17870

Українська хата

Травень Київ—1914

Зміст № 5:

М. Філянський. Ніч над парком 329

Ольга Кобилянська. За ситуаціями, повість. 341

Михайло Яцків. Злоба попугая 350

Гр. Чупринка. Поезія 354

Іван Липа. Жах, новеля 355

М. Семенко. Мов квітка 357

Я. Мамонтов. Весняні ритми 358

А. Товкачевський. Великороси і ми 361

М. Сріблянський. „Те, що дає радість життя" 373

Ф. Петруненко. Ялина й блискивиця 385

Ол. Ковалевський. Одповідь ‚Дзвонові' і кілька йому запитань . . 386

Бібліографія. 392

Літературна хроніка. 396

Оголошення.

Просимо шан. предплатників, хто заплатив лише 1½, 2 карб., завчасу внести слідуючу внеску, щоби не було задержки з висилкою журнала.

При зміні адреси просимо зазначати свою **стару адресу** і надсилати 30 коп. марками. Листуватися редакція і контора буде тільки **при оплаті** листів завчасу. Доплатних листів редакція не приймає

КНИГИ изд. С. А. Козловскаго для самообученія: Рѣш. и подроби. объясн. 2—10-ю спос. всѣхъ арием., алгеб., геомет., триг. и анал. зад. сборниковъ; 1) Верещагина; 2) Малинина и Бур.; 3) Гольденберга; 4) Евтушевскаго ч. ч. I и II; 5) Арбузова и К°; 6) Шапошникова и Вальцова: 7) Киселева; 8) Сорокина; 9) Рыбкина; 10) Кліоновскаго; 11) Минина; 12) Вулиха; 13) Давидова; 14) Бычкова; 15) Стеблова, 16) Злотчанскаго; 17) Воинова; 18) Горячова и др. Скидки 20% при Вашей перес. Подроб. объявл. съ образц. рѣш. зад. высылаю безплатно. Выписывать исключ. по адресу: *Бѣлая-Церковь*, Кіев. губ., С. А. Козловскому.

НІЧ НАД ПАРКОМ.

17870

В шатах ночі тіні білі
Освіт зоряний наділи
Мріють, мліють на прогалах,
На високих п'єдесталах.

Тут і там, і скрізь навколо
Сяють руки, груди, чола...
Весь в обіймах теплих ночі
По між них каскад рокоче.

Зорить зорь невтомна зграя —
Фея ночі налітає.

Вчувши Феї тихі крила
Оживають тіні білі
Сходять мовчки з п'єдесталів
І несуться в темні далі.

З-над полявин, над каскадом
Сходять тіні ряд за рядом,
І летять під темні шати
На таємную пораду.

І летять несуться тіні
В сутозорянім промінні
Линуть срібної отари
Всі до купи, всі до пари,
Льотом тихим, льотом білим,
Руки в руки, тіло з тілом...

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА

Залунали темні всюди:
Там зітхають в ласках груди,
Там в обіймах теплих ночі
Хтось цілує, хтось шепоче,
Там ламають рукі білі,
Там воркують, там замліли,
Від діброви до діброви —
Рокіт ніжної розмови...

Досвіт зорі заступає —
Фея ночі улітає.

І рознявши білі руки
Без прощання і без муки
Тіні млілі, тіні білі
Знов над парком пролетіли,
Піднялись і знову стали
На високі п'єдестали.

Будуть завтра, як і вчора,
Знов холодні їхні чола,
Не колихне, не розбуде
Проміж сонця їхні груди...

А таємную мережку,
Що накинули на стежку
Перевеслом ноги босі —
До схід сонця встелють роси...

М. Філянський.

ЗА СИТУАЦІЯМИ*).

Повість Ольги Кобилянської.

Він стояв ще з батьком, господарем дому і иншими панами і щось говорив. Вона, не хтівши перебивати його розмову, зайшла в порожню кімнату, де було слабше світло. Сіла на якийсь диван і ждала. Чудне зворушенне не покидало її. „Моя Аглая-Феліцітас“,—говорив він. „Моя Аглая-Феліцітас“, — сказав і той хто поклав вінок на чоло. Чудно! се в і н був. Він... з ним щось незвичайне сього вечера зайшло. Вона зачинає його не розуміти. Одначе в ній родиться почуттє, неначе-б тим вінком він набрав інтімного права до неї. Їй стає лячно і нараз вона почуває себе ображеною. Здоймаєся на ноги, йде своїм похитливим кроком до стіни і скручує елєктричне світло в кімнаті. Сама сідає, опускає голову в руки і, вижидаючи його, віддаєсь думкам. Не довго сиділа вона так, саме проти отворених дверей сальону, з котрих доходило стілько світла, що кімната, в котрій знаходилася, була майже до половини освітлена. В сальоні бавилась молодіж. Нараз відділилася там від якогось гурту його постать і зближилася, озираючися, сюди.

— Чому вона тут сама в потемки? — спитав з зачудованнєм — коли он там в других кімнатах гарно, весело і шумно?...

— Часом в найкрасшій, в найголоснійшій хвилі забажаєсь людині на хвилину самоти — відповіла, мов втомлена. І указуючи йому місце обіч себе, спитала: — Чи вам то не мило, пане професоре?

— Мені? Мені нічого, але вам...

— Ні!

Те слово спало з її уст, як листок з дуба. По хвилі короткого мовчання, під час котрого він не бачив через півтемінь її очей, вона сказала:

*) Див. »Укр. Хата«, кн. 3—4.

— Світло з сальону освітлює доволі тут всі предмети, а і нас. Маю иноді почуттє... що коли за-ясно, я мушу своїми очима заслонювати те, що виростає з глибини душі і показуєся людям. А то мені тяжко. Мене ви бачите, пане професоре, — додала і усміхнулася любо.

— Виджу, — відповів він і якось зітхнув. Яка-ж вона чудна була ота Аглая-Феліцітас! кождої хвилі инша, кождої хвилі — нова.

Нараз вона встала і розкрутила світло.

Зчудовано поглянув він на ню. Перед хвилею не було ще вінка на її голові. А тепер ось! Фантазія... Але вона була гарна. Блідава, як звичайно, чорне по шию кучеряве волосся, коливаючися за кождим рухом головки, з котрої спадав серпанок жрекині, а тепер вінок з білих камелій, пригарно! Одначе він чомусь морщить незамітно чоло. Отся зміна на ній тепер йому не подобається.

— У вас костюм старожитньої жрекині... а вінок... в нім вам гарно... однак... — він урвав і не докінчив.

— Професор... — обізвалось блискавкою в душі молодої дивчини. — Професор і історик... — і вона усміхнулася мило.

— Зкинути його? — питає, вже заздалегідь послушна, і дивиться йому, як дитина, мов приготовляючися до послуху, гарними своїми очима просто в очі. Він вагаєся. Дивиться на ню і бореться. Щось має на устах і по хвилі каже:

— Як хочите.

— Ні. Як ви хочите.

— В нім вам дуже гарно — і говорячи се, він неначе упивався її видом. — Лише що жрекині не брали вінки на голову.

— Значить так не має бути.

— Зі становиска історії штуки і жрекинь — ні. Але вам гарно, оставте...

Тепер вона вагаєся. Їй не конче добре з його словами, вона хапаєся за вінок і підводить до його очі.

— Отже — пане професоре? Приказуйте. Я згодна вашу волю вчинити.

Вона вже відгадала, що не його рука уклала сей вінок на її чоло. Се справка німочки. Хвилинку бореся в великім пані точність професора і мужчини, а за часок він каже:

— Нехай нині буде не по історії. Нехай буде нині все по красі. Добре?

О, він такий добрий! і вона щаслива, що вона йому подобаєсь.

Поправила вінок на голові, а він взяв її, як стояла ще перед ним, за руку і усадив коло себе.

— Ми є апарати настроїв — сказав з усміхом.

— Тілько може і нашого щастя... — відповіла вона і поглянула на його поважно несміливо.

— Зі взгляду на те, що ті настрої минаються, як ті хвилі в морі, що тут є... а там вже инші вони — може і так.

— Як музика — сказала вона і поклала несвідомо свою руку на його руку, щоб, отямившись по хвилі, підняти її. — Як музика, хоч ви може сю гадку і не поділите зі мною. Під впливом музики не зробить ніхто ні кривду, ні грубість... ні не сповнить злочинство; хіба одно самовбійство. Є один вальс, пане професоре, — почала оповідати поважно, що зветься: „Як любов вмірає“ *). Оден молодий чоловік з гарного дому, блискучим становиском любився нещасливо. Одного разу казав собі того вальса грати і під час гри — відобрав собі життє.

Молода дівчина зворушилася і вмовкла.

Професор замітив се. Відгортаючи волосся з чола сказав:

— Аглая-Феліцітас! я не люблю, як ви на такі теми сходите. З вас такий чудний інструмент, що застановляє тих, що вас знають, заєдно про вас трівожитись. Не говоріть таке. Ваше єство, ваше обличчє, ваша постать, руки, очі — все се інструмент. Ваша душа — звуки струн. Мені за вас лячно...

— Чого? — спитала і в тій хвилі скривилися її рухливі уста боляче-погірдливо, — що я поповню глупість, або неосторожність в життю? — і поглянула на його боком поширеними потрохи грізними очима.

---

*) »Wenn die liebe stirbt«.

— Ви за жорстокі слова вибрали.

— Може воно буде так, як раз добре для мене. Коли я то зроблю. Приміром, коли-б собі життє відобрала.

— Аґлая-Феліцітас...

— Скалічу себе. Хіба те одно, або друге. А більше що? Ліпше те, як вічний смуток, коли помилишся в собі, або не осягнеш те, про що мрієш. Смуток і туга — се перепони в житті. Як не зможу себе виявити в музиці, то краще тарахнути собі в лоб, та ще і під час музики. То буде раз акорд. Може і найкращий мій акорд. Але я не журюся. В сути річей... мені таке все байдуже; за винятком одної вашої особи. Але як коли се хто зробить, значить відбере собі життє, то воно добре. Видно йому було того потрібно, як визволення з кайданів, воздуху і води, і він то зробив.

Професор, що сидів на софі з нею обіч себе, підпер тепер голову в руки — і, поглянувши якимось докірливо-смутним поглядом на ню, — спитав.

— Аґлая-Феліцітас, ви такі відважні, з звуком геройства і неустрашимости в своїй вдачі, з чуттєм, що переливаєся через верх, як той роскішний потік в лісі, про котрого раз співали — а заразом такі дитинні і боязливі. Скажіть, чому ховаєсь ваша душа передомною за кождий раз з самого початку, ще з університетських ваших часів?

Вона, як сиділа коло його, так і зігнулася несподівано миттю вниз, вхопила його руку і витиснула на ній поцілунок. Професор хтів її притиснути до своїх грудей, на одну-одніську хвилину мати, почути її тут, але, пригадавши собі хвилю, коли вона відмовила йому стати його жінкою, — він поставив між собою і нею слово „ж д і м“ — здержався. Тож тепер сказав замість всього иншого слово:

— „Ждім“, доки не вставиться те слово миже нас, що нас більше зблизить, як поцілунок. Хоч — тягнув мяхкими звуками дальше — як хтось сказав: „є де які річі, котрі можна собі лише поцілунком сказати, бо найчистіші і найглибші річі не важуться може показатися з душі, доки їх не викличе поцілунок“.

Вона сиділа якась повна щастя, з очима, повними слуху від його глибоких слів і держала його руку на своїх коліні-

нах, мов дитина з несподіваним подарунком, що не знає, що з ним в першій хвилі починати. Ох, вона любила його, любила. А як доси ніколи — то в отсій хвилі, від сього вечера — певно і безгранично. Хоч її уста не вимовляли се, але в глибині душі воно лежало, як те золото на дні керниці, що само не має змоги виринути, — а треба руки, щоби його вичерпала і забрала...

Нараз в сусідній кімнаті хтось вдарив кілька акордів на роялі — і вона заворушилася. Через одну коротку хвилину. В слідуючій вже — звернулася до професора, що сидів мовчки і не звертав з неї ока, і сказала:

— То грає чужий Йоганес, пане професоре.

— Хто се?

— Якийсь оден — каже в поспіху, щоб не втратити гру і докидає прямо спішно. — Він мене трохи займає. Він як раз грає той вальс, про котрий я згадувала, що звесь: — „Як любов вмирає".

— Хто є „чужий Йоганес".

— Мій „impressario". Його тут ніхто не знає: з'явився як птах і відлетить колись, як птах. Чудний чоловік. Ви його ще не пізнали?

— Ні. Ми-ж були всі замасковані.

Дівчина вдарилася по чолі.

— Правда, — сказала, — я вас познайомлю з ним. Він мені подобаєсь. Але так лише. Має також щось з „геніяльного божевілля" в собі, але не є божевільний. Навіть дуже інтелігентний. Ви з ним схожі. А ріжниця лише та, що ви чорнявий, а він русявий. Та за те голоси щось дивного, яка схожість! Я не надто з ним приятелюю. Він має мешканнє тут в моєї подруги і, коли ви перший раз до нас входили, ми з ним стрінулися; саме на хвіртці... — і дівчина пригадувала професорові ту вечірню хвилю.

Але він якось не міг пригадати. Все то вона говорила байдужно, квапно, монотонно, мов пересипувала щось з одної руки в другу і від часу до часу підводила до його очі і гляділа довірочно.

— Справді, небагато займаюся ним, але через щось він мені хвилями близький. Я зву його своїм „impressario" і він

вдячний. Жартувати, брати його лехко — не можна... Жиє сам в світі, мов відірваний від пісні звук. Але слухайте, пане професоре, — вальса. Він його дуже гарно грає. Винятково й о г о.

Вона оперлася о спину софи і слухала, як здавалося, всім єством, між тим коли він, наче погрузившися, сидів в куті софи зі зморщеним чолом і хмарним поглядом. Нараз дівчина піднялася зі свого місця швидко.

— Я його, по скінченню гри, сюди попрошу — сказала ввічливо. — Добре? Я знаю. Ще хвилину, дві і його в товаристві не стане. Він не любить нові знайомства навязувати. Гарний, але чудний чоловік. С а м о т у любить, каже...

— Не трудіться, Аґлая-Феліцітас. Я також за хвилину-дві від'їду. В мене не багато вже на сьогодні для вас часу. Маю сього вечера, ще в одного з моїх жонатих колеґів явитися. Я прийшов виключно вас побачити і поблагожелати. Бачив... — додав якось чудно усміхаючись — хоч не т а к о ю вже щасливою, як уявляв, але б а ч и в. Тепер можу хоч би і зараз попрощатися, а добродія „impressario“ не трудіть для мене. Я резіґную.

— О ні, пане професоре! — кликнула дівчина.—Позвольте лише на хвилину, щоб познайомила вас з ним, а відтак нічого „для себе“ не буду вже нині вимагати.

Сказавши се, підняла нагло руку, а потом додала, знімаючися до його всім своїм струнким тілом:

— Ось він кінчає вальса. Які гарні останні звороти і пассажі, правда? Я йду по його.

Груди професора захвилювалися і він, вставши і собі за дівчиною... відгорнув волосся з чола, однак — не рухався ні на крок далі.

— Аґлая-Феліцітас... се не важне... оставте — попрохав, коли вона пустилась до другої кімнати і оглянулась:

— Не важне?

— Не важне. Важнійше, що ви от бліді. Почуваєте себе сьогодні не добре? Киньте той вінок з голови і останьте лиш жрекинею. Дайте слово, що будете шанувати своє здоров'є. Мені лячно о вас, Аґлая-Феліцітас!!.. — майже скрикнув прохаючи.

Але дівчина не слухала. Він остався сам і через хвилю віддихав важко.

Що такого сталося? Що сталося, що він хвилювався? Що? Йому так лячно за сю дівчину... Здавалася зразу щасливою, а нараз її смуток, слова про тугу... самовбійство... якийсь „чужий Йоганес“... і т. п., а він чує, що віднині зрезіґнувати на ню не годен. Заглибоко запала в його душу Аґлая-Феліцітас.

Не довго ждав він. За кілька хвиль вона вернула, але не сама. З нею вступив і мужчина. Гарний, елєґантний і опинився перед ним.

— Чужий Йоганес... і мій „impressario“... професор Чорнай — знайомила квапно з милим усміхом на устах дівчина. — Так. А через хвилю я буду знов служити — додала з поспіхом, не глянувши ні пів-поглядом на обличчя обох мужчин, а звернулась до дверей і зникла, щоб, як постановила собі миттю в душі, попрохати чоловіка пані Іванни, щоб придержав професора ще конче якийсь час, бодай через вечеру ще. Їй бажалося його сьогодні вдоволити собою... бути „надмірно доброю“ для його, найкращу штуку, що знала грати і співати...

* * *

Обидва мужчини, полишені дівчиною, стояли через кілька секунд проти себе мовчки. Лице професора поблідло, мов полотно, між тим коли чужий Йоганес, неначе виростав перед очима професора.

— Ти тут? — обізвався перший професор з голосом зимним як лід.

— Як бачите, пане б р а т е. З'явився, хоч не по вашім дозволі. Чи маєте мені що заявити? Як так, то прошу; але кваптеся. Мій час сього вечера дорогий.

— Покидай сей дім і се місто як найскорше, щоб і сліду з тебе не було. Инакше будеш вже завтра заарештований. Я сам постараюся про те. Ти всюди полишаєш, де перебуваєш, чорну пляму за собою. Виїзджай! Але... що я кажу? — поправив себе професор. — Скажи відразу, кілько тобі треба грошей на дальший „шпорт“?

Професор говорив, неначе-б давився зі зворушення, а його очі палали обуреннєм і погордою.

— Справді? — відповів чужинець глумливо з непохитним супокоєм сильного мужчини, що вміє панувати над собою.

— Ти смієш ще глузувати!

На ті слова виймав чужинець кілька старанно зложених паперів з грудної кишені і, помахавши ними професорові перед очима, всунув їх назад в кишеню.

— Ти гадаєш—твій молодший брат все такий наівний, як тоді, коли пострілений коло фортеції вимовився в шпиталі про все і відсидів кару за одно нічого до останньої години? Ні, добродію, брате. Нині Іван Чорнай, чи як він тепер звесь—Йоганес Шварц, на неозначений час заосмотрений на всі сторони в документа... і працює инакше. Він рисує пляни, подає лєкциї в чужих мовах, дає представленя з загіпнотизованими жінками в малих провінціяльних містечках, вчить початки на роялі і т. п. Що, впрочім, є й о г о приватною справою. Моментально він здобуває серце екзотичної будучої артистки — Аґлаї-Феліцітас, котру любить і з котрою сьогодні так як заручився; з котрою свою судьбу — коли схоче се його щастє — на все зреформує. Як схочете, брате, його спомогти більшою сумою, щоб перебрався на т о й бік, себ-то до Каліфорнії, де і її гра платилась би краще — добре. А ні, він обійдесь і без вас. Дасте, я виїду скорше, а не дасте, забавлю ще якийсь час — сам зароблю. А що до дівчини, — то ми новочасні брати... — говорив іронічно і раз-по-раз відгортав волосся з чола, уникаючи погляду брата.

Був вже не менше блідий і зворушений, як його брат, на котрого очі було страшно і поглянути.

— А наша любов свобідна. Ти, шмат старожитньої історії, чи чогось подібного — що правда, не згоден поняти, що істота, як вона з скоро пульсуючою кровію в жилах, з живою фантазією, непоборимим трибом за ситуаціями, з душею вродженого артисти — може любитись в чоловіці „архе-типос“, як твій брат, не узнаючий жадних авторітетів над собою, крім одинокого свого „я“! Свій колишній

молодечо-глупий „зрадницький“ вчинок, котрий я певно не повинен був вчинити — я давно забув. Коли одначе тобі хочется роздзвонити про його і тут, в твоїй теперешній батьківщині, де до тебе молится „жовтодзюбість“, як до Бога — то дзвони. Мені ти не пошкодиш. Борше, чи пізнійше я все в Каліфорнії опинюся, куди тягнуло мене вже юнаком. А що важнійше — те не відстрашить Аґлаю-Феліцітас від мене. Вона не з тих, що бояться. Вона з усміхом на устах увійде в нову ситуацію, неначе-б була на сцені і брала нову ролю. Впрочім, що́ чужий Йоганес (як мене тут звуть) захопив раз в свої руки, того не вирве йому вже ніхто з них, хоч би і найбільший вчений! А його брат, в котрого благав він свого часу на милість Бога средств на подорож до Данії і инші країни, а не одержавши їх, мусів статися простим злодієм на своїм тім панові браті — а пізнійше, почасти і зрадником своєї вітчини, — не відіб'є її вже зовсім від його. Аґлая-Феліцітас не належить до тих, що покладають щось на золоті обручки і т. п. Аґлая-Феліцітас — ні!

— Негіднику ти! — майже крикнув професор. — Не посмій ані слова більше про сю честну дівчину говорити. Доволі доста тої чорної брехні... якої пересипав ти перед моїм ухом про неї. Ти не гідний навіть в її поблизкости віддихати. Геть з сеї хати! Аґлая-Феліцітас моя...

Йоганес Шварц усміхнувся.

— Попробуй мене лише в тій хаті скомпромітувати... — додав зниженим голосом, ігноруючи останні слова, і показав в околицю залі... заповненої гістьми. — Тоді впізнаєш мою теперішню силу. А з сього дому не віддалюся скорше, гордий пане... доки заручини з гарною дівчиною, котру і я люблю — не доведеться до кінця довести. Не забувай, що останніми часами вона мене мала перед очима і що се не молода дама, котра через вихованнє навчилася складати крила — але літає свобідно, як молода і дика птиця. Що́ ручить тобі, що, поживши з тобою, вона тебе не зрадить „з першим ліпшим“, хоч би і „скрипаком циганом“, коли уп'ється його чарівною музикою? А ти пан! репрезен-

туєш багато—між тим коли я, як сказав вже,—лише „homo-archetypos". Мені те не завадить, хіба що наб'ю її в гніві.

— Демон... — сказав беззвучним голосом професор. Мені ручить її високе почуттє чести і амбіція... а що до її почувань до мене і навпаки — то тобі до них зась — ти не гідний, що-б я тобі про них і говорив.

— Чи ти певний їх від неї? — спитав зараз чужинець опинився раптом близько перед братом, впиваючися в його лице очима, з котрих запалав огонь невимовної заздрости.

— Мовчи! — приказав професор і подався гордо взад.

— Ні. Слухай далі. Вінок на її гарній артистичній голові походить від мене і є наш заручиновий вінок, замість перстня. Коли ти увійшов в залю, вона була без вінка. Коли ти говорив з її батьком і иншими... вона його приняла від мене. Заручин офіціяльних ми не справляли. Ми, як сказав я, — діти новочасного духа і наша любов — свобідна.

Професор витріщився через хвилю на бесідуючого, мов в божевіллю, а опісля опамятовуючись подався до дверей.

— Божевільна! — вирвалось з його грудей стогоном — де вона? Ах!! — — —

Але її не було в тій хвилі — десь забавилася. Лиш коли виходив, опускав хату, зустрів її на порозі передпокою, де як йому здавалося, що-йно з кимось розмовляла і спішно назад вертала.

— Ви йдете, пане професоре? — кликнула з жалем, не мило вражена його відходом. — О, останьте!

Дівчина простягла до його руки. — А я так спішилася — говорила — але все і все хтось приходив... Останьте хвилину ще! Хвилину, одну одніську, прошу!

— Іду — перебив її ледом з голосом, тремтячим зі зворушення і може не при собі — а ви кінчайте нову ситуацію — я в ній злишній.

Двері впали за ним безголосно в замок, а Аґлая-Феліцітас осталася одна. Вона остовпіла. Її очі дивились широко, дико на двері, за котрими він щез...

— Що сталося? Що сталося йому? О Боже, — погні-

вався? — кричало щось в ній. А відтак, її голова опустилась трохи взад, уста скривилися боляче-погірдливо; щось затремтіло коло їх, зсунулось в горло, чим раз низше і, як їй здавалося, — в груди, до серця...

Молода дівчина ридала, вхопившися за стіл в передпокою, ридала, давилася з плачу... так довго, тяжко, аж не віднайшов її чужий Йоганес.

— Що з вами, Аґлая-Феліцітас? — спитав ніжно, схиляючи над нею своє гарне, в тій хвилі мармурово бліде обличчє, з виразом що-йно перебутого тяжкого бою.

— Нічого,—відповіла гордо і випрямилася, неначе з нею не зайшло нічого — трохи втомилася. — Гарний мужчина обняв її обережно за стан.

— Ходім туди — сказав. — Всі ждуть вас. Ходіть, розвеселимо всіх і себе.

— Себе — повторила механічно, звільняючись з його руки і пішла, не промовляючи ні слова про те, що з професором нею зайшло. З жалю не могла опам'ятатися...

...Як сказав він, так і сталося. Аґлаю-Феліцітас ніхто не бачив веселішу над сьогоднішнього вечера. При вечері услугувала, по вечері гуляла чи не зо всіма мужчинами, за винятком чужого Йоганеса, котрий держався здалека. Прискала дотепами-словами, мов золотими іскрами; грала що хто бажав і хтів. Танці, поважні сонати, мазурки, одну фуґу Баха і свої мельодії. Сказано — виступала з себе. Лиш коли, сидячи при роялі затоплена, розірвана звуками, чи своїм нутром, зачула несподівано за собою голос чужого Йоганеса, вона здрігнулася, мов поранена і неначе під очима в'янула.

— Співайте що, Аґлая-Феліцітас! — попрохав він десь далеко вже по-півночі. — Пісні з ваших уст не чув ще ніхто сього вечера.

Вона схилила мовчки голову на знак, що вдоволить і отсю прозьбу, і почала між звуками щось перебирати. Вона дошукувала акорди акомпаніменту якоїсь пісні — і врешті почала. В залі стало тихо. Чужий Йоганес сперся оподалік

від неї плечима до вікна, горів очима, не звертаючи їх з лиця ніжної дивчини і слухав.

Чи бачив хто поважніше лице сього вечера, як в Аґлаї-Феліцітас? В хвилі коли ладилася до співу. Бачив подібний вираз, як її очей?

Врешті. Визиваючі, короткі акорди — і:

Гайда в гори! Верховина...

почала співати —

В світлі місячнім стоїть,
Вже заснула полонина,
А поток шумить, шумить...

Аґлая-Феліцітас співає з блідим обличчем, з широко отворенними очима, але те, що вона бачить, — не бачить ніхто. Вона бачить його... як він кидає її хату, як прямує в зимовій ночі дорогою до дому з гнівом в грудях і очах — на ню. Мелодія пісні — неначе солодке трійло, яким вона сама себе затроює, а більше нікого.

Любий шепче щось так щиро,
В вічі зорями зорить;
Вже згоріла неймовіра —
Очі сплющились на мить.
Стій, ясна-красна хвилина,
Ти не вернешся колись...
І не зчулася дівчина,
Як уста в уста вп'ялись.
Гайда вище! Верховина
В світлі місячнім стоїть...
Вже заснула полонина, —
Лиш поток шумить, шумить...

Голова дівчини хилиться взад, неначе вона тратить сили. Ніхто не чує, що причувається Аґлаї-Феліцітас.

— „Моя Аґлая-Феліцітас, моя..." Се так він шепче і палить гарячим віддихом — і йде зимовою дорогою до дому з гнівом в грудях і очах на неї...

Любий тисне палко груди...
Наче серце з їх вийма;
Чи ви тямите що, люди?
Над хвилину цю нема!

— — — — — — — —

Ах, то знає полонина
Та чарівна, мрійна ніч —
Що дала йому дівчина,
Що зробилась віч-на-віч.

— — — — — — — —

Молода дівчина похиляє трохи голову взад і доспівує:

Час до дому! Гаснуть зорі,
Верховина вкрилась тьмов...
Чи поїдем ще раз в гори?
Чи побачимося знов?..

Аглая-Феліцітас встає... біла, як сніг, схилить голову без слова до гостей, що роєм обступають її, але нікого не бачить. Її уста усміхаються, кривляться, як звичайно, очі закриті віями і вона, похитуючися сильно, вибігає з кімнати.

За нею шум, одушевлення... Чия пісня? Чиї слова? Хто поет? Хто його знає, не знає?.. Напричуд гарна пісня. „Гайда в гори!..“

Але вона не слухає то все. Біжить до тої кімнати, де бачилася з ним в останнє, одчиняє вікно — і вихиляється з його. — Небо спокійне, зорі мерехтять, десь там і місяць, — а в округи тишина — біло. Дерева ніби сріблом мріють проти неї і місяця... гарно до збожевоління!.. роскішно, а в душі солодке трійло!

— Чи побачимося знов? — шепче вона і опускає оквітчану голову на вікно, де спералася і майже зсуваєся до долу з жалю. Чому відійшов? Що сталося, чого розгнівав, що означали його загадкові слова при відході од неї? Що? — кричить її серце і вона без слова розпачає...

... Моя Аглая-Феліцітас! — зачуває вона нараз його голос за собою. — Моя!.. Дівчина прокидаєсь з окриком і оглядаєся. Се не він, се Йоганес. Він зближаєсь до неї, обіймає обережно за стан, як вже раз сего вечера в передпокою, — але вона відтручає його від себе.

— Дайте спокій. Оставте саму. Не бачите?

— Ні, не оставлю вас, Аглая-Феліцітас! Ви простудитесь тут коло одчиненого вікна. Ви зігріті, зворушені, ходіть з відси. Я вас прошу. Нічого не прошу, лиш о се. Можна?

Цілий вечер мав очі лиш для вас. Забагато пили... Що з вами діється?

Дівчина вдруге трутила його від себе.

— Слідили за мною? Як демон? — спитала і викривила уста. — Йдіть. Сама хочу бути. Я не знаю, Йоганесе... дайте мені спокій! Нічого, лиш спокій і самоту.

Чужий Йоганес хоч і сильний мужчина... але в тій хвилі скрегоче зубами з жалю. Її нинішній вираз очей... його неначе з розуму зводить. То — любов! любов, якою його... Боги, чи демон покарали. Так він ще ніколи і жадну жінку не любив. То підносить вона його, то в безодню жалю кидає.

— Простіть — каже і зближаєсь знов до неї — Я молюся до вас.

Він бере кінці її пальців і цілує... Дівчина дивиться на його і відвертаєсь від вікна. Чудний! але їй про те байдуже...

— Я нічого не хочу, лиш пройтись тепер... як вже не в супокою тут стояти. Тепер ночею — шепче вона— тихою... білою ночею. Вона, як та туга. Глибока, безконечна і чиста... Ходім, impressario — приказує.

— Тепер ні, Аґлая-Феліцітас, тепер ні. Ви надто зігріті і перемучені. Тепер не вільно. Може, як гості поросходяться. Тепер ви такі втомлені, неначе б в вашій душі сього вечера всі струни повривалися. Не можете мені сказати через що?.. Може тому, що професор Чорнай за скоро відійшов?.. Смійтесь!

Він не глядів дівчині при тих словах в очі, тому і не бачив, який огонь гніву в них спалахнув. Та за те жахнувся, мов вкушений змієм. Вона з цілою своєю силою вдарила його пястуком в рамя.

— Як пірвалися — мої пірвалися... а вам що до моїх струн?..

Він остовпів.

Як би хто другий — він би був його своєю силою роздавив в тій хвилі.

Але її?..

Стояла перед ним, як стоять діти, дріжачі з гніву і образи, і вижидала довідатись чи добре боліло.

Глянув на неї, заскреготав зубами і нічого не зробив.

— Ви за багато нині з себе сил відділяєте — сказа впогаслим голосом. — Вам треба супочинку. На шовках. На тканинах не от сего світа. Ходім, Аґлая-Феліцітас!

— Куди? — питає вона і глядить на його, неначе збазамученими очима, що щось пригадують.

— До гостей — говорить, мов апарат, пануючи над собою... що-б не обняти її наново. — З вами хотять попрощатися. Багато з них стоїть вже одягнених.

Дівчина не запротестувала ні одним словом, взяла його під руку і, ненача під владою гіпнозу, пішла з ним. — —

Прощалася і усміхалася. Кривила з болячим усміхом і погордою уста, хилила гарну голову перед всіма, держачися судорожно Іванни, котра вийшла проти неї і відібрала її від Йоганеса — і все повторяла:

— Дякую. Дякую за участь в сьогоднішньому вечері. Ще раз, ще раз і в останній раз... —

Коли гості пороз'їзджалися і в кімнатах гостинних світла поскручувано — остались в їдальні одна пані Іванна і Аґлая-Феліцітас. Під час як пані Іванна збірала в своїй недовірчивости з столів з служанкою посудину і срібло до кошиків, перечислюючи його голосно, снувалася Аґлая-Феліцітас коло креденсу і наливала собі шампану... Замітивши се, Іванна кликнула остерігаючи через плечі.

— Іди до супочинку, Аґлая-Феліцітас, ти і так вже за багато пила... як се замітив цілком слушно і Йоганес.

— Йоганес! — повторила глумливо дівчина... і похитала головою.

— Так. Хочеш з ніг звалитися? Ій Богу, Феліцітас, ти розхоруєшся, вже і так волічешся без краплі крови в лицю, як пів-мертва. Я не розумію, що з тобою нині!

— Добре, добре, я знаю що... — відказує дівчина і прилягає устами до чарки з шампаном. — Добре... добре, що ти не розумієш. Я не п'ю шампана моєї матері... а п'ю... — і урвала.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА

— Шампана від твого великого пана, професора Чорная, я знаю. Він його для тебе післав... чи ж я що кажу?.. Я лиш боюся — ти розхоруєшся.

Молода дівчина заперечує головою, усміхається і каже...

— Кажуть, Іванно, що в упоєнному стані чоловік почуває себе найкраще. Я себе гарно почуваю, Іванно. І ще як гарно в такій ситуації! Не жалуй мені кілька хвиль продовження. Адже в мене сьогодні щасливий вечер, нехай його відповідно закінчу — коли зачала. Коли кінець, так нехай до кінця кінчається. Позволь ще одну лямпку напитися.

— Не викликай Богів, Аґлая-Феліцітас...

— Овва!

Молода дівчина п'є, озираєся через плечі до подруги, усміхаєсь на силу збиточно, кидає чаркою до землі, що, дзвенькнувши, розлітаєся в шматочки.

— Так!

— Аґлая! — кличе строго Іванна і морщить чоло — Феліцітас!...

Але дівчина не обзиваєся і глядить широкими очима на долівку за розбитою чаркою.

— То вже друга сьогодні... — шепнула служаща затрівожено і поглянула в лице своєї пані. Та нічого не відповіла, лиш нахмарила брови.

— Що пішло в кусні, Іванно? — питає Аґлая-Феліцітас. — Рано з цвітами — раз, а тепер — в друге. Чи щось мого, чи когось иншого, — або щось третє. Однак, що-б не гадала ти, Іванно, що Аґлая-Феліцітас піяк, то переконаю тебе одним. Не діткнусь вже більше чарки, але вийду ще на свіжий воздух в ніч, попрощатися до місяца і зірок.

— Не позволю, простудишся. Свіжий воздух звалить тебе від разу з ніг, ти не знаєш впливу воздуха на упоєних.

— Упоєних! як гарно, Іванно, — відказує дівчина і хитає головою. — Я мушу на місяць глянути, освіжити чоло і вертаю назад.

— Як хочеш — упоминає роздражнено пані Іванна і ша-

мотаєсь далі за посудиною на столі, сріблом і т. и. і не дивиться більше на дівчину, що зближаєся до дверей.

— А може ти боїшся, що до мене зійде місяць? Не бійся — фантазує молода дівчина. — Він ґенерал небес, звязаний своїми зірками на віки — а я сама. На віки. Чи розумієш ти вагу, потугу сього слова? Меже нами просторінь, котру не заповниш нічим — і йому і мені остаються лиш туга і мрії. Але ти не розумієшся на небесній тузі і мріях. Вони гарні до збожевоління. А хоч я і розпростерла би в тузі до його обійми, він... не зійде до мене, скований, і... наші уста не злучаться ніколи. Чи я п'яна, Іванно? Кажи, хто п'яний, а хто тверезий? Чия правда, а чия кривда? Його з зірками, чи моя туга з самотою?

— Дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, шіснадцять... — числить квапно господиня дому — і ще чотирі маленькі... — додає до служниці.

— Я йду, Іванно! мною не журися. Я впрост до своєї кімнати верну.

— За тобою піде незабавки ось Варварка. Та бери шаль з передпокою і уважай, що-б не пошпотилась, ходи лиш стежками по подвіррю і вертай скоро. Я зараз...

— Отсе вам лишаю!.. — обзиваєся в останнє Аґлая-Феліцітас і, знявши вінок з голови, кидає його подрузі через стіл перед ноги. — Майте!!

— Добре, добре... — відказує пані Іванна, числить і квапиться далі, бо втомлена; — але уважай...

А Аґлая-Феліцітас виходить... чим раз далі і опинюєсь остаточно на дворі на стежці подвірря. Тут станула.

Їй так чудно робиться. Цілий світ з нею обертається. Негарно і гарно! Відтак глядить в гору. Небо глибоке, зористе і як туга — думає вона. Він її покинув... прогнівався і пішов... і тому... вона б'є пястуком з жалю в воздух. І та туга! та непоборима туга, то пекло. Що її викликує? Вона прецінь його любить. А що його боїться — то инша річ. Він говорив з нею, пестив її очима... був ніби щасливий. Вона ще має його голос в ухах... в душі. Скілько

вона сього вечера витерпіла — хто мав про те поняттє?.. Одна Іванна може... хоч ніколи нічого не говорить, заки не почне в о н а перша.

Нараз вона хапається за голову. З нею щось дивне заходить... хоче дальше поступити і щось в ногах не дозволяє... ох!.. А отсе хто йде проти неї?

Н е в і н?

В і н. Вона зойкнула, захиталась і мало не впала в сніг.

Зближаєсь, зкидає з себе миттю пелєрину, обтулює її, обвиває через голову... лиш очі не закриває, як з малими дітьми зимою роблять.

— Аґлая - Феліцітас, м о я Аґлая - Феліцітас — шепче втішно. — Я ходжу вже давно, освіжую свій мозок і між тим все визирав вас. Так здаєсь мені д о в г о ждав і не бачив вас.

Аґлая-Феліцітас усміхаєсь, затулюючи очі, тулиться, спераєсь на його більше ніж хоче, держиться його судорожно.

— І як добре, що се в и, пане професоре, — шепче і ступає чим раз більше хитаючись. — Як гарно — я знала. Ви н е м о г л и на мене гніватися... я не винна... через що? Не вразила вас нічим. Ми добрі з собою!

— Нічим, добрі з собою — обзиваєся його голос над її головою, а рука, що обняла її, піддержує її сильно, тулить до себе. — Нічим, Аґлая-Феліцітас, — тягне голос підхлібним мяхким звуком. — Ми є люде с е г о світа і живемо на с і й землі. Будьмо $^3/_5$ або $^2/_5$ землею, що-би матеріял тепла мав матеріял відживний. А ми, я і ви — ми подібні до неї.

— П р о ф е с о р — відшептує вона і спераєсь об його. Враз з тим вона ніби втягає воздух в себе, упоюєсь ним. Фіялковий запах, що відкись б'є до неї симпатично, нагадує когось.

К о г о? Зараз, зараз... вона така... така...

— Ага! — каже з під плаща, а відтак: — А, „impressario“ пізнали?.. Правда гарний?...

— Гарний — зачуває півголосом відповідь.

— Я не люблю його... лиш... поверховність... і голос його... пригадує вас. О, як гарно!.. „Чи побачимося знов?“.

Я хочу на небо поглянути, на місяць... а вінок... тому завважає... — каже... і починає шамотатись з пелєриною. — Хто його дав? Ні — ви?

— Ні — я; але йдім в хату, ви... простудитесь. Я вас поведу, Феліцітас, м о я Феліцітас!.. — — — — — —

І веде чужий Йоганес хитаючися майже безпритомне дівча... аж до своєї слабо освіченої теплої кімнати, а коли розгорнув її з пелєрини, що берігла її від стужі... зсунувся її срібний обруч з голови, а серпанок роздерся...

Вона стояла проти його, ледви держачися на ногах — в білій одіжі... з прижмуреними очима, упоєна — жрекиня... Його уста усміхнулися чудно.

— Тут світло... — каже вона невиразно, сідаючи на софу, до котрої довів її гарний мужчина.—Але... коли за ясно, я мушу своїми очима заслонювати те, що виростає з глибини душі і показуєся людям... а то тяжко... Де Іванна?.. пошукаю... — і Arлая-Феліцітас усміхаєсь майже на-півсонна вже... і робить зусилля, щоб піднятися, але вже не годна. Вона зсуваєсь з софи до долівки, а гарний impressario схиляєсь, підоймає її.

— — — — — — — — — — — — — —

Коли служниця, по обчисленню срібла і посудини, вийшла за час за молодою панною, щоб провести її до хати — на подвіррю не побачила вже нікого.

— Мабуть сама повернула — подумала і оглянулася. Все лежало в полі в глибокім супокою, було вкрите снігом, — а з вікон забудовань дивилася темінь.

Вона жахнулася. Мороз перебіг їй по тілі...

— Боже! — сказала і перехрестилася.

— — — — — — — — — — — — — —

(Далі буде).

Ольга Кобилянська.

ЗЛОБА ПОПУГАЯ.

Дістав я синьожовтого птаха від одної приятельки, як вертала з полудневої Азії, заглянув в підручну зоольогію і там стояло про него отсе:

„Попугаї діляться майже на 400 родів і через питомі ціхи остро відріжнюються від всіх инших птахів.

Визначаються дзюбом, ногами й обичаями. Дзюб грубий, короткий, дуже сильний, горішна щока звязана елястично з чолом і закривлена довгим гаком понад долішну як у хижацьких птахів, язик незвичайно мясистий, грубий, тупо закінчений, пригожий до ніжного смаку, ноги грубі і на спосіб руки здатні до хватання поживи. Пірє світло украшене, але без гри красок і металічного полиску. Постать і величина попугаїв дуже змінна.

Живуть в моногамії, а в способі життя та обичаях мають так богато спільности і схожости з малпами, що називають їх навіть упіреними малпами. Перебувають безнастанно на деревах, чіпаються їх зручно і послугуються при тім кромі ніг також дзюбом, як малпи, скрутним хвостом. Уживають ніг до лаження і ловлять ними поживу та подають собі в дзюб. На землю рідко коли сходять і рухаються по ній з трудом і нездарно. Живляться соковитими овочами або непристиглим зерном, яке має в собі цукор, нападають часто стадами кукурудзяні поля, плантації й огороди та наносять страшенні шкоди. Гніздяться в дуплах, де-які також в скальних та земних печерах і несуть свої яйця по більший части без підстілки. Де-які роди зносять трохи гніздового матеріялу і се в спосіб безприміpний в пташачім світі — засуваючи його між пера в споді заду. Перенесена на людей попугаїна слабість, Psittacosis, се свого рода запаленнє легких з проявами глухані (тифу), запримічена епідемічно в домах, в яких находилися попугаї, хорі на запаленнє кишок. Рухи мають смішні, люблять наслідувати людей, бувають хитрі, осторожні, дикі, пажерливі, вперті, взагалі, се лихі

крикуни і гризуни і через те можна їх держати лише в зелізних клітках. Притім вони дуже проворні і за для своєї значної здібности, богатого дару мови і духової рухливости, понятливі до виуки та легкі до освоєння. Багато попугаїв має що найменше комічний, де-які навіть милий спів або співучий лепет. Попугаї живуть понад 100 літ. Супроти инших птахів вони непримиримі і понад міру злобні. Через мясистий язик учаться легко лепетати, виголошують найліпше вирази людської мови, наслідують досконало сміх, позіханнє, кашлянне, пчиханнє людей і голоси звірят. В неволі легко їх удержати. Привикають скоро навіть до найневідповіднійших річей, до всякої поживи, вареного і сирового мяса, гербати, кави і вина. Гризуть як на волі всьо, що тільки зарвуть своїм дзюбом".

Я вичитував отсю характеристику і психольогію нового гостя в зелізній клітці, мої три приятелі: пес Гектор, кінь Пеґаз і чоловік Гассан, приглядалися йому і кождий на свій спосіб був невдоволений. Гектор гарчав, Пеґаз стриг вухами і форкав, а Гассан вповів:

— Мало довкола нас всякої зволочи, драбуг, опришків та розбишак і нечиста сила десь аж з Патаґонії, чи з Азії наднесла тобі перед очі ще й отсего ворога! Буде тепер навіть в хаті критик.

Попугай цупав з лапи на лапу по бантині, похилив голову до моїх приятелів, повертав її то в оден то в другий бік, приглядався несамовито своїми сліпаками кождому з окрема і почав наслідувати гаркіт пса, форканнє Пеґаза, а врешті заскиглів як цьвяхом по склі:

— Кр-р-р-ритик!

— От, вже й маєш! Живий доказ моїх слів, — сказав з досадою Гассан. — Назвім його критик!

Я не представляв собі справи так трагічно. Майже що дня кождої вільної хвилі приглядався сему птахові і мене цікавило його життє. Отсе сидить він на одній нозі, а другу витягне або викривить взад, чи вперед, чи в бік, чи в гору понад голову, наткнеся нею на дріт клітки, чи поперечницю і повисне на тій нозі, зачепить дзюбом де-небудь

по дорозі — повисне і баламкається на дзюбі, при тім заплаче, зарегочеся, проголосить простацьке слово, яке зачув крізь вікно з вуличної лайки, помішає його з рефреном або з чиїмсь назвиском з вчорашної розмови товаришів-артистів в моїй хаті і вплете до того уривок з мого твору, який вичитував я на голос лише між чотирма стінами. Як давав я йому поживу, він гриз мене люто в палець. Всьо, що передавав голосом, творило ярку, помотану мішанину найсуперечнійших звуків без слуху, без ніякого почуття гармонії. Його нескоординовані рухи, необміркована, химерна і непевна вдача пригадувала осібняка, обтяженого незбірністю, атаксією, в порі коли йому висихає стрижнівка.

Ціла поява сего ег̀зотичного, синьожовтого птаха стояла переді мною як виложник наших верховодних кругів, як діяметрально протилежний тип безглуздої волі і безголовя, як символ з мого артистичного і робітницького побуту.

До полудня працював я все по-за домом і лишав попугая на отвертім вікні. З-полудня бували у мене товариші і він частував нас всім, що лише крепкого зачув з вулиці. Гассан звернув мою увагу на се, що перед полуднем вистоює на вулиці юрба і попугай передає їй знов всьо найважнійше з наших розмов.

Я вже почав думати над тим, як би сего біснуватого птаха пустити в инші руки, але спинили мене важнійші справи, а він тим часом скоїв мені таке лихо, що зажив иншого кінця.

Від часу як Гассан звернув мою увагу, лишав я вже попугая в клітці по-за вікном, яке виходило на огород.

Гектор і Пеґаз, мої два любі іства зі звіринного світа, проживали зі собою в такій приязні і любві, що тяжко її знайти навіть між синами одної матері. Оба разом вихованалися у мене, перебували все і всюди разом, бавилися в перегони, а хоча мій покій був на першім поверсі, то Пеґаз з-малку навчився ступати по сходах плавно і косорно як дівчина. Обидва відвідували мене досвіта в ліжку, будили на прогульку в лісок, оба пращали на добраніч.

З Гектором була така історія. Шибеники збиткували

песя, я забрав його, заніс в хату і поклав на ліжку. Шукало живо за теплим кутиком, втулилося під покривало, прижмурило очі, опісля втворило їх, гляділо хвилю на мене і заснуло зітхнувши, як немовля без матері.

З того песяти виховав я товариша. Невірних людей видав я і чував про них, про невірного пса історія не згадує нічого.

Коли бистрим духом вглянемо в історію, то бачимо, що більше було добрих і гарних псів, ніж царів, а хто зна, чи взагалі не перевисшають вони всіх людей...

Гекторові вільно було піти, де захотів і пристати до кого иншого, але він навіть не пробував покидати мене і так проживали ми разом без слів і без брехні.

Пеґаза дарувала мені моя ненька малим лошатком і як я вже згадував, ховався він вкупі з Гектором.

Карий як галка, бистрий як вихор, пильнує бувало лише, коли мене смуток похилить. Тоді приходить, тулить свою теплу голову до мого лиця, скубе за ухо, то віддихом нашіптує про розлогий степ, то своїм очайдушним голосом розраджує, як би словами промовляв, як би сміявся з усього:

— Кинь лихом об землю, ги-ги-ги! Ги-ги-ги!..

Одної неділі перед полуднем мав я велику скруту, бажав бути сам і висунувся незамітно на огород, скупити думки. Я проходжувався пісковими стежками між кущами, затоплений в труднім проблємі, коли по якімсь часі вчув свій власний голос. Я станув глядів в сторону мого дому і вже думав, що се мені тільки так видалося, аж нараз чую в-друге свій голос:

— Ге-е-ектор! Пе-е-ґаз!

Се кликав бісовий попугай і в ту мить увидів я, як Гектор цілим розгоном вискочив крізь вікно і впав стрімголов на брук подвіря, а за ним Пеґаз, але ще мав на стільки ваги, що задержався задними ногами, лиш передні сповзли по мурі.

Гассан підіймив трійголос і побіг ратувати Пеґаза, я знов кинувся до Гектора. Бідний пес не жив. Пеґаз покалічився

але вийшов з того. По втраті Гектора дуже банував. Раз ліг в ріку і хотів втопитися, але ми з Гассаном вратували його. Потім став спокійний, але не розвеселився вже ніколи.

Зараз по тій події Гассан взяв рушницю, станув подалік під муром і стрілив.

Клітка з попугаєм злетіла з гака, на землю посипалося пестре пірє.

Михайло Яцків.

---

* * *

Я співи складаю на тон сумовитий
І біль невимовний терплю;
Люблю я голубку з крилом перебитим,
Без краю люблю.

Я можу полинуть за шир окіяну
Піднятись в небесну блакіть,
Та як я покину голубку кохану
Саму, хоч на мить?

Десь море бушує, десь хмари чорніють,
Гаями летить буролом,
А тут мої крила голубоньку гріють
З розбитим крилом.

Гр. Чупринка.

Ж А Х.

Старовинний зàмок із баштами на віковічних скелях, що колись був грізною фортецю і страхав близьших і дальших сусідів.

Круглі маленькі віконця в товстих мурах пороблені так, що з середини, з високих башт, ідуть круто навскоси вниз просто в землю, щоб крізь них палити з гармат та рушниць по цілій окрузі, звідки колись нападали вороги.

І в замку і в баштах завжди сірий сутінок і ніколи не заглядають сюди сояшні проміння.

І ніхто звідси не бачить неба, а лиш клапоть землі під замком — або ліс, або болото.

Тепер тут сумрачна тюрма. — — — — — — —

В одній із башт стоїть біля віконця в'язень, — юнак і дивиться просто в болото, що постелилося в полі його зору, обмеженому товщою стін.

Блакить небесну і сонце і зорі любує лиш на блискучій як дзеркало воді, в тихій трясовині.

І не бачить дна в болоті, з усім його брудом, а лиш топить очі в небесних безоднях.

І тихо і світло йому на душі. — — — — — —

Та ось із трясовини вискочив на поверх чорт - Болотяник.

Побачив юнака, що в його власному болоті очима ловить сонце чисте, що покоїть очі на блакиті прозорій, зіркнув у його душу, спокійну і ясну, свідому своєї правди і... посьміхнувся.

Вивернув ураз із дна на поверх увесь бруд, скаламутив болото і глумливо поглядав на юнака.

Та лице юнакові не похмарилося, а було все світле і спокій панував у душі.

Він знав, що болото стишиться, що бруд опаде на спід і поверхня стане знову чиста і блискуча.

Стояв біля вікна і ждав. — — — — — — —

Тоді Болотяник викликав із дна на поверх усяку гадь — жаб, зміїв, драконів...

І от по всьому болоту заквакало, засичало, переповнило колись прозору поверхню своєю страшною отрутою.

Та лице юнака не похмарилося, а було все світле і спокійне.

Він був хоч і в тюрмі, але високо над затруєним болотом.

Він знав, що в кожній трясовині живе гаддя.

Розумів, що зараз воно кимсь роздразнене, чомусь роздратоване, але незабаром заспокоїться, піде на дно, а поверхня болотяна стане чиста і він знову побачить там небо.

Стояв і ждав. — — — — — — — — — —

Тоді Болотяник розлютився. Завзявся не тільки вже порушити спокій в душі юнаковій, а вчинити їй біль гострий.

Свиснув на поміч усіх чортів. Ті вискочили на поверх, прибрали ріжні гідкі страховенні вигляди, жерли юнака своїми страшенними очима, люто погрожували, з ненавистю дражнилися, перекидалися та вертілися, переплутувались, скручувались великими клубками, плигали по каламутній воді...

Юнак посьміхнувся...

Він хоч і в тюрмі, але високо над страшним болотом. Він знає, що нечиста сила водиться в кожній трясовині і що прийде час і вся вона згине.

Стояв біля вікна і ждав. — — — — — — —

Тоді всі чорти втихомирились і почали радитись...

І от болото стишилось. Стало чисте і блискуче як дзеркало. Та не відбилося в йому ні сонце, ні блакіть небесна, а....

В мент лице юнакове потьмарилося, очі поширились, кров захолонула в жилах і біль стрілою гострою вдарив йому в серце — він побачив у болоті свого найвірнійшого друга...

В нестямі одскочив од вікна...

І не вірив очам своїм.

Знову підбіг до вікна, дивився і приглядався з панічним страхом.

Ні сонця, ні блакиті нічого нема на тихому болоті, ні що не відбивалось на гладкій поверхні, а лиш у прозорій воді, на самому дні, сидів чорт-Болотяник, а з ним у повній приязні його наймилійший, найдорогший друг, спокійний і лагідний, живий і реальний...

Тоді невимовний жах опанував його душею.

Кидався в своїй тюрмі, як дикій звір у клітці, шматував на собі одежу, упав на камяний поміст і бився в корчах об його головою. — — — — — — — — — — —

Аж тепер Болотяник з усіма своїми чортами заливалися веселим реготом і луна від нього струшувала стіни тюрми котилася ген-далі степами, лісами....

Іван Липа.

Мов квітка...

У мене в серці ти живеш,
Сіяєш, пахнеш і цвітеш,
Уся в теплі так вабиш ти...
Кохана, ближче підійди!
Для тебе квітку бережу.
Її плекаю, стережу.
Я ввесь томлюся у журбі,
Я так стомився по тобі.
Я так давно тебе чекав,
Твій погляд в серденьку плекав.
Троянду білую оту
У косу русую вплету.
Кохана, ближче підійди!
Своїм теплом так вабиш ти,
Мов квітка білая цвітеш,
Мов мрія в серденьку живеш...

Семенко.

ВЕСНЯНІ РИТМИ.

Я легенька, наче мрія,
Вся в уяві потонула,
Я снохода, я сновія —
Все я знаю... все забула.

Гр. Чупринка.

I. Зворот.

Я покинув мудре Місто:
Од добра і зла утік.
Тут, де соняшно й барвисто,
Я сплету вінок утіх.

Тут, під синім небосхилом,
В морі кольорів-квіток,
Я зіллюся з світом милим
В світло-радісний поток.

В згуках соняшних сімфоній,
В ароматах юних трав,
Я позбудусь всіх законів,
Я забуду все, що знав.

Буду радісно-бездумним,
Доки квітне юний рай,
І лишу людям розумним
Тугу, муки і одчай.

Буду з ранку і до ранку,
В темну ніч і в ясний день,
Сновигати без устанку
В морі сяйва і пісень.

Слава сонцю, слава квітам,
Слава вічному Життю!
Дням, красою перевитим,
Я оддам любов мою.

II. Над законом.

Хто не може буть дитям,
Той не буде і поетом:
Не пролине над життям
І над темним небуттям
Вільно-творчим тріолетом.

Хто не вірить в казку, в сон,
Хто жахається омани,
Той підляже під закон,
Під банальність, під шаблон
І поетом той не стане.

Що за творчість, що за льот
В фотоґрафії, в портреті?
Ні, до соняшних висот
Досягають без турбот
Тільки мрійники-поети!

III. Вальси Весни.

В тихому гомоні гаю
Чуються вальси Весни.
В чарах зеленого раю
Сняться чудові пів-сни.
Давні казки оживають
В шумі цвітучих садів.
Вальси Весни навівають
Мрійно-задумливий спів.

В білому цвіті акацій,
В тінях прозорих ночей
Бачуться постаті ґрацій,
Чуються поклики фей.
Спіть же, думки мої чорні,
Доки ще вабить Весна:
Вальси Весни — неповторні,
Молодість — тільки одна.

IV. Сни Весни.

Сни Весни лелійте,
Як безцінний дар.
Довше, довше мрійте
В сяйві ранніх чар.

Вірьте в казку ночі,
Вірьте в співи фей,
В іскри непорочні
Молодих очей.

Кращий світ — омана.
Ліпше щастє — сон.
Будучність незнана —
Вища над закон.

Краща мудрість — врода.
Розумніш за всіх —
Весняна природа
І веселий сміх.

Сни Весни лелійте,
Бо Весна — одна.
Пийте, друзі, пийте
Келихи до дна!

V. Творчість.

Весна гука: вперед! вперед!
В тремтінні трав, в розмові вод,
В морях ночей, в потоках днів —
Один невпинний хоровод,
Один веселий заклик-спів:
Вперед! вперед!

Весна співа: твори! твори!
Чаруйся грою творчих сил:
Вбірай серпанком мрійних снів
І темно-синій небосхил,
І шум гаїв, і цвіт степів...
Твори? твори!

Я. Мамонтов.

ВЕЛИКОРОСИ І МИ.

I.

В минулому році „Дїло", випустивши додатком збірку статтей під спільним заголовком „Russica", поставило на порядок денний справу величезної ваги: критичну оцінку духа великоруської суспільности, її культури і впливів її на инші суспільности, і особливо на нашу українську. Критичне відношенне до великоруської культури, як справедливо сказано в передмові до збірки, важне і для російських і для галицьких українців: перші живуть під безпосереднім впливом російської культури, до других, не кажучи вже про засноване на недобросовістній спекуляції на темноті селян москвофільство, ця культура доходить за поміччю великоруської, російсько-польської і російсько-української літератури. Коли-б великоруська культура впливала на нас тільки так, як звичайно одна культура впливає на другу, тоді-б, очевидно, питанне про характерні риси великоруського духа і культури не мало-б ніякого спеціяльного інтересу: в наш час кожна нація живиться плодами культури всіх культурних націй, не задумуючись над тим, добре це чи зле. Для тих же великорусів питанне про характер німецького чи англійського духа не набуває ніякого особливого значіння тільки через те, що вони перекладають на свою мову твори англійських і французських письменників. Але відношенне українців до великоруської культури цілком особливе, можна навіть сказати — незвичайне. Українці не мають своєї культури — вони доперва утворюють її, і для них критичне відношенне до великоруської культури означає критичне відношенне до власної цїли, вибір шляху, яким вони мусять простувати. Бо українці (принаймні в Росії) не тільки знаходились під впливом великоруської культури — вони жили і живуть нею, для них вона — своя культура, може навіть в більшій мірі своя, ніж сучасна українська. Переходячи в новий світ, будуючи нову хату на власній землі і власними ру-

ками, мусимо по цеглині розібрати старий будинок, щоб придатні матеріяли зужиткувати для нової будівлі, а непридатні відкинути геть. Наша культура виростає з великоруської культури, і хоч би як ми хотіли позбутись великоруського наслідя, ми не в силі цього зробити, бо нам ні з чим буде роспочинати нове життя. Щоб творити, мусимо чимсь бути, щось мати, а мати ми можемо, очевидно, тільки те, що маємо, що придбали в культурному співжиттю з великорусами. Лишається тільки самим собі вияснити, що ми придбали від великорусів, і першим кроком до цього мусить бути вияснення: що таке великорус? яке його культурне обличчє?

Для галичан ці питання не мають такого великого значіння, як для українців з Росії. Анальогичне значіннє для них має питаннє про дух польської суспільности. Що-ж до критичного відношення до великоруської культури, то це питаннє має для галичан більш льокальний, специфичний інтерес. Галицькі і російські українці розвивались під неоднаковими впливами, і тому культурне обличчє галичанина і українця з Росії ріжняться між собою. Тепер, коли прийшла пора культурного об'єднання українців з обох боків кордону, виникає питаннє: хто більше близький до українського національно-культурного типу — галичане, чи українці з Росії? Між тими і другими істнує укритий антагонізм, як між європейською і своєрідною великоруською культурою. Хоч д. В. П. в передмові до збірки і каже, що критично відноситись не значить від'ємно осуджувати, але мені здається, що „Діло" видало збірку „Russica" не без задньої думки — показати українцям з обох боків кордону, що російська культура осталась далеко позаду європейської і що вплив великоруської культури не такий уже спасений. Це зрештою слідує й з того, що В. П. заговорив „про небезпеку заслонення впливів західної культури". Пригляньмося, отже, що говорять про великорусів, а скісно й про нас, українців з Росії, їх духовних вихованців, західно-європейські автори статей, уміщених в збірнику „Russica".

Збірка складається з таких статтей: Д. Донцов: „Російські впливи на українську псіхику", К. Нецель — „Духові пута

сьогочасної Росії", К. Нецель — „Людяність і почуттє права в Росії", М. Здзєховський — „Російський максималізм„ і М. Нордау — „Парижські нетри". Центральними являються статті Карла Нецеля. З них ми й почнемо.

Вже з перших слів статті Нецеля „Духові п у т а сьогочасної Росії", видно, що автор негативно відноситься до російського культурного типу, що для нього злом являється те, що для культурного росіянина являється найвищою чеснотою, тим, що становить його гордість і в чому він бачить свою перевагу перед західним європейцем. „Духові пута новочасної Росії, пише автор в початку статті, треба бачити в тиранській претенсіональности громадської думки, котра має лише одну міру для особистого життя й для всіх культурних вартостей: міру суспільного інтересу, народнього добра, яснійше кажучи, міру повалення політичного деспотизму в ціли здійснення соціялістичного ладу".

Громадська думка в Росії вороже ставиться до філософії, науки, мистецтва, вважає їх пустими забавками. Для інтелігента з Росії істнує тільки одна задача в житті — усуненнє страждань народа, і до сповнення цієї задачі він знає одну дорогу — політичний переворот.

Відношеннє інтелігента до народа показує, що інтелігенція приймає народ абстрактно, любить його здалека, а в дійсности — тут панує, як нігде, занедбуваннє конкретних, дійсних інтересів одиниць, з яких зрештою складається народ.

В звязку з цією основною тенденцією інтелігенції — міряти культурну вартість одиниці її суспільним ідеалом, Нецель становить другу — емоціональність життя інтелігента. В Росії, на думку Нецеля, чуттю віддається перевага над розумом. Пояснює це з'явище автор більше, ніж наівно: росіянин, мовляв, змалку бачить народну недолю, яка дає імпульс до чуттєвого життя, в той час як розумові нема як розвинутись, бо він змушений годуватись „дрібкою знання обезображеного поліцією". Поліція справді таки багато де-чого „безобразить", але звичайно безобразить те, що повинно би вплинути на розвиток соціяльного ч у т т я інтелігента, а не на його розум. Отже з погляду Нецеля, поліція скоріше стояла на перешкоді витворенню емоціонального життя, ніж навпаки.

Абстрактна любов росіянина до народу тримається на вірі в силу ідеї, в її самостійний рух і конечне панованнє. Таких ідей росіянин знає тільки одну — ідею народнього добра, тому ідеалізм інтелігенції тісно лучиться з її абсолютним матеріялізмом, з погордою всякої релігії і метафизіки.

Славянин не любить того, чого сам не сотворив; через те в Росії панує інстинктова ворожість до всього, що не виросло на власній землі, через те росіянин не любить західно-европейця з його культурою. Ця нехіть до чужої культури має своє корінне також і в тому, що росіянин з одного боку почуває, що він занадто мало спричинився до збагачення европейської культури, а з другого боку — в нахилі його до догматизму і матеріялізму, в його духовних лінощах. Росіянин не любить тратити багато часу на теорії, бо розуміє свою життєву задачу чисто практично. Коли росіянин і займається европейською наукою, то хиба для того, що-б мати право лаяти европейця. На думку росіянина захід — гнилий, міщанський; він зайшов в глухий кут, з якого його зможе визволити хиба Росія. Віра в післаництво Россії одна з найзаміт-ніших рис в світогляді російського інтелігента.

Російській культурі, на думку Нецеля, недістає двох річей: підстави античної освіти і політично-пізнавчого вишколення. Цього й не можна вимагати від росіян, коли взяти на увагу, що інтелігенцію в Росії творять майже виключно молоді люде, які не мали ще часу ні до засвоєння античної культури ні до придбання наукового знання. Ідейність російської інтелігенції — це набільшину тільки молодеча розгульність, дітвацька ідейність. Готовість на смерть за ідею, яка вважається в Росії за найвищу чесноту, яка робить з розбішаки „мученика", предмет подиву і почитування суспільности, є так само молодечою бравадою і видається Нецелю дуже підозрілою: німецький „бурш" чи англійський джельтмен не побоїться поставити своє життє на карту, коли це треба, про те ніхто й не подумає пишатись такою відвагою: вона являється самозрозумілою річю, „належить до поняття мужескости". Що ідейність російської інтелігенції залежить від молодого віку загалу інтелігенції, про це свідчить її нетривкість: російський

ідеалізм, каже Нецель, мало коли видержить поза 30—35 літ життя. Інтелігент, ставши дозрілою людиною, об'являє свій ідеалізм тільки в спогадах про свою колишню ідейність та в вихвалюванню „ідейної" молодіжи. В Росії, на думку Нецеля, існує справжнє панованнє дітей, пайдократія. Вплив „інтелігентного" догматизму і нігілізму на громадське життє дуже великий. Висміюваннє філософії і релігії, опльовуваннє найвищих цінностей життя спустошує молоді душі, так що їм нічим жити, і вони хапаються за револьвер, або отруту. В таких випадках суспільність валить вину на деспотизм, під час коли справжнім убійцею являється сама суспільність. Вимагаючи від учених і художників лише служення народові і не доцінюючи іхнього фаху, суспільність змушує таланти братись до невластивої роботи або гинути в нужді. Характерним вважає Нецель і те, що в Росії політична економія користується особливими симпатіями.

Побіжно Нецель згадує про російську звичку пояснювати прості річі найбільше скомплікованим способом.

До позитивних рис російського інтелігента Нецель відносить стремліннє погодити життє з світоглядом і релігійність, яку інтелігент дістав в спадщину від мужика і глибоко ховає в своїй душі. Остання увага (про релігійність російського інтелігента) трохи суперечить з попереду ним сказаним про нігілізм і погорджуваннє релігією російською інтелігенцією, але... не будемо ловити автора на слові і підемо за ним далі.

Окремо спиняється автор на розгляді людяности і почуття права в Росії.

Нецель передовсім звертає увагу на чудне, загадкове явище: не дивлячись на всі уболівання інтелігенції над народом, почуттє права в Росії треба признати мінімальним. „Ніде в культурнім світі не топчеться так безсоромно і безкарно прав людини і не проголошується рівночасно великим голосом прав людства. А через те, що людяність і почуттє права, на думку Нецеля, поняття корелятивні, то й людяність в Росії мимо всіх народолюбних кличів, дуже мало розвинена. Щоб довести цю думку, Нецель розглядає відношеннє російської інтелігентної одиниці до рівних собі (товариське життє), потім до

слуг, до тих, що суспільно упали — до жебраків, волоцюг, злочинців і простітуток, далі відношенне до жінок і зрештою — відношеннє російського громадянства до чужинців. Скрізь він бачить одно й те саме: за зверхньою свободою відносин і чоловіколюбством ховається цілковита байдужість до душевного життя одиниці, непошана до людської особи взагалі. Так, в товариському життю інтелігенції західно-европейського споглядача вражає простота зносин, але приглядаючись ближче, можна спостерігти, що російська „простота" стоїть позаду західно-европейської чемности. В Росії не раз трапляється, що зле настроена людина в товаристві поводиться так, як би крім неї нікого не було в кімнаті, на що західно-европеєць, з пошани до людської особи, ніколи не дозволить собі. З низчими себе Росіянин поводиться по-товариськи, як з рівними, але в ньому зісталось де-що від колишнього „барина", і його підкупаюча простота недалеко відбігла від поміщицької грубости. Не дивлячись на зверхню простоту зносин між панами і слугами, службодавцями і пролетаріями, пани зістаються панами, не бажаючи в ім'я рівности відступити від своїх життєвих звичок, а слуги — слугами. Таким чином рівність між інтелігенцією і нижчими класами в Росії цілком ілюзорична. В відношенні до злочинців і простітуток інтеліґенція виявляє багато милосердя; вона як ніхто вміє прощати, але — від її милосердя мало користи і громадянству, і самим злидарям, що потрібують людського милосердя. Хитров ринок в Москві, неможливий стан приютів, поширеність проституції, великий, як нігде, відсоток малолітніх простітуток — все це переконує Нецеля в тому, що людяність російського інтелігента в відношенні до соціяльно упавших елементів досить проблєматична. В добродійних товариствах, на всіляких вечірках на користь найбідніших елементів — панує... флірт! Нецель каже, що він спочатку дивувався, через що в Росії й досі не переведено в життє соціялістичних ідеалів, коли там так багато соціялистів, але перестав дивуватись, побачивши, що соціялистами являються властителі камениць.

В відношенні до жінок помітна та-ж сама суперечність теорії і практики. Росіяне визнають повну рівноправність

жінки, але поводяться з нею як з низчим сотворінням. Відсутність лицарскости в Росії просто кидається в вічи.

Чужинців росіяне приймають вельми гостинно, але ніколи не розуміють їх до ладу, й через те чужинець нігде не почувається таким самотним, як в Росії. В Росії добре почуватиме себе лише такий чужинець, „що полишив свою совість дома". Продажність в Росії поширена як нігде.

Висновки, до яких приходить Нецель, дуже невтішні для російської інтелігенції. В Росії не знають, що кожда одиниця має велику вартість і заслуговує пошани. Росіянин вразливий лише на физичне терпіннє — а душу людську він затоптує в багнюку. В суті річи росіянин нікого не любить, крім своєї ідеї соціалізму; той народ, в ім'я якого приносяться криваві жертви, в Росії терпить, як нігде в Европі, і то не тільки від уряду, а й від самої інтелігенції. „Ніде, ніде не відносяться з такою безсердечністю до горя бідного народу, як тут. З народного горя зроблено собі фетиш і в його імени немов на кпини з нужди, що кричить всюди і кидається в очі, деякі людці уважаються висшими понад весь світ і спорять між собою, ненавидяться, убивають".

„Мимохіть треба замітити, що етичні основи у пересічного Росіянина значно слабші, ніж у західного європейця". І ще: „Одно не підлягає ніякому сумнівові: совість російського суспільства дуже груба".

Основний настрій російського інтелігента — почуттє соціяльної вини перед народом. Тут лежить і корінь почуття права інтелігента. Інтелігент почуває себе винним перед народом, його довжником, і через те не вважає себе управненим домагатися прав для себе, лише — повернути народові одібрані у нього права. Отже права особистости цілком заперечуються, і в цьому все нещастє російської інтелігенції. Щоб вийти з глухого кута, інтелігенція мусить передовсім зревізувати понятте людяности і стати на твердий грунт античної культури.

Статті Здзєховського і Нордау (статтю Донцова розглянемо пізніше), не даючи нічого нового, підкреслюють ті пункти, на яких застановлявся Нецель. Здзєховський зазначає такі риси

в характері росіянина: 1) Простолінійність, що жене росіянина від одного висновку до другого, не числячись ні з досвідом століть, ні навіть з льогикою. 2) Духова тіснота росіянина, недостача змоги розуміти инші народи. 3) Чванлива гордовитість і доктринерський максималізм, які родять погорду до всіх обмежень. А через те, що правда накладає обмеження, росіянин боїться правди: він добровільно вибрав темряву, бо в темряві все дозволене. Росіянин - сибарит болю: коли-б правда нараз станула перед ним, він не прийняв би її. Звідціля походить характерна прикмета російського ума, не раз зазначена європейськими людьми: пояснювати прості річи як найскладнішим способом, затемнювати їх за поміччю містичної фрази.

Нордау спиняється на впливі російської літератури на західно - європейське життє. На його думку, російська література, проповідуючи милосердє до ворогів суспільства, ширить злочин. „Парижське опришківство — се спізнений плід мягкости для ворогів суспільства, затягненої туди з Росії. Сьогоднішна багата у випадки щоденна часописна хроніка злочинців є далеким відгомоном література Достоєвських, Толстих і Горьких.

Так в загальних рисах представлене духовне обличчє російського інтелігента в збірці „Russica". Статті, зібрані тут, не визначаються ні красою форми, ні глибиною думки, ні влучністю уваг, ні проникливою спостережливістю; по прочитанню їх перед нашим зором не підноситься постать великоруського інтелігента, як щось ціле, оригінальне, відмінне від західно - європейського типу інтелігента, але в них все таки сказано майже все, що говорилось про російського інтелігента і своїми, і чужими людьми.

Не всі уваги і думки, висловлені в збірці, мають ширше значіннє, і не зо всіма ними можна погодитись. Де-які уваги просто смішні. Напр., Нецель говорить, що в Росії розріжнюваннє дітей і дорослих вважають назадництвом; російський самовар видався йому „пекельною машиною", що вимагає багато клопоту і праці. Про російський суд він каже: „там взагалі карають л и ш е злодіїв, що споневірили гроші, призначені на

добродійні цілі, або гроші бідаків і сиріт". Не можна погодитись і з такими увагами про росіян, що вони всі атеїсти і матеріялісти, або що вони почувають інстинктову ворожість до всього чужого. Чи можна говорити про вороже відношенне росіян до західної культури, коли вони завше Захід брали собі за зразок? Можна скоріше говорити про рабське наслідуванне заходу російською інтелігенцією, ніж про її вороже відношенне до західної культури. Здається, ні одно більш-меньш видатне з'явище в духовному житті Заходу не зосталось без впливу на російські інтелігентні круги. Росіяне все були учениками, а вчителями їх — західно-європейські мислителі і поети. Націоналістична течія в російському суспільстві — тільки реакція, викликана занадто щирим наслідуваннем Заходу, — реакція, яка при подібних умовах проявляється в кожному здоровому суспільстві. Атеізм і матеріалізм росіяне теж позичили на Заході, в свій час захоплювались ними — і залишили. Тепер російська інтелігенція не більше атеістична, ніж західно-європейська, а може навіть меньше. Адже навіть Нецель мусів признати, що російський інтелігент в глибині душі заховав релігійність російського мужика! Таким він справді й є: душевне життє російського інтелігента — це невпинне шуканне Бога. Перше питанне, яке повстає в його душі, коли пробуджується його самостійна думка, є питанне про істнуванне Бога. І як мало таких, що живуть без Бога! Як мало таких, що по довгій душевній боротьбі заспокоюються на абсолютному атеізмі! Цілком неправдивою вважаю я і думку Нордау, що Толстой і Достоєвський являються батьками паризьких опришків. Хиба в Парижі не було опришків до того часу, як у Франції появились переклади творів Толстого? І коли навіть припустить, що совість парижських суддів розмякла під впливом Толстого, то хиба суворість кари впливає на зменьшенне числа злочинців? Адже найсильнішим аргументом проти смертної кари являється власне той, що чим в ширших розмірах примінюється смертна кара, тим більше зростає число злочинців, що заслуговують смертної кари. Злодії, коли за злодійство карали смертю, йшли на видовище смерної кари спеціяльно за тим, щоб викрадати гаманці в занадто зацікавлених глядачів.

Російські воєнно-полєві суди не виявляли до злочинців тієї мягкости, яку, на думку Нордау, виявляють паризькі судді до опришків, про те вони залякали тільки тих, хто по натурі не був злочинцем.

Одною з хибних думок я вважаю і думку Нецеля про духовне лінивство російського інтелігента. Росія мало дала світових геніїв і в области науки, і в области мистецтва, але не через своє лінивство, а просто через те, що їх мало родилось на руській землі. Що ж до загалу інтелігенції, то він скрізь „ліниво“ думає з тої простої причини, що йому нема чим гаразд думати. Таке явище, як лінивство думки, дуже рідке, може навіть неможливе. Думка об'являється в роботі. Коли нема роботи думки, значить нема і самої думки. Отже можлива обмеженість думки, але лінивство думки — навряд чи можливе.

Єсть в збірці чимало і таких думок, з якими хоч і можна погодитись, але не можна вважати їх характерними тільки для росіян або для росіян взагалі. Національний тип — річ досить умовна. В процесі історії характери народів змінюються. Росіянин XVI і XX століття стоять далеко один від другого, як небо від землі. Справа стає ще складнішою, коли треба схарактеризувати тип інтелігента певної нації. Можна дуже легко помилитися; порахувати властивими інтелігенту взагалі ті риси, що властиві не тільки йому, інтелігенту певної нації, а інтелігенції всіх націй; можна, далі, визнати за характерні для інтелігенції данної країни ті риси, що властиві тільки певній групі, або певному поколінню цієї інтелігенції. В кожному з цих випадків будемо мати в найліпшому разі — характеристику інтелігента в певний історичний момент, а не характеристику інтелігента данної нації, як окремого культурного типу.

Д. Нецель і инші, в своєму зображенні типа російського інтелігента, не подбали власне про те, щоб видокремити тимчасові, припадкові елементи його псіхики від більше-меньше сталих, що мають корінь в самій натурі його. Через те де-які думки їх про російську інтелігенцію вірні відносно певного покоління інтелігенції і цілком неправдиві відносно в с і є ї інтілігенції. Славнозвістна віра в провіденціальну ролю Росії була властива славянофілам, а чи багато тепер славянофілів? Без-

перечно, можна й тепер часом зустріти думку, що Росія має показати Європі нові шляхи в будучину, але це не є специфична прикмета росіянина: подібну думку може подиктувати інтелігенту кожної нації віра в силу своєї правди і своєї нації. Вплив молодіжи на сучасне суспільне життє справді великий, але знову-ж таки він не є характерним тільки для росіян і взагалі для російського життя. В свій час молодіж в цілій Європі відогравала ту саму ролю, що тепер відограє в Росії; в свій час в Росії було справжнє панованнє дідів, і певне недалекий час, коли молодь не потрібуватиме строїти барикади. В Росії остілько тяжкі умови боротьби, що до боротьби може станути тільки нерозважлива молодість, а „мужескости" німецького бурша тут вистане хиба для урядового чиновника.

Не є виключно російським з'явищем і та суперечність між народолюбними кличами і ділами, яка справді в широких розмірах об'являється в російському суспільстві і яка так кинулась Нецелю в вічі. Ця суперечність виходить не з характера російського інтелігента, не з недостачи у нього почуття людяности, а з самої суті народолюбства. Народолюбці скрізь однакові: і в Росії, і в Європі. Чи європейські соціялісти з інтелігенції кращі, ніж російські? Чи вони не володіють каменицями і чи поступаються в ім'я соціялізму хоть би крихтою своїх вигод, хоть би незначною з своїх життєвих звичок? Хиба не соціяліст-міністр у Франції розстрілював робітників і садовив їх в тюрми? Прірва між інтелігенцією і народом однакова, як в Росії, так і в Європі, але інтеліґенція неоднакова. Власне етичний рівень інтелігенції ріжний. Прірва, яка істнує між багатими і бідними, не позбавлює сна європейську інтелігенцію, а інтелігентну Росію вона скалічила на десятки років. Д. Нецель дивується, що в Росії інтелігенція не домагається инших прав, як тільки прав для народа, що в неї правова свідомість в західно-європейському розумінні, мінімальна — але це не відсталість, як він собі гадає: це тяжка душевна кріза, страшна, вічно болюча рана в душі російського інтелігента. Російський інтелігент мучить себе не за для процесу муки, як гадає д. Здзеховський, його біль — не містифікація, а справжній біль людини, яка стратила (чи не

знайшла) центр свого життя, те, що надає життю змисел і цінність. Нецель каже, що для західного європейця одна неконсеквенція грозить гибелю, а Росіянин умудряється жити при багатьох неконсеквенціях — так, росіянин справді живе не по писаному, але як живе! Західний Європеєць може бути льогично консеквентним, але на життєву консеквентність він здібний в меньшій мірі, ніж росіянин, бо інакше західні європейці не подивляли-б так російського життя. В Росії можна стрінути приклади і найбільшої святости, і найбільшого морального занепаду, а навіть — верх неконсеквентности! — не раз в одній душі живуть святий і розпутник. Один грішить, другий слізьми крівавими змиває гріхи першого. Західно-європейська „консеквентність" знана і в Росії, тільки вона викликає у справжнього російського інтелігента огиду. Росіянин вміє бути консеквентним, але його консеквенції часто заводять його так далеко, що в його не стає сили бути консеквентним — і він мучиться. Толстой прийшов до висновку, що він повинен злитись з народом — і ціле життє зоставався графом, і ціле життє мучився. Консеквенція завела його так далеко, що в його не вистало сили бути консеквентним. А скільки таких самих драм відбувалось і відбувається що-дня в сотнях, тисячах інтелігентних душ Росії! Про душевні драми старих російських революціонерів не говорить Європа, про те їхній „уход" з родини вимагав не меньше сили, ніж „уход" Толстого, і багато з них виявили таку велич душі, якій Толстой міг тільки позаздрити, на яку він спромігся тільки в останні хвилини свого життя. Отже російська „неконсеквентність" не задурно дається російському інтелігентові: він оплачує її своїми стражданнями, і бодай за це хай вона проститься йому. А чим окупає свою неконсеквентність західний європеєць? Тим, що він несвідомий своєї неконсеквентности? На мові російського інтелігента західно-європейська „консеквентність" зоветься „примѣненіемъ къ подлости".

(Далі буде).

А. Товкачевський.

„Те, що дає радість життя".

Брешіть, брешіть! від брехні все-таки щось лишиться.
Приказка.

Незвичайно сумне враження робить людина, коли вона не розбирається в дрібних фактах життя і, ігноруючи довголітній досвід людський, називає річи не тими іменами, які вони мають. Коли людина біле називає чорним — тут вже думати нема про що. Може вона й має рацію так називати, може біле є справді чорне, але в людській психиці вже зроблені міцні заложення певного відношення: з білим звязується одно уявлення, а з чорним инше. І тут вже нічого не зробиш — коли звертаєшся до людей, хочеш, щоб вони зрозуміли тебе — про що говориш — називай предмети так, як вони звуться. Очевидно, коли тобі ті предмети здаються иншими і ти їх називаєш виключно своїми словами, то не претендуй на те, щоб тебе зрозуміли, тоді не звертайся до людей, а балакай сам до себе і залиши свої гнівні пози: люде не винуваті, що ти инакше розумієш і инакше називаєш відомі їм річи. Коли ж ти виходиш і з певністю називаєш біле чорним — то не ремствуй, коли тебе не розуміють і сумно здвигають плечима.

Таке сумне враження зробив д. В. Винниченко на мене своїм листом до редакції „Ради" (30 апріля, ц. р., ч. 97), в якому він висловлює своє обурення на те, що —

»Де-якими людьми, що пишуть статті на публіцистичні та літературні теми, давно вже ширяться чутки, ніби я беру дуже активну й безпосередню участь в »русскій« літературі, ніби більша половина (!?) моїх праць за останні часи написана на російській мові і ніби я от-от зовсім перестану бути українським літератором, так що тільки чутки зостануться про мене, що я колись був в українській літературі.

»Отже мушу заявити, що ні про мою безпосередню участь в »русскій« літературі, ні навіть про часове гостювання в ній не може бути ніякої мови, бо зо всього, написанного мною за 12 літ моєї літературної діяльности на »русскій« мові я написав одну річ, а саме »На вѣсахъ жизни«.

Далі В. Винниченко вказує, що про причини, які його змусили писати по-російському свій роман „На вѣсахъ жиани", він говорив у своїй брошюрі, що вийшла за кордоном — „Про мораль пануючих і мораль пригнобленних". І тут вже виясняє зміст і ціль свого „протесту":

»Ця брошюра відома таким органам, які ширять про мене неправдиві чутки (курсів мій. М. С.). як, наприклад, »Українській Хаті« (котра з инших приводів згадує про брошюру) — ні один з тих людей, що повідомляють в цих органах громадянство, ніби я от-от маю стати зовсіи «русским» письменником, не можуть показати ні одної праці, крім на „На вѣсахъ жизни", писаних по-русскому, їм самим це добре відомо, але для якихсь своїх цілей все-таки ширять неправдиві чутки«.

Все це виглядає дуже патріотично: можно б подумати, що це обурюється якийсь собі патріот, що передовсім хоче бути українцем, а не той попечитель пролетаріяту, що націоналізм вважає за буржуазну примху, „надбудову" і т. и.

Ці два уривки з листа В. Винниченка незвичайно характерні для його.

Перше. Про його ширять неправдиві чутки якісь „органи", „люде", але він нікого з їх не називає, опріч „Української Хати". Читаючи листа, можна подумати, що д. Винниченкові робиться якась велика гуртова кривда, що ціла хмара „неправдивих чуток" насуває на його, що він мусить аж боронитись, протестувати. „Органи", „люде", — а справді виходить, що тільки одна „Укр. Хата". Тут щось непевне.

Друге. Неправдиві чутки. Коли це пишеться „людьми", в „органах", то це вже звістки, а не „чутки". Чутки передаються не як факти, а як спльотки. І Винниченко сам їх так формулує словами „ніби", „ніби". Вже в цій формулі чути велику гіперболичність: ніби він написав за останні часу „більшу половину" своїх творів по російськи, ніби він незабаром цілком перейде в рос. письменство, ніби тільки чутка зостанеться що він „колись" був укр. письменником...

Все „ніби" й „ніби". А де-ж факти?

Коли вже висловляти обуреннє, то треба мати проти чого обурюватись, коли вже обвинувачувати — то знати за що.

За „ніби“ обвинувачувати не можна...

Якою-б вам здалась така формула: я вас обвинувачую, що ви ніби вбили чоловіка, ви ніби-то вкрали коня і т. д.

Не показуючи фактів, д. Винниченко глухо говорить про „органи“, „люди“, і голословно називає „Укр. Х.“, знову таки без всяких підстав.

З якою метою він це робить...

В усякому разі можна думати, що виступ д. Винниченка небезгрунтовий. Йому треба було заговорити про свою роль в російській літературі, тільки треба було це зробити раніш і вживати инші засоби для своєї реабілітації.

Ми позволимо нагадати д. Винниченкові факти, яких він не пам'ятає, може забув і тільки з якихось своїх цілей так незграбно і голословно чіпляється до „Укр. Хати“. Ще в літку р. 1911 російська газета„ Современное Слово“ устами А. Ожіґова казало про д. Винниченка (як передають „Бюллетени литературы и жизни“).

«Свѣжій и свой (курсів А. Ожіґова) талантъ автора, пропитанний красивыми чисто-южными переживаніями, пропитанный всѣми соками молодой русской литературы, несмотря на весь свой украинскій обликъ, является въ тоже время совершенно нашимъ, роднымъ великорусскимъ(!) и стоитъ въ прочной и крѣпкоспаянной связи со всей нашей литературой теперешнихъ дней« (курсів мій. М. С.).

Це, так мовити, сконстатовано факт, а ось і висновки з його того-ж автора:

»Винниченко большой талантъ. И нужно думать, что онъ выѣдетъ на широкую дорогу русской литературы, независимо отъ своей крѣпкой привязанности къ украинству, что, впрочемъ не помѣшало (!) автору высмѣять и это самое украинство въ добродушно-миломъ разсказѣ: «Истинно-украинецъ».

Вже, мовляв, подає надії...

Тоді-ж таки відомий і д. Винниченкові критик. К. Арабажин писав у „Новой Жизни“, що через протест читачів „Л. Н. Вістника“ д. Винниченко мусів удатись до російщини:

«Такъ принужденъ былъ перейти г. Винниченко на почву русской литературы (курсів мій. М. С.). Конечно, это не означаетъ еще отказа его отъ украинской почвы».

Критик марксіст д-ій Львов-Рогачевський пише в харьківському „Утрѣ“ про „Честность съ собой“:

«Давно уже въ русской литературѣ (курсів мій. М. С.) не было такого грубаго, циничнаго и демагогическаго произведенія».

Один читач того-ж роману „Честность съ собой“ писав до редакції „Земли“ в лайливому листі:

«Стыдъ и позоръ книгоиздательству, выпускающему такія произведенія, какъ «Честность съ собой» Винниченка. Такой порнографіи еще никто не писалъ, а г. Винниченко клевещетъ на партію, выдумываетъ всякія мерзости да и возводитъ ихъ въ культъ... Никакіе Пуришкевичи и Илліодоры не выдумаютъ большей мерзости на партію, чѣмъ русскіе »беллетристы«.

Автора цього листа сам Винниченко характеризує людиною щирою, горяче відданою партії, соціялистом, ворогом Пуришкевичів та Іліодорів. Останні дві цітати я взяв з брошюри д. Винниченка „Про мораль пануючих і мораль пригноблених“ (рос. переклад).

Хай собі подумає д. Винниченко чому коло його імени так часто вертиться назва „русскаго беллетриста“ *), що в 1911 р. лунала вже досить голосно в повітрі. Такі поголоски і вказівки утворюють вражіннє в громадянстві, не миле для д. Винниченка, а через те я думаю, що він має право вже відмахуватись від їх, коли він дорожить назвою українського письменника.

Коли самому д. Винниченкові може й байдуже за якого письменника його хто вважає (після протесту видно, що не байдуже), то українському громадянству тут байдужість не личить. Наше громадянство вважає таланти своїх громадян за суспільну цінність і навіть власність, через те й не схоче пасивно позбутись їх. У нас талантів так мало, що втратити когось із їх без боротьби ледви чи хто захоче.

---

*) Недавно також український марксіст Дм. Донцов писав у »Дїлі« (15. XI. 1913 р.) листа до редакції і між иншим висловився про Винниченка: »Вірю, що моя антиросійська пропаганда особливо не мила йому, котрий стоїть одною ногою в українстві, другою в російщині (курсів мій. М. С.).

Ми чули недавно, що й Шевченко — „родной русской дѣйствительности", а російський історик літератури Скабічевський ще раніше включив Шевченка в історію російського письменства, як „русскаго писателя".

Значить, нам доводиться пильнувати, щоб навіть Шевченка москалі не експропріювали, не то що инших. Хіба ми недавно не читали у В. Ерна, що Сковорода — „русскій философъ", тайний батько московського славянофільства? Хіба твори Сковороди не видані в Росії як матеріяли до вивчення російського сектанства, як твори „русскаго" філософа?

Хіба українці не деруть горла, що М. Гоголь „таки наш", а все-таки **увесь світ** знає, що він „русскій писатель", „родоначальникъ реалистической школы въ русской литературѣ" і т. д. Ні, Миколи Гоголя ми не маємо — у нас за те є його батько Василь Гоголь, якого у нас ніхто не одіймає. Хіба „славный русскій историкъ" М. Костомаров відомий за українського ученого? Ми то знаємо, що він був „таки наш", писав навіть по-українському (вірші і драми, а не „серьезныя произведенія"), — все ж таки він вважається за „гордость русской исторической науки"...

Докажіть, що Д. Мордовець — український письменник! Нагадайте його імя, то й почуєте:

„Pardon, это вы о Данилѣ Лукичѣ Мордовцевѣ?

Да-а это одинъ изъ хорошихъ русскихъ писателей...

Помните его роман..." і тут ви вчуєте назву російських творів, — а він же і „по-українському" писав...

Про „высокоталантливаго" майже геніяльного філолога А. Потебню ми чуємо тільки з „Ради", що він „український учений", а скрізь він вважається за „русскаго".

Можна б ще багато назвати українських „русскихъ писателей", але годі... Це з'явище крайно прикре, утворене „історичними обставинами" і тим, що „українці не розуміють російської мови"...

Коли навколо імени Винниченка, який дав росіянам **два** великих романи (та ще дві річі вийшли під маркою російською, разом чотирі твори), піднялись розмови в російських колах, як про „русскаго беллетриста", то очевидно, що Винни-

ченко мусів або приняти нові кваліфікації або одкинути їх. Він мовчав до 30 квітня 1914 р. Він не протестував. Це його власне діло. Але громадянство могло-ж спитати, чи довго ще буде Винниченко нашим письменником, чи стане незабаром „все-таки наш".

Ми особисто думали й думаємо, що Винниченко має право писати якою вгодно мовою і друкувати скрізь, де тільки їх приймуть до друку. Це право всякаго автора. Через те, коли залунали в російській пресі поголоски про Винниченка, яко російського письменника, ми писали з приводу його роману „На вѣсахъ жизни":

»Це вже другий твір Винниченка російською мовою і цього досить, щоб роздзвонено було про Винниченка, яко російського письменника. І буде може час, коли українці ще будуть завзято доводити, що В—ко український письменник«. (»Укр. Хата« 1912 року, кн. V, за май місяць).

Після того, що писалось в російській пресі (було і в українській, але не пригадаю зараз де), що говорилось в українському громадянстві на тему про перехід Винниченка на російський грунт — чи не мали ми права висловитись, як сказано вище?

Може оцю фразу д. Винниченко взяв як основу для своїх курйозних „ніби"?.. Коли так, то тут вже нема чого говорити: тільки зі злої волі можно так переиначувати зміст нашої думки, що явно іронично ставиться до нових поголосок про Винниченка.

Чому д. Винниченко не протестував проти російської преси, яка його називала „нашимъ роднымъ великорусскимъ" в 1911 році, а озвався в 1914 р. та й то не проти кого иншого, як проти „Укр. Х."...

„Він нічого не говорить... він нічого не твердить... нікого не називає по імени... але ефект осягнутий, натяк зроблено, кинуто болотом з-за тину"... так характеризує д. Донцов засоби д. Винниченка в боротьбі з немилими йому людьми...

Ні, не в ті ворота стукнулись, добродію Винниченко... На

цьому конику далеко не поїдете... Щоб обвинувачувати, треба ясно вказаних фактів: треба назвати ті „органи", „людей", що розповсюджують справді таки неправдиві чутки про Вас. Зробити випад проти „Укр. Х." лехко. На цьому славу й хліб заробляють чимало людців, але Бог-би їх побив за такий мозолястий труд? Кепський заробіток... Неправдою цілий світ обійдеш, та назад не вернешся. Сумні лаври Герострата...

Винниченко не протестував тоді й проти тих органів і людей, що росповсюджували славу про його, як російського письменника, а взявся тепер глухо говорити про це з спеціяльною метою зробити випад проти „Укр. Хати", орудуючи цілком свідомо неправдою.

Ефект є: такий письменник і дав таку кваліфікацію „Укр. Хати". Та це ж сенсація! Не меньше, як „проблеми" нової „пролетарської" моралі... Це-ж свято для україно-філів... Сумне свято...

Що д. Винниченко виступив з спеціяльною метою проти „Укр. Хати", щоб досягти якихсь своїх цілей, це добре видно з слідуючого:

В своєму листі він чомусь приплів розмову про причини, чому він не співробітничить в „Укр. Хаті".

»Був ще другий орган, «Українська Хата«, де я міг би друкувати свої праці і де один час справді друкував. Але цей журнал своїм напрямом, ворожим всьому дійсно-поступовому (!), примусив мене ще раніше заявити йому, що коли редакція його не спинить своїх брудних (!) виступів проти соціялизму (!) і демократичного руху України, я вийду з числа співробітників журналу. Редакція не спинила і я виступив«).

Сенсація, сенсація!

Але разом з тим і неправда од слова до слова. Разом з тим і аргументи, не проти „Укр. Хати, а проти д. Винниченка, що аж жаль його...

Д-ій Винниченко ніколи ні одного слова не говорив „цьому журналові" того, що він зараз заявляє, а навпаки той же д. Винниченко говорив ось що в листі до редакції, що був відповіддю на запросини до співробітництва 17. XII. 1909 року:

»Що-до напряму Вашого органу, то я йому співчував і співчуваю зараз. Не сподіваючись на прихильність до моїх шуканнів нових

шляхів в сфері моралі, хотів би знати, чи редакція і тут стоїть на грунті свободи, як і в инчих сферах?«.

Як логичний висновок з цього признання було те, що д. Винниченко в I кн. „Хати" за 1910 р. помістив своє оповіданнє „Чудний епізод", а в IX — „Тайну". В січні 1911 р. д. Винниченко запитував нашу редакцію, чи вона провадить в життя який-небудь соціяльно-політичний напрям, бо він до цього часу знав, що „Укр. Хата" — орган безпартійний, що вона головно має на меті розвиток укр. мистецтва. Він, мовляв, сам не бачив, але його товариші по світогляду вказували йому, що немов „Хата" виступає проти марксизма і проти його виразників с.-дем.

Розуміється, що редакція „Укр. Хати" відписала д. Винниченкові по змісту його листа і дістала т а к у відповідь:

»Цілком погоджуюсь з Вашим листом і постараюсь незабаром щось дати »У. Х.«. Зараз я почуваю себе хворим і нічого не можу робити«.

Непорозуміння про соціялизм н е б у л о, Винниченко н е п о п е р е д ж а в, щоб „Хата" спинила свої „брудні виступи проти соціялизму і демократичного руху України", бо н е б у л о й цих виступів. Читачі „Укр. Хати" мають у себе журнал — можна переглянути річники 1910 і 1911 р. і впевнитись в цьому.

Ми ждали од д. Винниченка обіцяного оповідання, але замісць його дістали листа (від. 3. V. 1911), в якому д. Винниченко висловляє своє здивуваннє з приводу р е ц е н з і ї на його оповідання („Купля и другіе разсказы", переклади, вид. „Универсальной Библіотеки"). Автор рецензії (це був я) висловився неприхильно про „полову проблему", про „нову мораль" — і д. Винниченко дуже образився. Рецензія була прихильна до особи автора (див. „Укр. Хата" 1911 р. кн. I), але д. Винниченко образився на редакцію „Хати" і оцінив цей виступ (тільки-же н е п р о т и соціялизму!) так:

»Дуже досадно, що єдина група людей, яка, мені здавалось, може дивитись на з'явища без всяких »чистих« і »ціломудрених« окуляр — зіходить на шлях покаянія і підлабузнювання до »моральних« смаків публіки з »Ради« і »Руслана«. Збірався в цих тижнях прислати обіцяне оповідання, але через те, що в йому знов »неморальна«

тема і як раз те саме шукання »загадок буття«, яке висміюється (?) »Укр. Х.«, то не пошлю. Раніще не міг виконати свого обіцяння, бо був дуже хворий«.

Оце і вся історія і причина виступу д. Винниченка з „Укр. Хати".

Причина, через яку д. Винниченко виступив з числа наших співробітників, була проста: йому здалась неприємною рецензія на його оповідання, він не терпить замаху на свою нову мораль, а про соціялизм тут мови нема. Невже д. Винниченко ототожнює неприхильний погляд на його проповідь нової моралі з „брудними виступами проти соціялизму і демократичного руху України"? Ну, це вже занадто... Я вже й не знаю, як таки так говорити. „Редакція не спинила (виступів проти соціялизму!?) і я виступив"...

Преціньже ясно, що д. Винниченко цілком ухиляється од дійсних фактів і по пам'яти фантазує, вигадує цілком щось инше, будучи зачепленим особисто. Д-ій Винниченко сам же казав: „Не сподіваючись на прихильність до моїх шуканнів нових шляхів в сфері моралі, хотів-би знати, чи редакція і тут стоїть на грунті свободи, як і в инших сферах"?..

Так, стоїть на грунті свободи, доказом чого було те, що надрукувала „Чудний епізод" д. Винниченка, друкувала й инші, як кажуть люде, „неморальні" твори і друкуватиме, коли бачитиме в їх художні елементи, бо редакція „Укр. Хати" свободу слова письменника вважає непохитним його правом, як право кожної людини дивитись на сонце, дихати кислородом і т. п. Д-ій Винниченко і не сподівався від „Хати" прихильности до „нової моралі" і давав свої твори але як не толєрантний до чужих поглядів, образився на рецензію на його оповідання, прихильну рецензію до його, в якій було, як йому здалось, не толєруваннє його ідей нової моралі. Це його право ображуватись і не давати до друку своїх творів. Ми проти цього не обурюємось. Він не схотів зрозуміти нашого становища що-до літератури: ми пишимо неприхильні рецензії на писання навіть членів редакції „Укр. Хати". Це відомо д. Винниченкові? Ми поміщаємо иноді по дві рецензії з протилежним поглядом на

один твір чи одного якого письменника. На твори того-ж д. Винниченка і инших марксістів містили прихильні і неприхільні рецензії, містимо і будемо містити. Бо нам важна не партія, не особисті амбіції, а справа літературної совісти і свободи, художність. Дарма д. Винниченко не прислав нам свого обіцяного „не морального" оповідання — ми напевне його помістили-б, бо наш критерій — художність, а не „мораль".

Д-ій Винниченко дарма обвинувачує нас за виступи проти соціялизму і за „підлабузнюванне до „моральних смаків публіки з „Ради" і „Руслана".

Ми ніколи не виступали проти соціялизму і демократизму, але проти фальшивників соціялизму і демократизму виступали і будемо виступати.

Смішно звучить оце обвинуваченне! Ми-ж ніколи не ототожнюємо „Ради" з соціялизмом і демократизмом, — це всякий знає, а от д. Винниченко мабуть ототожнює і не рахує „Ради" ворогом соціялизму і демократизму, бо співробітничає в ній (недавно ще містив оповіданне, проти якого протестував д. Д. Донцов) і ось тепер звертається до читачів через „шановну" „Раду". Ну, хто-ж „підлабузнюється"?

Дивна і оця дрібниця: чому д. Винниченко обороняє свою репутацію перед читачами „Ради", а не перед читачами свого органу „Дзвону", не перед читачами марксістами, припустимо, а перед українофілами? Тут, бачте, все обраховано: з під воріт „Ради" можно гукнути голосніше і влучити дошкульніше...

З поваги до себе д. Винниченко не повинен говорити через „Раду", бо-ж мусить знать, що гавкотня „Ради" нам не дошкуляє і в нас не влучає.

Тут, власне, все просто: редактор-видавець „Дзвону" разом з тим є ретельний і дійсно-типовий радянин — С. Черкасенко, що має спільного з марксізмом, демократизмом і соціялизмом стільки, як я з китайською грамотою. „Їм", очевидно, кортить виступити і з „робітниками", щоб „привернути" сімпатії робітничих „верств", але це разом з тим привертає сімпатії до „Ради" і д. Винниченка, до тієї „Ради", за „підлабузнюванне" до котрої він обвинувачував колись нас і вийшов з числа співробітників „Укр. Хати".

Я думаю, що це в усякому разі більша сенсація, ніж несправедливе (вже тим, що неправдиве) відношеннє до „Укр. Хати". В „Раді", бачите, і соціяльно-політичний світогляд симпатичний, і „нової моралі" не потріпували (аж пір'я летіло), там д. Винниченко почуває себе не зле... Що-ж, хай щастить... Може таки щось перепаде в торбу й соціялизмові й новій моралі...

Про соціялизм ми думаємо, що це занадто велика річ, щоб до неї міг вільно братись всякий чоловічок. Ми ніколи не згодимось з тим, що соціялистом є той, хто себе так називає... Мабуть і д. Винниченко знає, що є групи соціялистів (без лапок!), що не вважають за соціялизм не то що партії с.-дем., а навіть марксізм. Знає добр. Винниченко і те, що до його нової пролетарської моралі поставились крайно-неприхильно (в тисячу разів більш неприхильно, ніж ми) марксісти: чого вони тільки не говорили на нову мораль! Сам же д. Винниченко наводить в своїй брошюрі „Про мораль пануючих" etc. ті нелітературні епітети, якими його обліпила марксістська критика! Шуканням його в сфері моралі найбільш не спочувають соціялисти, так що виступи проти соціялизму хто й робить, то це досить вдало — д. Винниченко. Це він хай завдячить самому собі, що на Україні успіх соціялизму одсунуто на далеку будучину.

Я сам змінив погляд про вартість шуканнів д. Винниченка в сфері моралі після прочитання (в січні 1911 р.), його російського роману „Честность съ собой". Я побачив, що д. Винниченко не хоче бути художником, не хоче малювати життє, а хоче бути публіцистом, хоче проповідувати свої погляди, нав'язувати їх читачеві, а через те він не такий безсторонній в цій справі про мораль, як мені здавалось. Він не так дивиться на працю художника, як ми: нам цікаво тільки те — як художник показує, а що́ показує — то вже есть життє, до котрого ми можемо ставитись і неприхильно. Ми були і є апологетами найбільшої свободи не тільки „в инчих сферах", але і в сфері моралі і вітали завжде творчість д. Винниченка, як сміливий і красивий бунт проти „українофільства в моралі", проти страшного лицемірства всього життя.

Навіть де-які постуляти його нової моралі приймали й приймаємо, але не всі, не проповідь приймаємо, а протест... Практичні доґми моралі—то річ, яку критикують найблизчі люде—д. Винниченко хіба не чув од своїх товаришів по світогляду і навіть друзів найгострішої критики своєї моралі? Але од цього вони же не стали несоціялистами? Їхня критика — не брудні-ж виступи проти соціялизму і демократичного руху України? Або, з другого боку — його „нова мораль“ не робить же його ворогом соціялизму? А чи його співробітництво в „Раді“ — соціялистична робота? Чи соціялистичне видавництво його органу „Дзвін“, якого редактор-видавець і співробітник є одночасно ретельний співробітник „Ради“, „ЛНВ.“ і один час говорив так „по-хатянському“, що співробітничав і в „Укр. Хаті“. Чи це соціялистично? Відповідає новій моралі?...

Ах, це все такі прикрі питання... Соціялизм там ні до чого де люде ганяються за дрібняками, популярністю, орудуючи крайно несоціялистичними засадами вулишної демагогії... Соціялистом лехко можна себе називати, але тяжко ним справді бути. Ми ніколи не афішуємо себе соціялистами, і робимо своє діло без всякого начіплювання на себе сімпатично-кольорових блискучих цяцьок фразеології, бо ми добре знаємо — що робота тільки й дасть нам право на ту або иншу назву. Соціялистом мабуть себе називає й д. В. Л. з „Дзвону“, але чому-ж він так домогається титулу соціял-бандита, а не соціял-демократа *).

Констатуючи повну неправдивість заяв д. Винниченка в „Раді“ що до „Укр. Хати“, ми дуже дивуємося оцій новій його літературній моралі...

Відкіль оце навіть неприховане злобствуванне, що пускається аж на такі безсоромні видумки? Щоб зіпсувати репутацію „Укр. Хати“ перед читачами „Ради“? Але не варт д. Винниченкові братись за це: ми це самі краще од його робимо і бу-

---

[1]) Див. чудовий виступ д. В. Л. в 3 кн. »Дзвону« проти »Укр. Хати« і її співробітників. Це-ж типовий соціял-бандитизм, а не марксізм...

демо робити. Нам іменно цього й треба, щоб прихильники „Ради“ знали, що ми не маємо нічого спільного з радянською проповіддю, мораллю, ідеологіями, тактикою, щоб нас не ототожнювали ні з обскурантизмом в мистецтві, ні з страхополохством в політиці, ні з дурисвітством в громадському житті, ні з її „двохголовим орлом“, ні з „реформизмом“ і тільки состязаніями з Савенками, особливо з її „українською культурою і творчістю“. Спільність в чому-небудь з „Радою“ — це смерть українства, правди, поступу. І наша власна смерть як людей. Значить, просимо компромітувати нас в очах радян і бажаємо компромітуватися й вам самим в їх-же очах. Для нас це плюс, а для вас?...

Ми не хочемо бути такими вже „ідеальними“, „благородними“, „культурними“, як радяне, що вже, — тільки подумайте, досягли в усьому „самому найкращому“ вершків...

Злобствувать і мстити можна, але треба все-таки біле називути білим, а чорне — чорним, щоб вас люди розуміли... Ми признаємо ваше право біле називати чорним, але тоді апелювати до людей не треба, а лишатись самим з своїми істинами.

М. Сріблянський.

Ялина й блискавка.

(з Ф. Ніцше).

Гору найвищу собі я обрала,
Тут потихеньку на ній і зростала;
І через те, що росла я самітна,
Всім я з широкого степу примітна.
Так я висока, що шпиль мій сягає
Хмари, де блискавка з громом дрімає...
Тільки-ж тягнуся все вище та вище,
Аж поки блискавка та мене знище!

Фед. Петруненко.

Одповідь „Дзвонові“ і кілька йому запитань.

В 4-ому числі „Дзвона“ надруковано рецензію на останній випуск „Укр. Студента“, яка майже цілковито присвячена моїй особі. За таку зворушуючу увагу я міг би лише дякувати... Дякувати і мовчати... Але єсть де-що в сій рецензії остільки характеристичне для сучасного „курсу“ „Дзвона“, для його літературної етики, для його „марксістости“, що обминути сього мовчанкою неможливо.

Рецензет „Дзвона“, п. Садовський, що останніми часами заступив в цій часописі амплуа винищувателя „єресей“, починає від того, що розчиняє мою літературну біоґрафію, бо „надзвичайно цікавим для характеристики повного громадського роскладу тієї молоді що йде за „Укр. Студ.“, являється те, к о г о вона обірає у свої лідери, к о м у вона доручує редаґуваннє свойого орґану“.

Як люблять дзвонарі наводити чужі біоґрафії! Рибалка „розчиняв“ партійну біоґрафію п. Басока; В. Л. подавав біоґрафичні відомости про тов. Донцова; п. Садовський звернув увагу на мою літературну біоґрафію.

Очевидно, що у дзвонарів бракує більш живих і необхідних для інтересів пролетаріята тем!

Значить моя літературна біоґрафія...

П. Садовський згадує про ті часи, наколи я редаґував студентський журнал „Голос Политехника“, в якому умістив одну статтю, що звернула на себе увагу російської поступової преси. Сю статтю п. Садовський становить мені in minus і остільки значний, що се дає йому право мене зачислити до однодумців славнозвісного „Нового Времени“.

Що-ж громадсько-злочинного я писав в сій статті?

Я висловлювався в ній катеґорично проти того, аби вища школа була ареною політичної боротьби, зазначаючи, що сучасне студенство не може відоґравати ролю самостійного й впливового політичного чинника, бо боротьба за демократизацію держави перейшла до рук більш сильніших — до росій-

ського парляменту, до тих політичних ґруп, що в ньому репрезентовані. П. Садовський підкреслює, що я прозиваю протести студенства проти „бытовых явленій“ руського життя фальшивим акордом в нашій важкій політичній атмосфері. Але правдивість свого твердження я довожу. Мимо того, п. Садовський знає, що поступова преса нічого мені по єству не одповіла, бо не можна ж вважати епитети „сытый буржуа“, „патріот“, „практик“ і т. и. за арґументи? П. Садовський крім того знає, що я висловлював майже ідентичні думки з Драгомановим, соціяльно-політичну конценцію якого він, як дзвонарь, в богато чому поділяє. Коли-ж не знає, то я йому наведу відповідні місця: „загальна думка наша про всякі студентські розрухи в Росії така, що вони уявляють даремне витраченнє сил. Ми гадаємо, що академична свобода істотно необхідна для університетів; але тільки ся приватна свобода не може бути досягнута без загальної політичної свободи, а ся остання не може бути досягнута зусіллями студентів... Вона вимагає зусілля громадян, суспільства. До таких зусиль повинні й підготовляти себе студенти — наукою“. (Драгоманов. Собраніе политич. сочин. т. II. Стор. 454). Підкреслюю, що більш правішого за сі думки Драгоманова я нічого не провадив у своїй статті. Також в межах сих думок я й обороняв свої позіції. П. Садовський мою оборону не прозиває дуже переконуючою (де в чому все-таки вона й його переконує?), але не відмовляє їй в „нахабстві“ (чим не „перл“?!) і „сміливости“. Що до першого, то це лежить цілковито в сфері суб'єктивних спостережень: він розуміє так, инші инакше... Що до другого, то тут виявляється дуже яскраво псіхольоґія п. Садовського: я знаю, — він виступати проти компактної більшости ніколи не насмілиться!

Щоб покінчити з сим, я мушу сказати, що п. Садовський всіх моїх статтів, що до даного питання не читав (напр., статтю „Психологія студенческих переживаній“), бо в противному разі він не став би зачисляти мене так катеґорично до нововременців. Не став би, бо сього не дозволило-б йому елементарне почуттє чести й правди, якого я гадаю він ще не загубив остаточно.

Ось і вся моя літературна біографія!

П. Садовський гадає, що вона компромітує мене, як „лідера" молоді, і саму молодь, що має такого лідера і доручає йому редаґуваннє свойого журнала. Пропоную самим читачам побачити, чи єсть в ній (цій біографії) що-небудь компромітуюче? Чи єсть що компромітуюче в тому, що хто-небудь одверто висловлює свою думку, яка лежить цілковито в межах демократичної ідеольоґії?

Перейду до другого.

П. Садовський зачислює мене до тої ґрупи літератів, типовим виразником якої єсть п. Меньшиков, себ-то до тих, що не знають сьогодня, що вони говоритимуть завтра. П. Садовський хоче це довести. Побачимо. В першому випускові „У. С." я говорив, що найблизчі завдання молоді „се — розв'язаннє низки орґанізаційних питань", в другому — „що сфера роботи молоді це культурна робота"; нарешті, в третьому, — що її завданнє „націоналізація всіх сфер українського життя на ґрунті ясно усвідомлених політичних завдань". П. Садовський, наводячи все це не каже всієї правди. В своїх статтях я характеризував молодь, як членів Громад, себ-то тих орґанізацій, що підготовлюють їх до будучої громадської діяльности і як майбутніх активних членів українського суспільства, що переводитимуть у життє ту ідеольоґію, яка виробиться у них в процесі ґурткового студентського життя. Очевидно, що для перших треба дісціплінувати думку і волю, добувати національну, принаймні, хоч елементарну національну освіту (це те, що п. Садовський прозиває вирішуваннєм „низки орґанізаційних питань") і, взагалі, переводити виключно культурно-просвітну роботу, вигоняючи „високу політику" з сфери життя Громад, бо вона лише руйнує останні („культурна робота" по клясифікації п. Садовського); для других — треба знати українську сучасність, уявляти її вимоги і політично себе усвідомлювати. Політично, бо життє в XX віці одкидає політичний анальфабетизм; громадським робітником може бути лише той, хто спирається в переведенню своєї роботи на ті чи инші соціально-політичні ґрупи (пролетаріят, селянство, буржуазія і т. п.), а не той хто виносить всякі

резолюції протесту, не роблячи нічого для їх здійснення, не той хто майже ось десять років сидить у Київі, видає „Слово“, „Дзвін“, збірається видавати ще робітничу ґазету, деклямує увесь час на теми марксізма, а за своєю спиною, окрім нечисельних гуртків молоді, молодоміщанства та поодиноких робітників нічого не має. Після 10 років „діяльности“ пп. Садовських, Черкасенків і К⁰ бачимо українську соціяльдемократичну партію на їх словах та на шпальтах „Дзвону“. На ділі-ж — порожнє місце, специфичну руську інтеліґентщину, що знищує в „партії“ за останні часи самий дух марксізму.

Вдумайтеся, панове, в цей жах свойого становища! Вдумайтеся в його причини! І наколи ви замислитеся, — ви зрозумієте, що в цьому полягає ваша вина, ваша політика, запозичена у російських марксістів, від якої вони останніми часами одмовляються (див. „Утро жизни“ № 1—14 р.), але за яку ви цупко тримаєтеся, ваша політика перетворення українських студентських орґанізацій в партійні ґрупи, ваша політика штовхання молоді в вир боротьби, в вир палких слів, страйків et cet., коли вона не має часу навіть перевірити свої переконання, оформити їх і побудувати на якомусь більш науковому і глибшому матеріялі, ніж те, що ви даєте їй на сторінках своєї часописи.

Що-ж дивного, що ці добродії, що під час свойого перебування в вищій школі голосно заявляють, що вони з вами, а як вийдуть з неї, то опиняються в ворожім до вас таборі?! Ваша проповідь йшла повз їх голови, їх розуму, а приймалася тільки їх чуттєм! Чуттє згасло, — і нічого не лишилося!

Так ліпше не говоритимемо, п. Садовський, про мою непослідовність! Бо про неї може казати, а тим більше будувати на ній такого в вищій мірі неетичного полемичного засобу, як зачисленнє мене до катеґорії Меньшикових, хіба той, про якого так прекрасно говорить одне прислів'є: „наколи Біг захоче скарати людину, то Він від неї одбірає розум!“

Нарешті, третє обвинуваченнє п. Садовського. Воно більш серйозне і, наколи-б він не захопився дріб'язковою полємикою, то могло-б бути і більш слушним: се — закиданнє мені в антидемократизмі. Моя стаття (ч. 3 „У. С.“) єсть абсолютне ни-

щенне сучасного в українстві, — говорить п. Садовський, — і виявляє таку-ж політичну безграмотність, як і „Укр. Хата“ (правовірному дзвонареві не зачипити „Хати“ не можна). Ця моя безграмотність виявляється в тому, що я говорю, що „укр. нація зденаціоналізована до щенту, що національна робота серед селянства у всіх відношеннях річ неможлива, що селянство рабська маса, що політичних партій у нас не було й нема і т. д.“. Але п. Садовський не доводить цієї моєї безграмотности, цеб-то не наводить фактів, які-б стверджували, що, противно, укр. нація єсть нація, також свідома свойого національного обличчя, як, приміром, польська, чешська, українська в Галичині; що політичні партії у нас були і єсть, хоч би скажемо такі (по структурі й унутрішній дісципліні), як в Галичині; що укр. інтеліґенція (як ціле, як традиційне ціле!) у нас єсть і т. д. Ні! Він безапеляційно заявляє, що все, що я тільки не говорю, се безграмотність, це громадські помилки, за якими стежить „річ безнадійна“. Таке уникання від одповіді по єству і будуванне своєї критики виключно на особистих випадах можна з'ясувати лише одним: глибоким призирством до тої ауділторії, до якої звертаються; переконанням, що ця аудиторія характеризується тою типовою одзнакою, що у одного німецького публіциста прозивається слабкостю голови; звичкою, що виробилася під час життя в льохові, — що варт лише заплямувати без фактів, без підстави свого супротивника, аби дістати оплески від натовпу і аби сього супротивника віддати на остракизм!

Тільки цим я і з'ясовую ту літературну розхрістаність, з якою п. Садовський виступив на люде. Бо трохи більше об'єктивности і чесности — і він зобачив би в моїй статті теж саме, що прочитав й соціяліст з „Głos'a młodych“ („Dziennik Petersburg.“ № 1196 за 14 р.).

Тай чи мають моральне право п. Садовський і редакція „Дзвона“ закидати другому в антидемократизмі, наколи вони не виправдались від тих обвинувачувань, що їм ясно й одверто поставив тов. Донцов в „З приводу одної єреси“; наколи їх самих послідовні марксісти рахують за дрібних буржуа, за недемократів, що пропагують ті думки, які являються „про-

повѣдью утонченнаго національнизма", що веде до „раздѣленія и раздробленія пролетаріата под самыми благовидными и прекраснозвучными предлогами" („Путь правди" № 82 за 14 р.).

Ще Алад'їн казав в Першій Думі: „Наколи міняєш льозунги на практичні засоби, — в більшости випадків не дістаєш оплесків!" (З його промови від 3—V—1906 р.). До цього ще можна додати: „наколи виступаєш проти компактної більшости не чекай на підтримку".

Не про оплески і підтримку ходить мені, а про справедливість!

Ось і вся моя одповідь редакції „Дзвона".

А відтепер де-які йому запитання...

I. Яке вона дає назвисько тому методові полємики, що систематично вживається в відношенні до своїх ідейних супротивників (стаття Рибалки в № 1, В. Л. в № 3, Садовського в № 4) методові, що побудований на повній відсутности фактів, з одного боку, і виключно на лайці і говоренню неправди, — з другого?

II. Яким чином його співробітники, працюючи в тій пресі, яка з точки погляду редакції „Дзвона" являється міщанською й недемократичною, пропагують в ній думки, ворожі марксізмові?

III. Як з'ясувати, що „Дзвін" принціпіяльно вороже становиться до ліберальних російських партій, а його редактор, п. Черкасенко, не тільки виявляє що до них ніжность і ґалантність, але й поділяє їх тактику в укр. питанні, вносячи лише де-які поправки? (Див. мою статтю в № 3—4 „Хати").

IV. Чим виправдує редакція „Дзвону", що в числі її співробітників єсть особа, що офіціяльно виключена з числа марксістів? (Див. статтю Донцова в № 3—4 „Хати").

V. Чи баче редакція „Дзвона" хоч соту долю елемента прінціпности в тому, що вона в купі з своїм редактором друкує статтю д. Антоновича в № 2 „Дзвона", а її редактор, становлючись цілковито на позіцію „Ради", нищить цю статтю в ч. 3 „Літер.-Наук. Вістника" і глузує з її автора?

Най редакція „Дзвона" одповість принаймні хоч на ці запитання. Бо, щоб других бруднити, треба-ж самій бути абсо-

лютно чистій, щоб других тягнути до суду, до одповіді, треба-ж і самій не уникати свідомо од останньої!

„Дзвін“ любить одягатися в тогу навчителя, ідейного керовника і цензора катоновської марки... Але-ж треба дійсно бути навчителем, керовником і Катоном. Треба завоювати собі таке право! А для цього потрібні відповідні факти. Наколи-ж таких немає, — противно, єсть цілий шереґ фактів, що говорять про зовсім протилежне, то всяке його деклямуваннє „дякую тебе, Господи, що я не такий грішний, як ріжні митарі з „Хати“ і з „Студента“ — виглядає смішно і тхне політичним ліцеміррєм, національним ієзуїтизмом і громадською демаґоґією самого нищого ґатунку.

Ол. Ковалевський.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Фрідріх Шіллєр: *Поезії.* Зі вступом Остапа Грицая, з примітками Івана Калиновича. Випуск І. Львів. 1914. (»Всесвітна бібліотека« № 1)

Знов нова »Бібліотека», яка має на ціли дати українському громадянству в перекладах на нашу мову кращі твори всесвітньої літератури, передовсім твори європейських клясиків зі вступними статтями та з відповідними поясненнями«. На перші два випуски призначені поезії, балади та поеми Шіллєра. І от поезії лежать вже перед нами. Правда, приміток ще нема, але єсть довга, більшу половину книжочки займаюча, вступна стаття О. Грицая. Праця написана з знанням, дає багатий інформаційний матеріял про життє та твори Шіллєра, і добру оріентацію в його творчости, але — мій Боже, як-же можна після неї читати такі переклади? Де багато ґаздинь — там хата не замітана. Так і тут. Маємо 21 п'єсу Шіллєра, а перекладали: О. Черняхівський, Б. Грінченко, Володимир І. Масляк, Богдан Пюрко, Цезар Білило, Сильвестр Яричевський, Дмитро Йосифович — стільки людей, а так мало добра вийшло. Перше всього не розумію, якого прінціпу трималася редакція, друкуючи сю збірочку. Я думаю, що коли хто хоче дати українській громаді »кращі твори« якогось європейського клясика, то мусить зробити наперед вибір, і відтак постаратися, аби вони були подані в можливо добрих перекладах. Що зробив редактор сеї книжечки? Позбирав всякі можливі переклади з Шіллєра, які колинебудь були, посортував їх в хронольоґічнім порядку і дав друкувати. Вийшла з того правдива саламаха: кождий перекладчик робив свою роботу як хотів, кождий перекладав окремо, в ріжні часи (єсть переклади нинішні, єсть також давні, з перед кількох десятків літ), оден перекладав вірно, але не був ніяким поетом, другий в своїх перекла-

дах як найдальше відбіг від оріґіналу, третій німецьку поезію переклав на українські »вірші«, четвертий не знав що перекладати і вибір п'єс робив зовсім припадковий, пятий сам не знав що робить. В результаті, коли всі ті переклади стулити до купи, як се зроблено в сій збірці — виходить згадана саламаха, в якій Шіллєра віднайти годі, того Шіллєра, про котрого говорится в передмові. І тих кілька п'єс, які колись переклав в своїй »Позиченій кобзі« Куліш (ох! як близько було редакції заглянути до „Позиченої кобзи" Куліша виданого в „Руській письменности"!!) — дають далеко краще поняттє про зміст поезії Шіллєра — як ціла ота збірка.

Аби дати доказ того, що говорю, вибираю перший ліпший з перекладів і порівную з оріґіналом. Отже маємо поезію Шіллєра п. з. „Der Kampf", з якої наводжу кілька строф:

«Nein, länger werd' ich Diesen Kampf nicht kampfen,
Den Riesenkampf der Pflicht.
Kannst du des Herzens Flammentrieb nicht dämpfen,
So fordre, Tugend, dieses Opfer nicht.

Geschworen hab' ich's, ja, ich hab's geschworen,
Michselbst zü bändigen.
Hier ist dein Kranz, er sei aûf ewig mir verloren!
Nimm ihu zûrück ûnd lass mich sündigen.

Zerrissen sei, was wir bedûngen haben!
Sie liebt mich — deine Krone sei verscherzt!
Glückselig, wer, in Wonnetrùnkenheit begraben,
So leicht, wie ich, den tiefen Fall verschmerzt«...

Переклад поміщений в сій збірці:

„Дарма боротись так невпинно
Бо велитенських сил нема;
Охоту: жити все невинно —
Зломила пристрасти жажда.

Хоч клявся я безгрішним стати,
Боротись годі з тим огнем —
Вінець чеснот личить зірвати...
Се-ж й так безвартий діядем!

Любов моя — велике право;
Я кпю з усіх чеснот вінців.
Щасливий, хто в житя темряві
В обіймах роскоші омлів"...

БІБЛІОТЕКА ім. ШЕВЧЕНКА Наукового Товариства

Де тут Шіллєр? Я не говорю про те, що переклад зовсім вільний. нехай, аби був, дійсно поетичний і творчий — тоді вільно перекладчикові бути »свобідним«. Але викидати одно, а пропускати друге, ради риму, затирати майже кожду важнійшу думку, вложену Шіллєром в свою п'єсу, а що найважнійше: так вульґаризувати цілий твір — сього невільно перекладчикові. І мені здається, що редакція нічого не робила, поза зібраннєм всіх перекладів, коли незавважила сього і помістила такий переклад. Як-би була в тямущих руках, була-би певно надибала Кулішів переклад тої самої »Боротьби«. Ось відповідн три його строфи:

„Ні, ні! в сій боротьбі я довше вже не встою,
У велитенській з мусом боротьбі...
Коли я в серці жар не погашу тобою,
Про-що ся жертва, доблесте, тобі?

Я клявсь уже не раз, о, клявся, тихий раю,
Себе самому покорить-смирить...
Ось твій вінець, нехай на-вік його втеряю,
Возьми його і дай мені грішить!
Порвімо вмову, щоб спасатись у святощах!
Вона мене кохає,.... не кортить
Нам твій вінець. Блажен, хто тоне в солодощах
І так, як я, в безодні любо спить"...

Немаю місця переводити ad oculos перед читачем операції з усіма п'єсами, поміщеними в сій збірці. Вистане сказати, що з малими виїмками, всі переклади такі самі, коли не гірші. Сваритися за се з перекладчиками не хочу, тим більше, що не всі в живих, і кождий робив як міг в свій час робити. Але редакція, яка їх вибирала — де вона була? Ба — я питаю про редакцію — а тут навіть коректора не було і не було кому допильнувати, аби книжочка вийшла бодай без скандальних нераз — друкарських помилок, які напр. місцями роблять незрозумілим текст статті Грицая.

Остаточно: навіть не варта чекати на дальші випуски „Всесьвітної бібліотеки", коли вони мають бути такі самі. Кращі вірші Шіллєра гімназісти виучують на память в оріґіналі, а де-які иньші твори мусять читати; український інтеліґент також може прочитати, як схоче, Шіллєра в оріґіналі — а що-би він читав його в українськім переводі, то треба аби той переклад був вартим читання.

М. Євшан.

Надія Кибальчич. *Оповідання.* Київ, 1914 р., ст. 146, ц. 40 коп.

Перечитанне оповідань п-і Кибальчич в збірці переконує нас в тім, що прозова форма писання більш удається їй, ніж віршова, хоч має ті самі прикмети. Відношенне п. Кибальчич до життя — рефлексія, якою є всі її писання. І чим більш авторка становиться на особистий ґрунт, тим рефлексія більш запановує і рішучо позбавлює її писання художности. Немає сили виливати стихію душі в слові, нема енергії духа — і всі вражіння позбавлені соковитости, життя. Авторка належить до типу народників, розчарованих в художніх і життєвих властивостях народу. Цей сантиментально-жалісливий тип інтелігента панує тепер у нас. Песимізм — основний його настрій, розчаруванне і як результат його в письменстві — сантиментально-сумна рефлексія. Народник, що розчарувався в народі, а не знайшов віри в протилежності — сильній індівідуальности, — спиняється на місці, не розвивається, а в літературі зафіксовує своє песимістичне становище. Брак віри — джерело рефлективної літератури, бо художнім тільки є те, що насичене вірою; віра не та безвірна, а віра — як переживанне емоція. По-між колишньою народницькою і новою індівідуалістичною (неоромантичною) лежить велика, груба формація переходового типу — благородних людей, що не вірять в реальність благородства. Скіглять. Безсилі, рефлективні, повні хибного психологизму (беззвязний аналіз душі героїв) от як, прим. п. Кибальчич. Кращі її оповідання »Ганнине коханнє«, »Злочинець«, »Малий Ніно« — у їх нема лірики, вони епичні, а де авторка хоче писати »від душі« — там слабо, сантиментально, фальшиво (особливо характерне опов. »Останні«). Надуманість в »З життя«, брак соку в »Павло Тодосенко« і »Нічий« (тут схема). »Флорентійської ночі« — дуже слаба лірика спомину про гибель героя, як і всякі аналоґії з гибелью своїх мрій і життєвої сили. Такі теми зваблюють до лірики, яка песимістів ніколи не вбереже од пустих фраз. Лірика-це художня форма для тих, що вірять (хоч би

в зло), що мають в душі бурю і живу стихію. Український народник, що не вірить в торжество правди — не може бути художником в літературі, хоч би й мав хист, і швидче виявляє свої здібности в малюванні негативних з'явищ, тих, що доводять право розчарування, — тому у д. Кибальчич кращі оповідання з негативними типами (»Ганнине кохання«) або з'явищами («Злочинець«). Де треба довести, що життя безцільне і дике — там народник-песиміст дужчий, а в »утвержденіи істини« — він до жалости слабий. Де нема любови — там повина бути її протилежність (також с и л а) ненависть, а перехідна середина — розчарованість — це є мертва точка. На такій точці стоїть і д. Н. Кибальчич. Ця категорія людей до творчости не здатня, у неї є образи, аналогії, алегорія, але нема сили щоб натхнути в їх кров. Течія благородного безсилого песимізму у нас широка (М. Чернявський, Н. Кибальчич, Вол. Самійленко, Б. Грінченко і багато инших: вся так звана сучасна народницька література), але на зміну їй вже прийшла сильна індівідуалистична, протестуюча, що шукає сили не в людях маси, а в окремих одиницях. Щоб жити — треба вчинків, руху, емоцій, імпульсів, а не рефлективного, пасивного споглядання на світ. Хто не вірить в благородство людини, мусить вірити і проповідувати неблагородство — словом якусь реальну життєву силу, — тоді це буде художня література.

М. Сріблянський.

А. Кащенко. *Під Корсунем.* Історична повість. Київ, 1914 р. ст. 135, ц. 25 к. В-во »Час«.

Повість д. Кащенка написана гарною мовою і прочитується з інтересом. Героїчний момент української перемоги над поляками під Корсунем вдячний для підтримання, »національної гордости«, хоч і сумний, бо вся боротьба за волю »зійшла на пси«. Ну, і що з того, що українці побили поляків? Після того українські гетьмани почали потроху заводити »шляхецькі порядки«, аж поки укр. народ не опинився ще в тяжчій неволі, яку вже скасувати нема чим. Своя неволя, неволя власного рабства... В останній час шпарко фабрикується »історична белетристика«, що напосіла на теми українсько-польскої боротьби. Чому, опріч поляків і жидів, нема инших ворогів, — хіба тільки поляки шматували Україну? Дивно читати тепер українцеві: „поляки", „поляки"... Хоч і займаюче, цікаво чоловік буде оповідати, але зле в тім, що він малює грубими фарбами: білі — українці, чорні — поляки. Штучно це якось, нехудожньо, лубочно виходить. Нема правди, хоч ледви чи у таких авторів на меті стоїть правда. Малюючи героїчні моменти з минулого, не треба забувати своєї паскудної сучасности. В потребу такої »історічної белетристики« ми не віримо.

М. Сріблянський.

Олелько Островський. *Корсунь.* Історичне оповідання. 2-ге виправлене видання (з малюнками). Харьків, 1914 р., ст. 61, ц. 25 коп.

Хоч книжечка д. Островського »має попит«, але вона написана невдало, особливо початок, де досить фальшиво звучить отой сон Потоцького і шаблонна характеристика поляків. Корсунський епізод в боротьбі 1648 р. — вдячна тема для натаскування патріотизму, але чому наші батальні автори не покинуть вже нищити поляків. Годі-б уже з поляками, коли давно ждуть черги инші наші »історичні вороги«. ІШаблон — поляки злочинці, наші — патріоти. Тут випинається гола груба тенденція розбудити не патріотизм, а дратувати чернь. Це антипедагогично. Взагалі оці безталанні видумки під назвою »історична белетрістика« нічого спільного з літературою не мають.

М. Сріблянський.

Літературна хроніка (нові книжки).

Христя Алчевська. *„Моєму краю“.* (поезії). Видала »Все-українська бібліотека« ч. 7. Чернівці, 1914. Стор. 29. Ц. 30 сот.

Михайло Одинокий. *„Відгуки наболілого серця“.* — 1908—1911 р.р. (на століття Т. Г. Шевченка). Видання »Наша Хата«. Полтава, 1914. Стор. 86. 16⁰ (мал.). Ц. 30 к.

Фрідріх Шиллєр. *„Поезії“.* З вступом Остапа Грицая, з примітками Івана Калиновича. Випуск II. Львів 1913. Накладом »Всесвітньої Бібліотеки«. Стор. з 41—165. 16⁰. Ц. 1 корона.

Борис Грінченко. *Книга казок віршом.* Третє видання. З малюнками Ю. Михайлова. К. 1914. Ст. 169. 16⁰. Ц. 60 коп.

В. Винниченко. *Твори,* т. VII. *»По - свій!«* роман. В-во »Дзвін«. К. 914 Ц. 1 руб.

Т. Осадчій. *„Діти землі“.* Картини соціяльного життя на Україні. Київ, 1914. Ст. 148, мала 8⁰. Ц. 60 коп.

Олельно Островський. *„Облога Винниці“.* (1651 р.), історичне оповідання. З малюнками. Видання т-ва »Історична белетристика« ч. 3. Стор. 32, 16⁰, Харьків, 1914. Ц. 12 коп.

Опанас Саксаганський. *Шантрапа.* Жарт на 1 дію. К. 1914, ст. 40, 16⁰. Ц. 20 коп.

В. Левицький. Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині. З передмовою Льва Юркевича. Київ. 1914. Ц. 80 к.

В. Віндельбанд. Історія нової фільософії, переклав М. Залізняк. Вид. »Укр.—Руської Видавничої Спілки. Київ. 1914. Ц. 1 руб.

Д. Д. *Угорська Русь.* В-во »Вік« серія »Наші справи« № 19. К. 1914. Стор. 32. 16⁰, ц. 5 к.

Сергій Павленко. *Чи бути Чорноморській Німеччині?* Видання автора. Золотоноша. 1913 р. стор. 102. Ц. 50 коп.

Г. Коваленко-Коломацький. (Гр. Гетьманець): *„Чим шкодять нам мазепинці“.* Петербург. 1914. Стор. 15, 16⁰. Ц. 3 коп.

В. Яворський. *Про земство. Коли і як його заведено, як упорядковано і яка поміч од його.* Видавництво »Знання. У Київі 1914. Стор. 31. Ц. 7 коп.

Володимир Дорошенко. *„Наукове товариство імени Шевченка у Львові“* (1873—1892—1912 р.р.). Київ—Львів, 1914. Стор. 88. 16⁰.

Др. Микола Чайковський. *„Як чоловік зробив з ночи день?“* (про освітлення). 322 образками. Накладом товариства »Просьвіта«. Львів, 1914. Стор. 70+160. Ц. 45 сот.

С. Черкасенко. І. Шевченко й діти. — II. Шевченко педагогом. Укр. Педаг. Бібл. під редакцією С. Черкасенка, ч. 1. Київ. 1914. Ц. 5 коп.

Я. Чепіга. Самовиховання вчителя. Укр. Педаг. Бібліотека. № 2. Київ. 1914. Ц. 6 коп.

М. Мандрика. *„Дзеніелівське ощадно-позичкове товариство“.* Вид. т-ва »Наша кооперація«. Київ, 1914. Стор. 11, 8⁰. Ц. 3 коп.

Товарищество „Український Агроном“. *„Агроном і кооператор“.* Перший збірник статей. Київ, 1914. Стор. 94, мала 8⁰. Ц. 35 коп.

В. Дубровський. *Українсько-російський словник,* вид. друге. Вид. »Час«. К. 914. стор. 8+347+V. ц. 75 коп.

Украинский вопросъ. Москва. 914. Изд. журн. »Украинская Жизнь« Стр. 134, 8⁰. Ц. 80 к.

ТРЕБУЙТЕ ПОДРОБНЫЙ ПРОСПЕКТЪ ЖУРНАЛА

УНИВЕРСИТЕТЪ НА ДОМУ.

Журналъ даетъ своимъ читателямъ **сто томовъ** (каждый въ 320—400 стран.) научно-популярныхъ сочиненій **для самообразованія**, принадлежащихъ перу лучшихъ мыслителей. Переводы **подъ редакціей** извѣстныхъ **профессоровъ**. Масса рисунк. и портрет. **Льготная подписка взносами отъ 50 копеекъ.**

Адресъ конторы: С.-Петербургъ Церковная улица, домъ 17.-б.

Подписка на 1914 годъ на ежемѣсячный литературно-историческій журналъ годъ изд. XXIV

Вѣстникъ иностранной литературы Въ 1914 году Вѣстникъ Иностранной Литературы будетъ, какъ и въ первые 23 года своего существованія, неуклонно преслѣдовать главную свою задачу—давать общедоступное, разнообразное литературно-художественное чтеніе, помѣщая въ хорошихъ переводахъ лучшія новѣйшія, а также классическія произведенія всѣхъ иностранныхъ изящныхъ литературъ. Въ 1914 году въ отдѣлѣ заграничной хроники, сообщающемъ все новое выдающееся интересное въ заграничной общественной жизни, наукѣ, литературѣ и искуствѣ, будутъ введены библіографическій отдѣлъ и монографіи съ иллюстраціями. Въ 1914 году Вѣстникъ Иностранной Литературы въ ознаменованіе исполнившагося 600-лѣтія со дня рожденія Джіованни Боккаччіо дастъ всѣмъ годовымъ подписчикамъ въ видѣ особаго безплатнаго приложенія первое въ Россіи художественное изданіе безсмертнаго шедевра Боккаччіо Декамеронъ изящный альбомъ изъ пяти выпусковъ, содержащихъ пять дней Декамерона съ 50 новеллами и около 50 художественныхъ гравюръ и болѣе 100 рисунковъ знаменитаго художника Титто Лесси. Подписная цѣна на журналъ вмѣстѣ съ 5 выпусками художественнаго альбома (въ оригиналѣ они стоятъ свыше 20 рублей). Съ перес. и дост. 7 р. 50 к. въ годъ. Безъ доставки въ СПБ-гѣ 7 р. Безъ доставки въ Москвѣ 7 р. 25 к. За границу 12 р. Ежемѣсячно 60 к., отдѣльныя книги въ книжн. магазинахъ 65 коп., перемѣна адреса 50 к. Желающіе получать художественное приложеніе, въ виду цѣнности его, заказной бандеролью и въ особой упаковкѣ—приплачиваютъ 1 р. 50 к. Допускается разсрочка: 3 р. 50 к. при подпискѣ и по 2 р.—1-го Марта и 1-го Мая. С.-Петербуугъ, Вознесенскій пр. 34. Главная контора Вѣстникъ Иностранной Литературы.

КОЖДОМУ

ЛЕГКО

ВИВЧИТИСЯ

Тисячі вдячних відкликів зо всіх кутків Росії.

Коли Ви впродовж 40 днів не навчитеся добре балакати, й писати німецькою, французькою, й англійською мовою по нашим самоучителям, впорядкованим по найновішому американському методу (всі інші—реклама), **то гроші вертаєм назад**. Ціна самоучит. одної мови з перес. налож. пл. 1 р. 10 к., 2-х—1 р. 90, 3-х—2 р. 80 Замовл. викон. един. склад для всієї Росії.

С.-Петербург Гатчинська № 1-157 **„ТРУДОВЕ ДІЛО“.**

ПРИЙМАЄТСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1914 РІК

(РІК ВИДАННЯ ШОСТИЙ)

Українська Хата

літературно-критичний громадський український місячник

Завданнєм журнала „Українська Хата“ є — **по можливости повне освітлюваннє процесу ідейного, духового життя України**, беручи його під розвагу національности. **Література**, як головний виразник його, розкриваючи се життє в його основі, займе перше і найповажніше місце на сторінках журнала. „Українська Хата“, обслуговуючи інтереси української інтелігенції, буде відкликатися на всі важливіші **громадські події** українського і світового життя, а також на розвій **мистецтва** в ріжних його проявах.

Журнал „Українська Хата“ буде мати відділи: а) **художньо-літературний** (поезії, нариси, малюнки, оповідання, новели, повісти, романи, драми і т. и. оригінальні і перекладні); б) **критичний** (критичні статті, литературні огляди, характеристики письменників); в) **науковий** (теорія, історія, і філософія літератури, псіхологія творчости та ин.); г) **публіцистичний** (статті, в которих обговорюватимуться ріжні події українського і світового життя); д) **мистецький** (статті про музику, театр, малярство, архитектуру та инше); е) широко поставлена **бібліографія** і б) **літературна хроніка**, що занотовує всі новини українських видань.

Працюють в журналі кращі літературні сили.

Передплата річна на „УКРАЇНСЬКУ ХАТУ“ 4 руб. (в Австрію **12** корон річно і **6** корон піврічно; в **Америку: 3½** доляра на рік і **1½** дол.-піврічно) **півроку 2 руб. 50 коп., ¼ року-1 р. 25 коп. окрема книжка 35 коп.** (з перес. **40** коп.).

Передплата на журнал „Українська Хата“ приймається:

В головній конторі редакції журнала — Київ, Ділова, 4;
в книгарні „Л.-Н. Вістника“ — Фундуклеєвська, 12;
в крамниці „Час“ — В.-Володимірська, 53;
в Харькові: „Українська Книгарня“ — Петровський проул. 18.
в Петербурзі: Пет. Стор. Б-Проспект, д. № 1 „Українська Книгарня“.
в Полтаві: „Українська Книгарня“, Петровська пл.;
в Катеринославі: книг. Є. Лозинської, Проспект, д. Вебера та „Укр. книг.“ Поліцейська 36;
в Кам.-Подільську: Т-во „Просвіта“;
в Одесі: „Українська Книгарня“, „Діло“, Преображенська, 11.
За кордоном: Львів, „Книгарня Наук. Т-ва ім. Шевченка“, Ринок, ч. 10;
в Станіславові: в „Народнім Базарі“; ул. Собіського.
в Чернівцях: Равх і Лебединський, Ратушева, 4, Пасаж „Бек“.

Комплекти „Української Хати“ за минулі роки (1909—1913) продаються в конторі журнала по 4 карб. кожний з пересилкою.

Пробний № висилається тільки за три 7-коп. марки.

Адреса контори і редакції журнала: **Київ, Ділова, 4.**

Ціна окремої книжки 35 коп.

З пересилкою 40 коп.

Редактор-Видавець

Павло Богацький

Друкарня Акц. Т-ва «Петро Барський у Київі», Хрещатик, 40.

17870

Українська хата

Червень Київ—1914

Зміст № 6:

Ольга Кобилянська. За ситуаціями, повість. 397
Гр. Чупринка. Став Дніпро!.. 412
Гнат Хоткевич. Берестечко, уривок з роману. 413
Віра Гилка. Я хмарка... 423
М. С. Листки з лісу. IX. 424
П. Карманський. Фінал. 427
Emile Werhaeren. Діло, перекл. *Остап Луцький*. 428
Д-р Ст. Смаль-Стоцький. Правописні непорозуміння. 432
Ол. Неприцький-Грановський. Поезія. 448
М. Сріблянський. Етюд про футуризм. I. 449
Гр. Чупринка. До і після свят. 465
Дм. Донцов. З приводу двох процесів (рефлєксії) 466
Альфред Мюссе. Співанка, переспів *Ол. Жихаренко*. 470
Бібліографія. 471
Літературна хроніка. 475
Оголошення.

Просимо шан. предплатників, хто заплатив лише 1½, 2 карб., завчасу внести слідуючу внеску, щоби не було задержки з висилкою журнала.

УВАГА! Чергова книжка журналу „Укр. Хата“ вийде подвійним номером (7—8) в кінці серпня.

При зміні адреси просимо зазначати свою **стару адресу** і надсилати 30 коп. марками. Листуватися редакція і контора буде тільки **при оплаті** листів завчасу. Доплатних листів редакція не приймає.

ЗА СИТУАЦІЯМИ*).

Повість Ольги Кобилянської.

Тим часом чужий Йоганес, побачившись з дівчиною врешті сам-на-сам в своїй кімнаті, не заховуєсь бездільно. Піднявши її з долівки, на яку зсунулася з софи в змаганню встати, щоб „до Іванни“ піти — укладає її назад туди.

Сам ставить ліву ногу на софу, підводить дівочу постать в сидячу позицію і, обнявши її стан рукою, операє її плечі і голову об те коліно. Праву свою руку всуває собі за одіж і кладе на серце. Гарна голова Аґлаї-Феліцітас спочиває незамітно опущена взад на його рамю і він починає в неї вдивлятися, що в його руках в тій хвилі безвладно не отверала очей. Так через де-який час, підчас котрого вона не заховуєся цілком спокійно. Не звикла до сильних напоїв, знаходиться пораз перший в своїм молодім житті... в стані упоєння.

Врешті здавалося попала в сон.

— Аглая-Феліцітас... — шепче він до неї і тремтить, хоч який сильний і завше певний себе. — Ви знаєте, що знаходитеся на хвилинку в хаті чужого Йоганеса, де перебували одного разу на часок з подругою Іванною — каже і майже витріщаєся на дівчину з якоюсь трівогою в душі, — щоб дівчина не отворила свої очі.

— Іванна... — відповідає так само шепотом дівчина, що очевидно не зрозуміла його. — Спати... спати... щоб ніколи не збудитися... Ходім! В житті ніжности не треба... лиш... безсоромности... Йоганес! — ви не т о й... — З тими словами вона пручається в його обіймах, піднімає голову і знов опускає її.

Він не ворушаєсь більше, але вдивляєся в неї. Чигаючий вираз його обличчя в профілю, з виразистими, темними бровами на білому чолі, споєними над блискучими очима, на-

---

*) Див. »Укр. Хата« кн. 5.

давав йому в тій хвилі характер орла, схиленого над своєю жертвою. Чужий Йоганес пробував загіпнотизувати молоду Аглаю-Феліцітас... Одначе вона, обнята тепер його сильною, майже залізною рукою, мов сувій шовку безвладна в його руках, не здавалася бути відповідним медіюмом. Піднімалася, на силу отверала очі і наново затулювала. Здавалося — терпіла. Раз прошептала:

— Іванно... так по мене вийшла? Ґенерал... небес... як розплинусь в твоїм... магічнім сяйві... тоді прийду, Іванно!

І знов зусилля здоймити голову, рушитися тілом. Та дарма. Щось не позволяє.

А він ані ворухнеться. Втопив залізну руку в ніжний її стан, блискучі, чорні очі промінем в її безкровне лице і уста — і здержує віддих. Він вже бачить. Цілком до кінця вона не засне, його загіпнотизованєм лиш обезсилена буде. Вона не добре medium. Відпорна...

Схилитися одробину над нею, одробину одну — і поцілувати її? Він се може, бо вона все-таки в його руках... питає щось в нім чи не всім єством і він чує, як над ним починає инша сила брати верх.

— Ні! ні! — кричить щось друге... — не дотикатись її. Її — ні, бо... станесь щось страшне, а того він не хоче. Вона непритомна. Динамітом щось розсадити, скалу або щось инше — він розсадить; зробить щось, що вимагає шаленої сили, відваги. Але її в своїй кімнаті вбити — він не вб'є. За якийсь час вона ж отворить очі. То і що тоді? Він, гомо-архитипос має свою честь.

Примусити її вийти за його?

Вона дика.

За нічого вдарила його сьогодні... не любить його.

Він скрегоче чогось зубами... затискає їх і не відвертає свого зору від неї.

Нараз, без запитання з його сторони, вона шепче.

— Так вийшли по мене? Рахуєте... срібло... Срібло?.. Йоганес... Іванно... Демон!!...

Він, мов різбляна статуя — не рушається. Жде, що буде. Його серце товчеться; в округи тишина, він глядить одна-

ково на її чоло, очі, аж похилився над її лицем, майже дотикаєсь її собою. За хвилину одну, дві може усне т и м сном. Серце рівно б'є. А годинник осторожно тикає... не будить її.

— Срібло... рахуєш... — пішло вже шепотом з її уст. — Срібло. — — —

Він обернувся і підступив до вікна. Скрегоче зубами, що в його значить душевний біль, над котрим хоче запанувати. Він не є щасливий. Через щось тиняєсь з молодих літ по всім світі і не находить нічого, що-б його задержало собою на місці... хіба щоб по тім боці щось найшов.

Він глядить, не зміняючи пози, у вікно.

Ніч, мов днина, ясна, тиха.

»Вже заснула полонина...
А поток — шумить... шумить...« —

обзиваєся нараз без всякої навязуючої точки її голос в нім. Га! так співала вона. І він бачив, що з неї співав жаль і біль за тим і що до його хилилася її чудна душа. Він його ворог. Як би міг, знищив би його в своїй честолюбивости. Своїм поступованнєм викликує при кождій зустрічі злого демона в нім. А він, Йоганес, лиш матеріальної запомоги хтів в його шукати. Вони ніколи в одну цілість не зіллються — як противні полюси. Він не помиримий. Він морщить болізно брови і в нім будиться охота пімститися на нім. Хвилинку жде... гризе уста, а за гарним чолом ворушаться думки. Минає час... Вже. Придумав. В найтонше місце його трафить. Нею пімститься. Вона нехай тут останеся, а він піде до його. Зараз тепер. Заманить сюди і покаже. „Тут маєш її! Могла бути моєю, але я не хтів. Стережись! Ти великий пан, репрезентант науки, а вона хоч і артисткою буде, то для всіх буде і для нікого. А тобі чи лишиться що? Поступай, як хочеш. Мене той бік жде. Хоч з нею, хоч без неї. Я прощаюся“. Чи схоче він ще з нею по тих його словах женитися — він, Йоганес, сумніваєся. А вона потішиться.

Поглянув ще раз на сплячу, загорнувся в плащ, затиснув шапку на голову, обкрутив ключ в замку і пішов.

Скорше, як за годину, вона не збудиться. Він то знає.

— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

Не спиться пані Іванні по вечерку Аглаї-Феліцітас. Не спиться, хоч вже далі і зоріти буде. Цілий блискучий вечір

хвилює одною картиною перед її уявою. Сама згадка про молоду своячку разстроює її чим раз більше. Ніколи не бачила вона її такою, як сього вечера. І що-ж такого, що професор віддалився вчасно? Може бути не міг инакше. Але вона з якогось (їй незрозумілого) жалю майже з себе виступала. А вже найбільше зхибила, що над міру пила, чого ніколи доси не робила, за рідко навіть коли трунків дотикалася... Як не при собі була через те. Та чи спить хоч добре?

Вона її більше не бачила, як вийшла на воздух відсвіжитися. Слуга казала, що пішла до своєї кімнати впрост з надвору, бо на подвіррю її вже не застала. Сама вона була така втомлена по вечірці, що не мала сили дожидати дівчини і лягла до сну.

Одначе загляне за нею. І так сон уникає її очей. Може і вона не спить? Побалакають...

Тихо, нечутно встає господиня дому і йде з світлом в руці через дві кімнати безшелестно до молодої своєї подруги.

...Підносить світло в гору, шукає очима постіль і засторопіла. Постіль навіть не тикана — порожня...

Все волосся у пані Іванни стає дубом. Де Аглая-Феліцітас, що сталося з нею? І йде пані Іванна по всіх кімнатах і ніде не знаходить її...

Куди звертатись? Сеж ніч! Кого будити? Мужа? Ні. Він хоровитий, нехай спочиває. Службу? Вони заметушаться, погадають бог-зна-що і їй, що уникає всяких голосних сцен, буде лиш прикро. Ах! що наробила ти, дівчино?.. Чи таким уявляла собі день щастя?

Ні. Вона вперед сама піде, погляне на подвірре, відшукає. Може впала в сніг... Умліла, замерзає... може безпритомна... вийшла на вулицю... заблудила. Зворушена жінка майже з ніг валиться... Але не на довго. В неї розум тверезий... сама розважлива. Вибрала шубу, одяглася і поволі, мов на крадіж, вибираєсь з хати.

На дворі станула і роззираєся. Всюди тихо, спокійно, зорі мерехтять. Ніч, мов свята. Завтра ж ще свято. Ні... Нічого злого не може бути. Може до дому пішла... і хтось

її відпровадив Йоганес!! — в неї ріжні помисли бувають. Так. То і краса ночі ніби на першу хвилину вспокоює затрівожену жінку, що зубами дзвонить. Вона обглянулася... йде в глибінь подвірря і нараз спиняєся. В кімнаті Йоганеса ще світло блимає, а жалюзі Бог-зна з якої причини не спущені. Вона не надумуєся довго, підходить близше, заглядає несміливо у вікна і — бачить. В хаті знаходиться він, Йоганес, і розмовляє, жестикулює живо з професором... а он там... Господи! що лежить на софі? Спляча, чи мертва? Аґлая-Феліцітас! Боже, що сталося, що дівчина в його? Певно нещастя. Вона йде, спішить, хоч під нею тремтять ноги. Вже перейшла ґанок і задержуєся, далі отверає двері до кімнати. Ні. Ще на хвилинку спиняєся. Там півголосна суперечка ведеся. Може і лікарь є?

Ні. Се зворушений, придавлений голос професора.

— Ти лиш гіпнотизував її? — говорив він. — Тим більше не вірю словам твоїм. Кілька годин назад впевняв ти мене, що ваша любов свобідна. Що є правдою? Коли здобув її любов — то держи і далі. А що-б більше лиха ти не вкоїв в старім світі, то бери гроші — і їдь. Ось вони. Їдь на той бік з нею, чи без неї — і не вертай ніколи!..

Коли пані Іванна увійшла в кімнату, а він виходив зворушений, мов божевільний, мало не перевернув її. А чи взагалі пізнав її — не знала. — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

Пів-години задержалася пані Іванна в кімнаті чужого Йоганеса, заки збудилася Аґлая-Феліцітас і пішла з подругою під її дах. Сиділа біля сплячої подруги і слухала гарного Йоганеса. Говорив живо, переконуючи, аж не скінчив. Їй говорив правду. Вона його, котрого потайки любила, жалувала. Однак проти професора піднявся гнів.

Але завтра, або і пізніше, піде ще сама до його. Все роз'яснить. Так обіцяла йому, Йоганесові. А в душі подумала: а її також не пощадить. Все розкаже... що через неї сталося. Як себе зкомпромітувала — якою бачив її професор... де бачив і т. и. Раз, нехай себе дісціплінує, контролює свої вчинки... а по друге — сама нехай упораєсь

з своїм великим паном, що стратив віру в її добру славу... Бо — як ні — Йоганес любить її. А своїми вдачами вони подібні на себе. Лиш контрасти не зливаються в одно — а такі, як вони... можуть...

* * *

В тиждень по тій ночі сидить професор і „великий пан" в своїй кімнаті - працьовні; палить одну папироску по другій і глядить від часу до часу на великий годинник чорної барви на стіні — і слухає. Йому здаєсь хтось зараз, зараз увійде в кімнату і поставить щось важке на стіл. Часом кине пів-поглядом крізь вікно. Але там однаково. Сніг сиплеся і паде в байдужнім однаковім темпо і бачить він його раз білими клаптями, раз привиджуються йому сніжини прозорими, хоча в суті річей його то по-за вікном цілком не займає. Викуривши, він зарив обидві руки в своє волосся, що за останній час мов посивіло трохи коло висок — і задумавшися — не рухаєся.

Думає про брата.

Той брат, через котрого він і вся родина стілько в житті натерпілася, а він в вічній тревозі жив, мов по вуглях по світі ходив, що ось-ось якийсь його оден божевільний вчинок розгориться скандалом по світі; той нещасливий брат з'явився і проживав тут.

Одного разу, давно ще викрав він його документа, через утрату яких він був-би мало що свою посаду не утратив; другий раз навів на всю родину сорому і горя, коли пристав до якихось нікчемників, противників вітчини і лиш одна його молодість, незвичайна бистрота і притомність духа вратували його від тяжкої кари і т. п. Про инші його божевільні і не менше неморальні вчинки він вже не каже. А все були се „пляни на будучність", що спонукували його до сього, або того вчинку. Все не був він винуватий, а якийсь инший хтось.

Сюди злетів, мов демон... звідкись, пишної, уймаючої породи — а сам дикий... і збаламутив на причуд гарне сотворіння... що вже, вже... клонилось, зближалось до його... заповідало стати колись його і — відстало.

Чи справді він робив на ній лиш свої божевільні експеріменти гіпнотичні, як впевняв його. Він не був того певний. Не вірив... і власне отся непевність... підмулює спокій його душі, відвертає від дівчини, котру ще до недавна обожав, а тепер... починає вставати душею проти неї і почувати нехіть.

Так через кілька тяжких днів муки і терпіння, доки цілком несподівано не з'явилася в його її своячка, пані Іванна К. і не говорила. Вона оправдувала молоду дівчину за її поступованнє в свій вечер „щастя", як не винна була, що на її голові з'явився вінок, через що відтак надмірно... пила, опісля... на воздух вийшла — а там припадком з його братом стрінулася, котрого взяла за його, професора... і як дитина... в несвідомости — послухала, до хати зайшла. Він, Йоганес, що правда, був залюблений в дівчині, а що знав, що не здобуде її любов ніколи — любувався бодай нею здалеку. В такій з шалених хвиль, поклав їй потайки вінок на голову і, щоб роздражнити брата (котрого, як впевняв її одверто, не любив) — казав, що обоє заручені, що вона любить його і т. п., якої бесіди впрочім опісля сильно жалував. В нім від часу до часу демон снувався, як сам про себе говорив, і тоді підупадав приказам своєї фантазії і поступав або дико, або не морально, або фантастично. Він не знав. Дівчину заманив до себе в злім намірі — він се не таїв — але не мав відваги її хоч би і на волос скривдити. Боявся сього і хвилі, коли отворить свої о ч і. Тому лиш гіпнотизував її, що впрочім до кінця вчинити йому не вдалося, бо вона оказалася не відповідним medium'ом через живість духа свого — і він, охолонувши, звернувся нараз з тяжким серцем до брата. Як казав їй — він приїхав з заміром помиритися з братом, просити його про запомогу на закупна ферми по т і й стороні — і від'їхати. Але инакше зложилося. Полюбив Аґлаю-Феліцітас, відсував хвилю розлуки з нею, доки не зробився поганий хаос.

— А Аґлая-Феліцітас? — спитав він жінку.

— О, Аґлаю-Феліцітас вона, Іванна, н е п о щ а д и л а. Розказала їй все, що відбувалося тієї ночі з нею, в якім

стані бачив її професор, що вона позбавила себе його довірря, ласку чи не на завше і скомпромітувалася до крайности. Се вона мусіла їй сказати, щоб дівчина дісціплінувала себе на будуче і з кождим своїм вчинком і словом числилася. Як завтра — додала бесідниця — піде в далекий, широкий світ, то що то буде?

— Але про його, Йоганеса... що казала? — повторив він вдруге своє питаннє.

— Що? Викрала в її мужа бравнінґ і хтіла йому праву долоню прострілити. Коли він, зачувши про се, відслонив і грудь свою перед нею, подаючи при тім і свою правицю... вона обернулася, відійшла і плакала. Лиш коли опісля заявив він їй поважно свою любов і прохав виїхати з ним до Каліфорнії, де-б мали зажити на все — і він-би на руках її носив, — вона витріщилася на його, отворила двері і свиснула на собаку. „Їдь до Каліфорнії, Реко“, — сказала, погладивши велику домашню собаку. „Добродій Йоганес потребує в пустині предмету до експериментів. Їдь“... — і, не поглянувши на його, вийшла і не показалася більше. Але рівно з нею, мов щось не добре дієся — тягнула далі пані Іванна. Револьвер більше не віддала... а сама ходить з насупленими бровами і смутна, а про подорож до В. вже не згадує. От що сталося через одно ніщо в протягу недовгого часу. І хто винен? — спитала.

— Ситуації... — відповів він, усміхнувшись зимно. — Ситуації.

І вона пішла.

Від часу, коли отсе... дрібне-велике в його житті так в затишку скоїлося — він заєдно чогось трагічного сподіваєся. Винна вона, чи винен він своїми останніми словами, киненими на відході з вечерка — в гніві і обуренню до неї, чи винен брат?.. Не був вже певний. Розденервований до крайности зневірою... і жахом чи молода дівчина тота сама ще, він з другої сторони очікує відомість про смерть Аґлаї-Феліцітас. По її вдачі всього можна сподіваться. Він боїться, як тоді, коли говорила про тугу, смерть підчас вальса „Коли любов вмирає“... і прохала дозволу по-

знайомити його з impressario'м — він жахався чогось інстинктовно, — і не дурно. — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

Нараз хтось застукав до його дверей. Сильно, енергічно. Професор здрігнувся. Се він д е м о н... може не від'їхав — він також з нічим не числиться, крім з своїм „я“ — подумав і піднявся з крісла.

Але ні.

Не він.

А в о н а.

Повна снігу від голови до ніг, заперає хутко за собою двері і стає коло їх.

Жадне не говорить, обоє біліють в лицю. Вона в чорному, з чорним хутром коло шиї — очі горять з під оксамитового тла крис бриля, а сама марна і поважна, мов по хоробі. Стоїть коло дверей несміливо і дише тяжко, не підводячи очей до його.

— Прошу близше, сідайте — обзиваєся він врешті самому собі чужим голосом.

Але Аґлая-Феліцітас не рухається.

— Аґлая-Феліцітас!

При назві сього імени, що донісся майже окриком до неї — заходить з нею зміна. Її очі заливаються раптом грубими слізьми, вона приступає до столу і кладе якусь дрібну пачку на стіл.

— Що се? — питає він і не може опертися дрожанню на всім тілі.

— Ваші гроші, пане професоре, що дали мені на образованнє в музиці.

— По що вертати? Мені їх не треба,

— І мені ні. Я випала з вашої ласки, чи опіки. Мені нічого не треба.

Він глядить на ню. Так, се вона, та сама Аґлая-Феліцітас, та сама, йому по рамена сягаюча, худа, ерзотична постать, котру так пристрастно любив, Аґлая-Феліцітас; лиш

її очі... такі трагічні, такі... ох, він не має сили в них глядіти. І вони без докору за його недовірря до неї.

— Я знаю все, Аглая-Феліцітас, пані Іванна розповіла.

— Добре — кажуть її очі. — Не треба мені казати. І я знаю.

— Вийдіть за його заміж.

Вона підвела на його очі.

— Хочите? — спитала.

— Я? — майже скрикнув він.

— Так. Ви.

— Чому я?

— Не знаю. Може тому, що се ваш брат і його бажанне могло бути і вашим бажаннєм. Сама я — не знаю і нічого не бажаю.

Він затискає зуби, чує як йому в лицю чим-раз то холодніє, але підсуває їй крісло. Її сили неначе гаснуть йому під очима.

— Він вам був симпатичний, був ваш impressario... — говорить з усилуваннєм задержати супокій в голосі і всій істоті, між тим, коли мерзне зі зворушення.

— Був — докінчила вона байдужно, — але з поверховности і голосу. Мою душу він ніколи не посідав.

Професор здвигнув плечима і відвернувся від неї. Вона мусить бути чиста, невинна... мусить — а однак він не годен позбутись червака недовірря, підозріння... Дівчина відгала його гадки і почування.

— Коли ваша гадка, що я винна... то справді — я винна! Що остаточно залежить на тім? В день мого „щастя“, а більше ще перед тим... — говорила... — я зі збиточного настрою не виходила. З його також кепкувала, надаючи йому тим немов якесь право до розвою його почуванньо до мене. Я винна. Не ви, або і він... чи я знаю? Я свою особистість в день свого щастя під ноги взяла, як висловилась строго Іванна — а з тим вашу ласку на все утратила. Тепер ви не можете мене питати: „хто ти?“ Лише „що ти маєш?“ Як заявлю я тепер свою особистість перед вами? Як може така жінка впливати? А його... о Боже!..

його я ніколи не любила. Моя туга, та велика туга...—вона урвала і мов обімліла.

Вона ждала, а він мовчав. Чи не чув її слів? Коби хоч одно слово сказав, гримнув пястуком об стіл, вдарив її. Але він нічого. Так великі пани поводяться, коли їх хто образить. Остаточно її уста кривляться усміхненим болем і погордою. Що його обходить якась Аґлая-Феліцітас?

Він обертається.

— Аґлая-Феліцітас — каже з панська. — Ви помиляєтесь. А що до того, хто винен... на в а с не може вина опинятися.

— Ні. Не кажіть так, бо я сама нічого не прощаю собі — відказала.

— З хаосу вашої молодої душі ви не вміли свою любов до... до... (йому тяжко своє імя вимовити і він опускає його)... віднайти. Всі ми винні, з окрема ніхто.

Вона витягає бравнінґ і кладе на стіл.

— З отсим я вже не розлучаюся. Я згодна собі життє кождої хвилі відобрати.

— Для кого? — питає він.

— Що-б перепросити вас.

— Чи я казав, що гніваюся? В и ж д о м е н е н е л е ж а л и, а свого часу навіть відобрали право говорити до вас невинним словом „ти“! Я держуся лиш того, що мені дано. Ілюзій...

Дівчина, як сиділа при столі, зойкнула, її голова похилилася до стола і через хвильку не ворушилася. Стрілив і трафив. За все трафив!..

— А ви йшли на помацьки, по інстинкту...—говорив він, державсь своєї підозріваючої думки... — Мій брат здатний, гарний, блескучий... ніхто вам тіни не закине — лиш шкода, що він мій брат... і... по части ніцшеанець, або нігіліст. Я — ось вже посивів... — і урвав, заскреготавши зубами.

Аґлая-Феліцітас ридала. Отже сього вона прийшла. Сього. Се бажало її нутро з його уст почути... і почуло. Він карав її. І навіки.

— Ви не плачте, Аґлая-Феліцітас. Я тут безсильний. При вимові її імени йому щось горло давило. — Не плачте. Правда, все могло бути краще, тим часом... — і урвав.

— Від мене пішло лихо... — пішло хлипаючи з її уст.

Він здвигнув плечима.

— Ви тому не винні, що нам призначено творцем бачитися хіба по-над людські голови. Меже нами мусить станути... слово ніколи. Чи ви є собі того свідомі?

Вона жахнулась, мов хтось ніж всадив їй в плечи — і глянула на його.

— Пане професоре, — сказала поважно... і подивилась на його підводячись поволі... з крісла, мов росла. — Меже нами мусить станути... слово ніколи. Чи ви є собі того свідомі?..

Через хвилю він глядів на ню... з неї заговорило божевілля, а відтак тягнув далі:

— Однак, наколи-б моя істота, споріднена очевидно не свідомо від моєї волі з моїм братом, нанесла одна вам горя — то одно памятайте. Я любив вас і був згоден багато вчинити для вас. Одначе, коли щось було сильніше від нас, то... — і не доказав.

— Знаю. Моя вдача — докинула вона.

— Хто знає. За несвідомо діяльну силу в нас з її загадочними помічниками — ніхто не відповідає. І ви ні. Ми всі троє були на помацьки активні, хоч і відокремлені в суті між собою. Тепер, хто знає, хто побідив? Хто стратив, а хто здобув, хто найвище стане? Я чуюсь безсильний проти своїх засад. Ви може сильнійші, Аґлая-Феліцітас. Акція вашої молодої істоти в житті ще не скінчена, ба, ледви разпочата... — додав коли вона нараз отерла, в чорну рукавичку одягненою рукою, сльозу з очей.

— Піду до сцени — сказала коротко. — Андрій, мій колишній наречений, і так все говорив, що в мене вроджений триб за ситуаціями. Хто знає, чи не вдоволить той мій, „триб“ як раз сцена? Хто себе до кінця розуміє?

При слові „сцена“ зморщив професор сильно чоло, а коло уст оказався погірдливо-болізний усміх.

— Я не маю права мішатись від тепер в ваші порішення — сказав і відгорнув волосся з чола, мов втомлений. — Однак, знаючи ваше замилуваннє і талант до музики, та взявши ще під розвагу ваше делікатне здоров'є, я б був рішучо проти того.

Майже боязко поглянув на дівчину, що сиділа знов проти його при столі і при його останніх словах похитала протестуючи головою. Він відгадав причину. Вона ж, втративши його ласку і опіку, не хтіла його грошевої запомоги.

— Аґлая-Феліцітас... — сказав і піднявся — тепер я об'єктивний, чужий вам. Колишній професор і „великий пан", яким по правді проти вас ніколи ц і л к о м не бував. Я вас прошу. Задержіть гроші в себе і орудуйте ними по давній умові. Зможите, колись віддасте, а ні — я не відчую тої „втрати". Зобов'язань проти мене не маєте жадних. Лише квіт підпишете, що взяли гроші. Ми-ж собі чужі. Я навіть не хочу знати, куди ваш плян поведе вас. У Відень до консерваторії — в Липськ — мені то все байдуже. І адресу вашу не надавайте мені. Мені її не треба. Не плачте... — сказав, бліднючи по уста, коли побачив, що очі дівчини заповнилися нараз наново грубими сльозами. — Так буде все в порядку і найліпше. Бравнінґ оставте мені, коли вже принесли; моє волосся сивіє. А мене забудьте. Так мусить бути... Ідіть, Аґлая-Феліцітас... — додав строго, а сам оперся сильно рукою о плиту стола, що в тій хвилі задрожала. Я вас про те прошу. Се одно мені вчиніть, як що можна мені ще просити вас про щось—ідіть!! — і з тими словами діткнувся її рук, щоб в слідуючій хвилі жахнутися від них, мов вуглем попечений.

Вона піднялася.

Висока, в тісно до тіла пристаючім чорнім зимовим костюмі, з своїм, в тій хвилі майже несвідомим, усміхом болю і погорди коло уст. Він засунув їй пачку грошей, котру принесла в муфту назад і сам відступив без слова — ждав.

Мовчки, хитаючись цілою постатею, вона доволіклася до дверей і стала.

Не скаже їй ще слово на прощанне? Останнє? Меже ними-ж слово ніколи.

Ні.

Тоді підняла обидві руки, мов до обіймів, сперлась так ними і чолом до дверей — а до його обернена плечима — і застогнала раз. Він не розумів її кривду. Не могла відійти. Чула, що відійде назавше.

Він стояв на середині кімнати, ще спертий як перед хвилею об стіл, і не звертав з неї своїх, з під лоба дивлячихся, майже божевілля повних, очей. Нараз, як перед хвилиною, сказав строго:

— Аґлая-Феліцітас!

Вона повернула за ним голову від дверей через плечі.

Ніколи він її очей не забуде.

Чорних, подовгуватих очей Аґлаї-Феліцітас, що впилися в його з блідого лиця, з під тла чорного бриля... і судили...

Він сягнув рукою за бравнінґ, а вона захитавшись — вийшла з хати.

Беззвучно запали двері за Аґлаєю-Феліцітас в замок.

***

Саме в три роки по тім, о тій самій зимовій порі вернув професор Чорнай з якоїсь недовгої подорожі. Третьої днини сидів у себе вдома за столом і писав. Хтось застукав. Професор попросив.

Двері відчинилися і вступив у хату молодий поважного виду, елєгантно одягнений чоловік — бронет.

— Федоренко — представився.

Професор видивився на його зчудовано, мов не дочув добре. Молодий мужчина зауважив се.

— Федоренко... — повторив і передав йому грубу коверту, заадресовану на його адресу і завераючу в собі більшу сумму з додатком слова: „довг".

— Федоренко... Федоренко... — повторив тепер професор і зморщив брови, як хтось чимось болізно вражений. — може... брат?.. — і професор не докінчив речення.

— Так. Аґлаї-Феліцітас. Славної п'яністки... — і урвав...

... Горяча полумінь обляла обличчя професора.

— Що з нею? — професор вложив штучний холод в свій голос і здержав віддих. Ніколи доси не довідувався про неї в нікого.

— Померла.

— Неможливо!! — видобулося чудно з грудей професора.

— Так.

Професор побілів, як сніг, махнув рукою, а юнак відійшов. Потрясаючий, здавлюваний плач розносився по кімнаті...

1. XI. 913.
Чернівці.

Кінець.

Ольга Кобилянська.

Став Дніпро!..

Став Дніпро. Зомліли в сумі
Сніжно білі явори.
Я один стою в задумі
Край гори.

Сила велетня закута.
Груди вкрив холодний лід.
Дід Дніпро, Дніпро-Славута
Смертно зблід.

Чорні думоньки нависли.
Змовкли співи хорові.
Серце міцно муки стисли
Дніпрові.

Стали гори, мов похмурі;
Журно гнеться ряд дерев.
Годі, серце!.. Будуть бурі,
Шум і рев!..

Гр. Чупринка.

БЕРЕСТЕЧКО.

(Уривок з роману *).

Старий Казановський умірав у своїм палацу.

Маршалок надвірний коронний, староста Бєльський, Борисівський, Солєцький, Козєницький, Новотарський, а передтим стольник коронний, і каштелян Сандомирський, і підкоморій коронний, дідич на Часниках, властитель великого числа дібр розсіяних в усіх сторонах Польщі й Литви, як рівно незлічених скарбів у готівці, клейнотах, дорогоцінностях, властитель палацу, рівного котрому не було в Річи Посполитій, ба й за кордоном, муж прекрасної женщини — і от умірає. Все кидав, все полишав і, спараліжований, мучився передсмертними муками, що-хвилі чекаючи слідуючого і остатного удару.

Вже майже не рухався, а замісць слів з уст виходило якесь мурканнє. Очі ще світилися розумно, ще функціонував мозок, але тіло вже відмовило послушеньства і важким бременом лежало на готовій відлітати крилатій душі.

Він все хотів щось говорити. Очима і некоординованим рухом лівої руки показував, що хоче аби йому когось закликати. Слуга кликав пані Казановську, але маршалок нетерпеливими рухами лиця показував, що він не її хоче. Кликали по черзі всіх слуг, прибічних дворян, починали називати ріжні імена всяких достойників, короля навіть, але хорий все чим раз більше непокоївся і нетерпеливився що його не розуміють. Хтось назвав імя брата Станислава. Очі хорого засвітилися, він щось замукав і заморгав очима.

---

*) Король, будучи в связи з панею Казановською, скористав з хороби розбитого параличем Казановського і, приславши свого нотара, зробив яко-би устний тестамент, відписуючи всі кольосальні маєтки Казановського на жінку. О сім учинку багато було говорено в Варшаві.

Пані Казановська, недовго повдовівши, вийшла заміж за Радзєйовського, котрий відограв потім де-яку ролю в подіях Хмельнищини.

Пані Казановська в тій хвилі вирядила післанця по пана Станислава, наказуючи їхати день і ніч. Гайдук, уклонившися, пішов до дверей, але присутна при тім усім панна Ядвіґа, найближша повірена ґосподині, крикнула йому услід.

— Зачекай ще трохи. Я дам тобі знати.

А коли здивована пані Елисавета підняла на неї свої очі, панна Ядвіґа зашепотіла:

— Але бійтеся Бога, пані! Що пані роблять! Та же й без того, от заждіть день два — зачнуть злітатися з усіх сторін, як круки на падалину, усякі рідні, кревні і всяке инше сміттє.

— Ну? то що з того?

— Як то що з того? Та вони-ж розшарпають все. Рознесуть як вовки, що й цвяшка на місці ся не лишить.

— А мені що до того?

Панна Ядвіґа сплеснула руками.

— Матко Нйсьвентша! „Що міні до того!“ Але-ж з торбами пустять пані, з торбами!

Тільки пані Казановська того нічого не хотіла розуміти і просила дати їй чистий спокій. Направду — о всім забула. В сей роскішний палац невидимою шпаркою влетіла смерть і от наповняла тепер собою кождий кутик. Куди не поткнеться пані Казановська — всюди чує трупій сморід, і хоч як не переконує себе, що се уроєннє, що жадного трупа ще нема в домі, але чуття уперто твердять їй одно: мертвець... мертвець... мертвець...

Тоді тікає до себе на гору, каже світити багато світла, ходить по покою, стане при окні і довго дивиться туда, за Вислу, де простягнулися білі поля, посеребрені плями лісів і в даль пішла спокійна закаменіла ріка. Трошка заспокоїться, віддих стане рівнійшим, серце починає битись нормальнійше, а відтак як вслухається знов в сю надзвичайну тишу замкову, як хрясне хтось дверима — затріпоче знову і знову біжить, біжить...

Ночами спить мало і то при повнім світлі, накликаючи мало не повну сипяльню панєн. І прокидається у ночі... Докола рівне сопіннє кількох уст, кількох грудий. В розмаї-

тих позах лежать чорняві, біляві голови, зігнувшися і випроставшися жіночі тіла. Одна сміється у сні, друга плаче, третя стогне, четверта скрипить зубами. Сни їм сняться... Де вони, їх сни? Оттут десь бродять, в сім повітрю, на сих стінах показуються, танцюють невидимими фігурами, розстилають невидимі пейзажі... Може море далеке, Ґданськ, може яка пустиня чи золотисті береги Рену. Як би схопити, як би побачити?.. Якою би силою перетворити сі чужі марення в живі образи...

І знов дихне звідкись запахом смерти, вся задрожить від голови до ніг, схоплюється як підстрелена і тоді зачинає будити. Будить усіх. Прокидаються потягаючись, позіхаючи, роблять добрі міни, а кленуть в душі. А пані вже не знає по що вона їх будила, вже не треба їй їх, вже тяжко дивитись на стілько чужих рівнодушних облич.

Бере когось зі собою, іде на половину чоловіка. Покої великі, порожні. Тіні від свічей грають беззвучний танець; стукіт кроків лякає громкістю. І так багато тих покоїв і всі вони однаково порожні. Хоч би спав хто в них — по що стоять так даремно в ночи? В день хоч сонцем наповняються, видно багато річей, дорогих, красних, а тепер — мов ряд гробів.

На половині мужа все ж рух. Багато слуг, ходять, щось гріють, щось говорять. В печі тріщить вогонь, світло. Тут уже не страшно.

І в передпокою, з котрого двері ведуть до сипяльні чоловіка, пані Казановська затримується трохи довше. Її обгортає тепло і шум присутности неспящих людей.

— Як себе чує пан Маршалок? — питає, не звертаючись ні до кого.

— Так само, прошу пані, — відповідає пан Міхаловський. Тут вже його царство.

— Не спить?

— Ні.

— А що доктор говорить?

— Та нічого не говорить.

З холодом в серці переступала мармуровий поріг сипяльні. Звичайно притемновато тут, але тепер багато світла. Так

само вогонь в печі. Тихо пересуваються постаті, порозуміваючись пошептом. Зі стіни мовчазливо і неначе якось присоромлено дивляться незавішені образи. Щось єсть в них з життя, ображаючого присутну смерть, хоча-ж говорять вони все о річах богобійних. Он Єва подає яблуко Адамові... Якось не пасує до сеї атмосфери пишне голе, хоч і прикрите тіло.

Тихо шумлючи сукнею, підходить пані Казановська до ліжка свого мужа. Хочеться їй чимось помочи, хотіло би ся, щоби її отсей прихід щось приносив зі собою—і тратила всю енергію, нахиляючися над ліжком. Лице знайоме, високе чоло, сиве волосся, що колись уміло бути так гарно зачісаним, борода — все знайоме... І разом з тим якось відвертаючо чуже. Під дорогою сорочкою хриплять груди, сірі очі дивляться безсмисленно вперед себе і не реагують уже ні на що...

І стоїть пані Казановська, дріжучи, і не знає що з нею діється. Може почуває якісь докори сумління, що була не вірною сему чоловікові? Ні. Може боїться зоставатись вдовою? Ні, не думає о тім. Лиш кождий фібр її молодого тіла якимось криком протестував протів того, що є смерть взагалі.

Відривала силоміць очі від умераючого, водила по стінах по мармуровій підлозі... Он заґратований отвір до сусідного покою. Там наймичка. Світяться свічі перед вівтарем, на поготові мабуть Св. Дари. А може уже заживає? Хотілося би спитати, але от нема сили отворити уст. Щось говорить їй лікар, а вона й не розуміє нічого. І потім знов тікає назад, гонена якоюсь дивною страшною силою, кидається в подушку і ридає. Панна Ядвіґа ходить коло неї, знаками просить пань і панєнок віддалитися і всі потихеньку виходять.

Великий покій весь в колюмнах стає тихим, чутно лиш як схлипує еймость і як рівнодушним старечим голосом бубонить панна Ядвіґа. Дзеркало кольосальне, по боках ангели тримають свічі; на багато обитих стінах повно образів, Сусанна між старцями, свята Елизавета... І на всім тім — та-ж печать смерті.

— Но... но... Тепер тільки тримайся. Так треба було того брата викликати, як нечистого, прости Господи, з пекла. А ще як сестри! А стриєчні брати! А тисяча спокревнених, споріднених, правдивих і сфалшованих! Но-но-но!.. Як ворони на стерво налетять — і Лятошинські, і Заранки, і Станиславські, і Поцеї, і Кєрли, і Хлєвіцькі Куропатви, і Белзецькі, Козетульські, Старжицькі, Кржечовські, Бродовські, Цецерські, Гостомські і хто би їх там спам'ятав усіх. А чого доброго і Оссолінські уймуться: преці ж Єлена за тим Максиміліяном, каштеляном Черським. Або Потоцькі — го-го-го! Та так аж тричі спокревнені... Як би халепи не було.

І під се бідканнє старої баби якось заспокоїлася пані Казановська, навіть заснула. Не розбераючись. На пальцях вийшла з покою панна Ядвіґа...

Пані Казановська збудилася від якоїсь надзвичайної метушняви. Хтось бігав по покоях, десь стукали двері, а панна Ядвіґа, запихкавшися влетіла в сипяльню.

— Секретарь королівський!.. Секретар! — і не могла віддихатися. — Боже мій, Боже мій... Як же то буде?.. Що-ж то буде?..

Панна Ядвіґа не розуміла досконало що то значить візита королівського секретара, але відчувала, що мусить зайти щось надзвичайне. І бігала по покою і ломила руки.

Пані Маршалкова збуджена так раптовно не могла ще прийти до себе. В першу хвилю їй здалося, що се метушнява з причини смерти. Ледве не крикнула: „Уже"?.. Але тепер бачила, що ще ні... якісь секретарі... по що — не знати...

Забувши потреби етикети, забувши навіть застукати у двері влетів до сипяльні сам пан Гіацинт Міхаловський, великий довірений маршалка і права рука. Але так все було вже перевернуто в домі, що навіть сей дивний наскок до сипяльні не зробив враження. Мов так і треба.

Пан Міхаловський схопив за руку Маршалкову.

— Пані... Пані... — голос його переривався. — Тестамент... Устний тестамент... На Бога... Я-ж так вірно служив... Я-ж був такий відданий ласкавій, ясновельможній пані...

Я багато не хочу... Нехай запишуть мені лиш Себинівці й Стрілковичі... Се-ж маленькі села... Що вам варт... Пані... дорога моя пані...

До пані Казановської вернулася вся її повага. Встала, випросталася в увесь свій зріст.

— Що пан хоче від мене?

Пан Ґіацинт почув в голосі щось такого, що його відразу витверезило.

— Я... я лише... я прошу...

— А я прошу дати мені чистий спокій...

Панна Ядвіґа виявляла на лиці обуреннє.

— Маєш! Другі служать так само, а може ще й ліпше, а преці ж не вбігають до сипяльні і не вимогають ґвалтом подарунків. Се вже нахабство!

Другим разом пан Ґіацинт того би не дарував і відплатив би ся pięknym za nadobne, тим більше, що між сими двома маршалками, вже так би сказати з уряду, був антоґонізм. Але тепер думка що там, коло постелі умираючого, може вже відбувається акт запису, а він тут, тратить час на бесіду з сими двома дурними бабами — ся думка мов підшпигнула пана Ґіацинта і він, якось дивовижно йойкнувши, вибіг з покою так само як і вбіг.

Панна Ядвіґа стискала плечима з обурення.

— От вони, вірні слуги! Ще не знати як і що, ще може пан Біг підійме хорого, а вони...

Ходила по покою, вся зденервована. Уста кривилися. А пані маршалкова стояла — спокійна, велична. Щось вступило в неї нове і дало їй сю величавість.

— Отже нехай пані ідуть...

— Куди?

— Як куди? А до пана секретаря. Се-ж устний тестамент. Пан маршалок сильно хорі, секретар може щось не дочути.

— Ну?

— Ну, і се може випасти не на користь пані.

Пані Казановська махнула недбайливо рукою.

Але се вже добило до живого панну Ядвіґу. Запалюючися до забуття з ким і як вона говорить, почала викрикувати:

— Що пані вимахують ручкою? Що пані вимахують? Тут нема що ручками вимахувати, бо можна відтак домахатися до того, що сю ручку під костелом треба буде простягати. Тут треба ковати зелізо поки гаряче. Нема що з себе ангела показувати. Що там укривати? Чоловік два тиждні нічого не говорить, нічого майже не розуміє — який там, за перепрошеннєм, у дьябла устний тестамент? Напише секретар що хоче — от тобі й край. І значить треба користати з хвилі, заплатити, пообіцяти секретарові, а таки на своєму поставити! На своєму!

Викрикувала і била сухим кулаком об кулак. Не помічала погляду своєї пані і холоду в усій її позі.

— Звідки ми знаємо? Звідки ми знаємо? Може ті кохані сестрички і той неменче коханий братець уже підкупили сего секретара. Звідки ми знаємо, питаю. А хоч би й ні — то вони ж ляда-хвиля можуть налетіти сюди, як саранча. Ну і що тоді? Що тоді?

— Панна Ядвіґа! Прошу зоставити мене саму!

Хвилину панна Ядвіґа не розуміла в чім річ і лиш дивилася, вибалушивши очі. Але потім краска залила їй лице і вона, плюнувши голосно, як перекупка, вибігла з покою, кричучи:

— Так нехай же все пропадає! Нехай гине! Коли мене так слухають, коли мене так випрошують з хати — плюю я на всьо то! Нехай тягне хто що хоче — пальцем не кивну! Пальцем не кивну!

Пані маршалкова зосталася сама. Чула себе вже спокійнійшою, сильнійшою, мислі не плуталися так як учора. А що там робиться при ліжку, на кого і що записується — їй було цілком обоятно. Взяла подушку і приклякнула молитись перед аналоєм.

А в покою маршалка справді совершалося щось велике. Високий сухий пан Купцевич з цілим маестатом королівського секретара й нотаріуша роспоряджався — і кожде стрім-

голов летіло виконувати його приказ. Пан Ґіацинт, зібганий у четверо, вихлявся перед Купцевицем і заглядав в очі як пес. Вибирав хвилину коли міг би сказати щось на вухо нотаріушові, але в покою було дуже багато людей. На своїх міг би й скричати, але тут були й писарьки, що прийшли з паном Купцевичем, і як на злість вертілися поблизу.

Але терпливість пана Ґіацинта росла чим ближче приходила рішуча хвиля. Пан Купцевич поки що витався ще з маршалком і то так, мов би зі здоровою людиною.

— Як ся маєте, пане маршалку? Хорувати задумали ще? — і нахилявся вухом до уст хорого. — А, так, так... То правда — літа беруть своє. Але нехай пан маршалок ся не журять: Бог милостивий, всьо обійдеться добре. Ще не на однім балю погуляти доведеться, як то пан маршалок колись уміли, що? — і знов нахилявся до уха. — Ну, так, так. Очевидно, очевидно — забезпечитися не вадить. На всякий випадок. На всякий, як то кажуть, випадок. Ну, то хіба з Божою помічу можемо приступити. Пане Яне — каламар.

— Пане секретару!.. Пане... На хвилечку.

Купцевич оглянувся. Се його тяг за рукав пан Ґіацинт. Був дрібосенький, миршавий і весь тремтів.

— Що пан від мене хоче?

— Сюда, сюда... На хвилечку... На одну малесеньку хвилечку... Два лише слова... — і тяг в кут. — Я називаюся Міхаловський, Ґіацинт Міхаловський. Я був вірним слугою покійн... пху!.. Я був вірним...

— Чекай, пане. Як пан ся називає?

— Міхаловський! Ґіацинт Міхаловський...

— Умгу... Що-ж пан хоче?

— Себинівці й Стрілковичі... Тільки... Більш нічого не хочу, коханий пане секретару...

— Умгу.. А то може які великі села?

— Боже борони! Боже борони! То маленькі осади, зовсім малесенькі, як Бога кохаю...

— Гм... А де то є?

— В Краковськім, проше пана... в Краковськім...

— Гм... Я подумаю... Так... Я под... — Потім ніби опамятався. — Зрештою звідки я можу знати волю хорого?

— Так, так, проше пана... Але пані маршалкова нічого не мають протів — я от зараз ходив питатися — та певне і пан маршалок не буде мати нічого протів.

— Не знаю... Не знаю.

— Але пан секретар можуть нагадати... Пане секретару... Пане...

Пан Купцевич відійшов, мов від стовпа і наблизився до хорого. Старий Казановський лежав поважний, суворий. Лице було спокійне, мов не терпіло ніколи. Очі дивилися гостро — вони одні лиш рухалися в усім отсім випростанім тілі.

Почався торжественний акт устного тестаменту.

Низько нахиляючися до вуха, зовсім закриваючи уста хорому, вислухав пан Купцевич тестамент і голосно потім диктував писареві. В покою все було так напружено, мов грім має зараз вибихнути. В двері заглядали цікаві пики льокаїв і пахолят, а пан Ґіацинт і не помічав навіть їх.

Як сухий прут, перетинав воздух голос пана Купцевича.

„Вирок Творця Найвищого на чоловіка на тім падолі земським живущого до сотворення світа постановлєний, що кождий чоловік, рождений на світ, умірати мусить, котрий я, Адам, з Казанова Казановський, Маршалок Надвірний Коронний, Борисівський, Солєцький, Козеницький, Новотарський і Бєльський староста завше по всяк час життя мого перед очима маючи і чекаючи останнього декрету панського коли-то роскаже душі моїй, опустивши тіло (котре землі належить віддати) перед страшливий світ, яко справедливого судиї Бога в Тройці єдиного суд за видданнєм рахунку життя мого станути; І от тепер“...

Дуже гладко йшло панові Купцевичеві. Нахиляючися до вуха хорого умів добре чути кожде слово літературно-уложеного тестаменту.

... „І от тепер (вперед віддавши подяку і хвалу панові Найвищому, що міні такий вік життя мого уділити рачив і ті літа мої пережити росказав), не знаючи години й моменту, в котрім той же Творець неба постановлений декрет свій на міні виповнити має, умислив, щоби за всі літа мої, котрі на тім світі на хвалу Бога всемогущаго з волі Його тра-

вив — рахунок вперед сумління мого, з яким би перед Маестатом Панським на страшливім суді безпечно станути міг, зложити, а потім дібрам моїм усім, котрі міні той же Пан мій до уживання з ласки своєї подав, всілякі замішання по смерти моїй відганяючи, таку диспозицию волі моєї останньої чиню"...

В покою було так тихо, мов в гарматі перед вибухом... Ніхто не дихав. Краска злетіла з лиць усіх присутних і вони стояли, як мерці.

„Наперед, душу мою безконечному милосердію Панському віддавши, тіло моє в костелі св. Яна поховати росказую"...

— „Два палаци в Варшаві — мурований при кляшторі Бернардинів і другий деревяний на протівку Реформатів; і палац Криштофори в Кракові; відтак добра свої дідичні, як-то: місто Зашлів і Коло, Зержень, Залеже, Ґолендиново і посілости на Празі, а опріч того всі рухомости я, Адам з Казанова Казановський, Маршалок Надворний Коронний, Борисовський, Солєцький, Козеницький, Новотарський, Варецький, Бєльський староста даю і дарую на вічність..."

... пан Купцевич, для певности, ще раз нахилився до вуха хорого. Очі маршалка були переповнені страхом і гнівом. Мов вискочити хотіли з орбіт, але нерухоме тіло не ворушилося і нічим не видавало муки, що пекла і кипіла в середині.

— Отже — „даю і дарую на вічність жінці своїй, пані Єлжбеті зі Слушнів Казановській і правним її наслідникам"...

З уст хорого вирвалося якесь хріпіннє. Очі почали швидко вертітися і наливатись кровію, ні оден мускул не дрігнув, тіло лежало вже мертве.

— „Добра ж Себинівці і Стрілковичі, що лежать в воєводстві Краковськім, записую панові Ґіацинтові Міхаловському, дворянинові королевському". Так?

— Так! Так! — підкрикнув пан Ґіацинт і був би кинувся цілувати великодушного пана секретара.

Урядово, не спішучи, закінчував усю процедуру пан нотаріуш, потім ґречно прощався з маршалком, бажав йому скорого виздоровлення, прирікав, що ще сьогодня зробить

обляти в ґроді і взагалі все учинить строго і точно виконає всі поручення пана маршалка.

Потім виходив спокійно, замкнений в урядову повагу, в супроводі поклонів і схлібляючих усьмішок.

Покій маршалка нараз цілком опорожнився. Мов використали якусь річь і кинули тепер, непотрібну і зайву. Ще до останньої хвилі се був маршалок, властитель кольосальних багатств, могутний маґнат — тепер лишився лиш кавалок хорого мяса, за котрим треба от іще де-який час нудно ходити, аж поки не прийде смерть і не облекшить.

Все живе погнало на половину єймості з ґратуляціями, але пані маршалкова замкнулася в своїм покою і сказала, що нікого не приймає.

А в великім покою маршалка стукав якийсь дзиґарок і більше не було жадних звуків. Очі хорого ще були страшні і вертілися... Десь з кутів невидимо визирали ангели смерти, а з-під ліжка й оббитих дорогою матерією крісел вилізали мохнаті чорти і счиняли беззвучний танець доокола постелі з нерухомим тілом. І очі маршалка ставали ще страшнійші, і з уст виривався звірячий короткий крик...

Гнат Хоткевич.

---

* *
*

Я хмарка... Я вільная хмарка,
Прозора і легко ясна...
Я з вами, веселії сестри,
З тобою, царівно — весна!..

Я хмарка, я вільная хмарка...
Я з сестрами твидко лечу,
З братами-вітрами пустую,
Я з сонцем сміюсь досхочу!..

Віра Гилка.

ЛИСТКИ З ЛІСУ.

IX.

Коли підійшли рубати його він стояв і тихо шумів верховіттям.

Вкорінився твердо в землю; мов скеля з неї виростав.

... Це був сумний час: листя з початку почервоніло, тремтіло таке жовтогаряче, прикрашуючи в-осени його, мов сивина людину на старість. Потім облетіло. Холод скував землю, аж все в йому в середині задубіло: жива вода кудись витекла. Стояв величний, худий, напружений сам в собі. По небі йшла безперестанку отара хмар, сизих, нечупарних, як шльонські вівці над-вечір з поля. Вітер свистав: брав дві голих гілочки, складав до купи і в щілинку пролазив, терся об холодну кору і дзижчав.

Це було нудно, а иноді і прикро.

І от, чалапаючи по оголеній землі, підійшли люде: в постолах, обірвані, з сокирами. Очі ледви блищали з-під волохатих брів і шапок. Обличчя коло обличчя стоять, мов купина жовта по мочарях, темно-сіра. Очі зливаються до купи, блищать по-між купиною, як вода по землі на зжолоблених листках.

Таке собі стоїть на росчепірених ногах, стулених в колінях, і так міркує, мов старе. Повертається сюди-туди, пихкає парою клубками з рота і грозить. Витягло сокиру з-за пояса і бухнуло в ноги. Хак! Корпишиться біля коріння і бухкає. Вгору йдуть по стовбору удари один за одним, пролазять по замороженому майже мертвому тілі так болюче і потрясають верховіттям...

— — — — — — — — — — — — — —

Ціле життє мав діло з ворогами...

З-за молоду пожадливо хапав кожну краплину світла, впивав її кожним листочком, тягся вгору з по-між ворогів, що оступили і перехоплювали проміння; напружився, випростався тонкий та хисткий, а все-таки напився світла

до схочу і почав рости з середини. Осичина образилася, що він перегнав її, і загнила. Спинилася презирливо — хай він сам пнеться!

Коли вдарив несподівано мороз, тоді ще на йому була молода шкура, — молоде біле тіло знівечилось, листки почорніли, зжолобились і посипались — лишився голий як бубон, але сонце, зглянулось: впало на його, — напружились гілочки, сок заворушився, і вистрілив з-під шкури новими брунь-ками. Тут вони похапцем тріснули і дали вихід новим листочкам. Це були зразу не зелені, а жовтуваті, якісь бліді лепісточки, а потім вони напилися сонця і позеленіли. В тілі лишилась слабість надовго — пожовкло, потемніло воно, але навкруги почало наростати нове, обружуючись навколо по зараненому. І так пішов рости. Навздогін було пігнались й осички, але згодом їм дух заперло, закашлялись і спинились. Жовч гнила потекла з пересердя...

Плюнули і дістали таки йому на рани своєю гнилизною. Вщепилась вона йому в рани і почала отруювати. Але він глибше погнав коріння, набрався води і харчу, розкинув гілки і листки навкруги, напився світла — потекла по тілі сила, що випирала сухоти. То були важкі часи!

Але скував таки злиднів силою, обгорнув їх твердинями — гатіть сюди, не дошкулите. І вони засохли.

Зло йому вкинулось: ти будеш на мене кидати слиною, а я тебе нехтую. Розпустив шатром наметом гілки, наїжачив листки, пив світло, а осичина ще худіша стала. Береза тут-же збоку, що пишалась довгим волоссям, облізла, обшарпалась, посіклись її кучері, і стала скарлючившись: повело її, зкосородило, мов лишилась дівкою на весь вік.

Пішов угору. Чіплялись ще інші злючки: вітер потермосає, насікомина яка впнеться. Бувало гірше — шморгне громовина з верху аж в ноги, продорожить смужку, облупить кору та й по всьому. Якось таки упоровся з усіма.

Але ось вже таке, що не видане було.

— — — — — — — — — — — — — —

Рубали йому в серце. Важкі тріски одлітали одна за одною, а він стояв мов не його рубали. Дивився осторонь, сусідам поверх голов, ніби роздивлявся по своєму двору

і иноді хозяйновито зморщував чоло. Біль ішов по стовбурі в середині, шпигав знизу аж у гілочки, але то дурниця, минеться... Хоч пильно роздивлявся навкруги, а думка і зір йшли назад і розглядалися в середині. Чув, що перевертається щось йому в очах. Ось-ось ніби поточиться, зачепиться нога за ногу і бухне, але напружувався, напинав усі закляклі жили і ще міцніше осідав на ноги, опирався в землі... Цей клятий ворог таки діймає! Таке волохате клоччя...

Нараз потемніло в-очу. Щось підбило ноги — і мусів валитись мов з усіх чотирьох. Зиркнув навкруги, аж подвоїлось все і плигнуло. Урубана кістка осіла нижче в пень, сковзнула по гладко обрубаній точці, крутнулась на однім місці... він стрепенувся, розмахнув широко гілляками і блискавично впав до дому. Очі широко розкриті зиркнули, нагледіли купину клоччя і в ту-ж мить рука черкнула, грюкнула об землю купиною... Він усею силою придавив зверху ворога... На! Умреш раніш мене... Людина, вхоплена несподівано, викинула правою ногою на-бік і вгору, крутнулась на другій, а рукою ніби шпурпула сокиру — джвакнулась лицем в землю, розкинувши обома руками, мов крилами.

Вони падали однаково... Але царь ліса гукнув так голосно, вдарився в землю грудьми, що аж в середині в ній щось вибухло страшенно... задвигтіла і охнула. Десь далі схопилось і крикнуло над лісом з-ляку чорне гайвороння. В тім вибухові непомітно втонув зойк людини, що в останній хвилі шукала рятунку в землі, вчепившись в неї пальці, мов хотіла зараз опустити коріньці рости. Вростай! — він пришпилив людину одним сухим сучком в землю.

— — — — — — — — — — — — — —

В повітрі лише осталась його форма — ніби він займав своє окреме місце і впавши, залишив свою порожню одежину, що обгортала йому стовбурі гілки і гіллячки, а коли він висковзнув — вона осталась сама стояти...

Потім з'явився вітер і тихо почав затягати в повітрі одежу зрубаного великана. Потроху тінь його зникла з поверхні його матері-землі. А гайвороння кружляло ще вгорі над його трупом і крукало.

М. С.

ФІНАЛ.

(З циклю »Відгомін давнього«).

Камінна самота звалилася на груди,
На змученій душі лежить німий курган.
Ні споминів, ні мрій, ні захвату, ні злуди —
На все поклала Ніч мертвечий свій саван.

Весь біль закаменів в якійсь дрімучій силі:
Оглух я на слова тепла, дружби й знаруг.
І чий злодійський дух танцює по могилі,
Що криє тлінь бажань, моїх надій і туг?

Лишіть мене, брати, не з вашого я світа;
Чужінці ми собі, а може й вороги.
Не вам писав мій біль, святу скрижаль завіта,
Не вам мій гордий храм, не вам мої боги.

Лишіть мене, молю! Червоними устами
Не крачте при вині святих моїх пісень.
Забудьте раз на все, що був я поміж вами,
Що біля вас горів жертвéнний мій огень.

Остав мене, юрбо, і скверною стопою
Не безчести трумна убитої душі;
Хай біль прожитих днів уп'ється самотою,
Як запах на луці нехай засне в тиші.

І аж коли згорю до тла, коли безроги
Розриють мій глухий, забутий всіми гріб,
Тоді мої псальми одчаю і знемоги
Нехай тобі на скін співа'твій п'яний піп.

П. Карманський.

EMILE VERHAEREN.

ДІЛО.

Утòмлений книжками і думками,
коли аж вяне воля між словами,
я все свідòмо, певно, сміло
шукаю за визвольним ділом.

Життя,—воно у пінявім та гордім шалі
ласкаве і сильне в прудкім розгоні
жене як бистрий кінь по оболоні
все далі й далі.
Сильні, відважні люди вміють
в борбі важкій зловить його за гриву
і в лòті сім ловити кожду мрію
і відчувать за дивом диво
і серед бур на кождий верх бажання
без стрàху вийти й без страждання!

Діло!
Людий я знаю, що в непевнім бою
і серед блискавиць та громів — сміло
доконують його кровавою рукою.

І знаю я таких, що мріють про неземне,
глибоке діло, як те море
казочне і таємне,
що жаден човен плеса їх не поре.

І тих я знаю, що вперед рахують
свої діла відважно та свідомо
і аж відтак собі віщують
чи верне човен їх до дому.

І знаю тих, що творче їм визвілля
являється мовчазно, як пахуче зілля.

Я знаю й цих, що своїх діл шукають,
де божевілля й гнів палають.

І тих я знаю, що їх цілу ніч
задумане турбує діло;
воно не сходе їм із віч,
бо на порозі гордости їх сіло.

Життя спокійне і життя бурхливе,
життя ласкаве й те, що вічно й нині
як з смертю боротьба являється людині,
життя гірке — і повне та щасливе —
воно є скрізь. Де в леді, у страданню,
людина важко пробиває шлях,
і тут — у гніві і в коханню
і в пристрастий палких огнях,—
є в ріках те життя і в морі
з його безмежною грозою —
і в незвичайних чудах флори
над африканською рікою, —
воно є скрізь, де тільки рясно
цвіт людської свідомости зацвив,
де геній людства викидає
пусті кличі немов кукіль із нив,
і по блудних мороках ясно
новим світам шляхи приготовляє.

Книжками, словом втомлений, шукаю
і все беруся сміло
за діло!
Воно одно рятує, визволяє!

І рад-би я, щоб діло це було відважне,
як ліг прозоре й чисте — і погідне,
без ляку і омани — і поважне
і тих усіх достойне — гідне,
що без чужих розрад, на самотині
держать високо прапор власної гордині!

І рад-би я, щоб в ділі цім відбилась
вся людяність жива і чиста
і щоб в нім правда вся містилась,
сердечна щирість промениста,
і щоб воно зірвало доброті усі окови
і наблизило день великої обнови
і всему світові дало нові основи!

Гей, жити, жити, — щоб сильне вражіння
сего життя все серце відчувало, —
яснійше жити, як на небувале
у перве зважується думка сміла, —
і ще більш гордо, як важке терпіння
нам руки відриватиме від свого ділa!

І жити так, щоб горді, ясні мрії
про рай добра і щастя не перевелись,
який колись —
по всіх зусиллях наших заясніє...

Гей, жити, жити в захваті палкому
і в ті хвилини тихі, мовчазні,
як дух жадоби з невідомих
глибин святі викликує огні
і світять нам нові надії осяйні...

Книжками, словом втомлений, — я сміло
берусь за діло!
Воно мій меч! Воно як слід
дає нам силу до побід!

Як другі моляться, так палко я благословлю
думками ясними цілу отсю сем'ю
героїв людства, що так певно і уміло
ведуть його вперед на горде діло.
Немов веселка весняна
їх змагань сила сяє чарівна
над світом гніву, злоб, одчаю.

Нові їх гасла так осяйно
і негайно
круги найдальші огортають,
що люд, цікавий їх пізнати,
не вгавае,
як кожду загадку своеї долі,
їх щиро, живо розібрати
і вбрати їх в живії форми
і присвоїти їх собі по волі,
— між тим як книжники й жерці
і мудреці
мнуть мертві тексти і забуті норми
у сварці та недолі.

І прийде час — ті гасла сталевії
над боротьбами залунають!
І прояснятьсяся чóла всім — і слава
геть-геть далеко блисками засяе,
як золотава соняшна заграва.
І навіть ті спокійні та благії,
що в затишку минуле споминають,
візьмуть тоді мечі — і в запалі й надії
будуччину геройським ділом привитають!

Переклав Остап Луцький.

Правописні непорозуміння *).

Коли-б у нас були розслїди історії української письменної мови, як вона, почавши від Котляревського, на цїлій етноґрафічній території українського народу в 19-ому столїтю укладала ся, чиї і які в нїй слїдно впливи, як вона зпід чужих впливів визволяла ся, в які шати чи чужі лахи прибирала ся, в якому станї в наслїдок цього всього вона тепер находить ся, то аж тодї показалаб ся вона нам не в кривому дзеркалї і ми навчилиб ся, на хиби нашої письменної мови і її правописи бути вирозумілими тай про цю письменну мову і про її правопись судити без того завзяття, яке бачимо в піднятому в останнїх часах правописному питанню.

У нас однак тепер взагалї дуже мало історичного змислу. Всї встромили свої очи в те, що завтра, що позавтра буде, а щоб кинути оком позад себе, на те нема коли. Послугувати ся досьвідом попереднїх поколїнь, це у нас не водить ся. Життя народне дуже швидко біжить наперед, тож навздогін за життям! Трохи не кождий з нас почуває в собі силу Колюмба відкривати „нове", без огляду на те, що це „нове" иньші люди може вже давно передумали. Відси то походить та горячковість, та нетерплячість, з якою у нас старі і молоді відносять ся до будови письменної нашої мови і розбирають питанне письменної мови та її правописи. А преціньь письменна мова з її правописю річ жива, вона жиє, розвиваєть ся, росте і не може одразу з хорошої дївчинки стати красунею-молодицею. Прийде пора і на це. Зовсїм усталена письменна мова може бути зрештою хиба лиш мова мертва, нежива, а чей нїхто з нас собі того не бажає, щоб українська мова найшла ся аж

---

*) Друкуючи статтю Вп. Д-ра С. Смаль-Стоцького, що порушує одно з пекучих питань нашого літературного життя, редакція радо одкриває сторінки свого журналу для вільної дїскусії на зазначену тему між дійсними знавцями нашої мови і її законів.

Редакція.

в такому стані. Поки-ж в ній бє все нове життє, доти вона все буде відновляти ся живими паростами.

Цю річ хочемо спокійно тут розібрати.

Нові часи, гаслом яких стала загальна осьвіта, рівність усіх людий, воля і братерство, покликали українську народну мову до нового життя; вона повинна була увійти в літературу і літературно виправлятись. Церковнословенщина, що віддавала дуже добрі услуги цілям стародавньої так-би сказати цехової осьвіти, науки і школи, що сама собою, своєю меньшою зрозумілостю, неначе-б то зберігала для самих лише „ізбранних" всї відомости, аби з них вони одні як найбільше користали, а другим „незванним" як найменьше було хісна, стала неспосібна для переведення завдань нової школи; вона мусїла зробити місце народній, загально зрозумілій мові. Закинути церковнословенщину в літературі, це безперечно велика була відвага, велика сьмілість, що видає дуже користне сьвідоцтво тим, хто перший на це зважив ся. А писати народною мовою була це также річ зовсїм не легка. Тож писали, як хто умів і оскільки хто міг увільнити ся від впливів школи, яку перейшов.

Розуміють ся само собою, що хто з глубокого власного переконання, з власного почину став писати по народньому, аби тим служити дійсним потребам народу, той пішов відразу простою і певною дорогою до самого джерела тої мови. Так було в росийській Україні. На мові українських письменників в Росії бачимо вправдї то більший, то меньший вплив росийської школи, але їх мова все таки народна. І правопись Українцї старали ся сьвідомо пристосувати до потреб української мови, добираючи таких знаків для означення звуків української мови, щоб хто читати ме, міг читати так, як говорить ся на Україні. Одразу покладено в основу правописи принцип фонетичний *).

---

*) Одиноку виїмку становить Максимович, що видаючи свій збірник українських пісень 1827 р. придумав для того видання правопись »етимольоґічну« передусїм для того, що пишучи, як він думав, «не для однихъ малороссіянъ но и для русскихъ, коимъ непонятно будетъ многое, если писать по произношенію», старав ся „сблизить хотя нѣ-

Правда, були ріжні проби, як той принцип в правописи пристосувати. Згадати-б лиш про Павловського, Боровиковського, Метлинського, Гулака-Артимовського, Корсуна, Куцого, Шейковського, Кулїша, Драгоманова *). Однак ріжниці поміж правописями цих письменників чисто ґрафічні. Головно треба було рішити питанне, чи для вираження звуків української мови послугувати ся буквами гражданки в їх росийському значінню і розумінню (Павловський, Гулак-Артимовський), чи навязуючи почасти до давнього українського письменства уживати цих знаків в їх питомому українському значінню і розумінню, як воно з давен-давна склало ся на Україні на підставі ассоціяції образів ґрафічних з образами звуковими (Кулїш). „Кулїшівка“ перемогла в письменстві, а се значить, що і своєю правописию українська письменна мова стала на власні ноги. Теперішня наша правопись це добуток дальшого розвитку кулїшівки.

В Галичині і на Буковині справа нашої письменної мови і правописи була довший час дуже замотана. По прилученню тих країв до Австрії почали там урядово заводити школи, якраз в часах, коли церковнословенщина мала ще тут велику силу. Для того перші шкільні учебники для української мови стоять тут під впливом церковнословенщини тим більш, що церковне начальство завідувало школами. Пізнїйше ще Максимовичова правопись запаморочила голови ученых і письменників, але штучна його етимольоґічна правопись вит[illegible]рила в своїх наслїдках страшний правописний хаос і цїлковиту анархію. Не можна було найти і двох письменних людий, щоб однаково писали, ба навіть оден і той сам чоловік не був в силї придержувати ся певних правил, бо всї правописні правила були занадто штучно придумані. Доказом на це є шкільні книжки аж до 90-их років (гл. также моє зладжене враз з Ґарт-

---

сколько правописаніе малороссійское съ русскимъ» (Собраніе сочиненій, Кіевъ 1880. II. 448). Нїхто з Українців окрім Лукашевича в збірнику пісень 1836 р. не послугував ся цею правописию, хоч опісля (1841-го р.) Максимович ще раз її захвалював.

*) Гл. Ом. Огоновскій. Исторія литературы рускои, II. 1. стор. 146. сл.

нером Minoritätsvotum, Чернівці. 1887). Зі всіх боків піднято голоси за управильненням шкільної правописи (Верхратський, Подолинський, Шкурган) ба навіть церковня часопись „Сіон“ у Львові домагала ся полагодження цеї справи, бо справді дійшло вже було до вавилонського столпотворенія. Правда, у всіх було лише на думці, зреформувати якось уживану доси етимольоґічну правопись. І дидактичні потреби школи і дальший розвиток літератури, яка доси вже значно була зросла, поставили це питаннє на порядку дневнім. Бо правопись може лиш на око річ маловажна. Не належить вона вправді до таких принципіяльних питань, що від їх рішення залежить все, однак це справа таки важна, як для науки мови в школах так і для літературнаго розвитку мови взагалі. Українська мова в Австрії здобула собі важне місце в публичнім життю, її учать в школах, в ній видають закони державні і краєві, уряди і суди мусять послугувати ся нею, в церкві чути її в проповідях (і церковні книги читають тут з українською вимовою), одним словом терен уживання української мови дуже розширив ся, її потребують знати не лиш Українці, але і люди иньших націй. Тим більше треба було вже раз полагодити правописне питаннє.

В р. 1886-ім підняв я враз з моїм товаришом Ґартнером зовсім серіозно це питаннє в пропамятнім письмі до міністерства освіти, в котрім ми доказавши з одного боку, що т. зв. правописьтична у нас зовсім не історична, а штучно придумана і що задля того зовсім неможливо запровадити в ній який небудь лад, а покликуючись з другого боку на українську літературу і на словар Желеховського, який якраз появив ся, жадали заведення в школах фонетичної правописи і подали проект цеї правописи, уложивши в правила правопись словаря Желеховського. Це та правопись, якої тепер уживають у нас загально з невеличкими ріжницями. В основу її лягла кулішівка, бо задержано в ній стародавні знаки я, є, ю, й, між-тим як Драгоманов писав натомісць якийсь час ја, је, ју, ј, а в сполуці з мягкими шелестівками — ьа, — ье, — ьу. Тільки для звука ји завів Желеховський знак ї, який знаний нам із старого церковного письменства і яким колись і Драгоманов послугував ся по голосівках в значіню ји. Ним доповнено си-

стему, звязану з знаками я, є, ю, т. зн. надано і йому (ї) значіння раз ji, а в сполуці з мягкими шелестівками — ьі.

Закипіла грізна, завзята боротьба, що тяглась аж до року 1893-го. З тяжкою бідою, при помочи добрих людий (назву тут особливо Олександра Барвінського і пок. Омеляна Партицького) удалось нам противників побороти. А між ними був і такий важкий, як Омелян Огоновський. Дуже важну ролю відограв при тім словар Желеховського, що на нього ми як на яке євангеліє все наново могли з успіхом покликуватись.

Рішила цю справу що йно уложена нами фонетична граматика української мови для шкіл середних, котра збила з пантелику усіх лжепророків, які голосили, що при фонетичній правописи неможлива нїяка граматика.

Саме двадцять лїт минуло, як в Галичинї і на Буковинї запроваджено предложену нами фонетичну правопись в школах. Поза школою, н. пр. в часописях, в консисторіях, в товариствах ще досить довго придержувано ся давньої „етимольоґічної“ правописи. Але в школї, між самими учителями української мови, було зразу чимало противників нової правописи. Не диво. Велику силу має привичка. Старші люди, що зжили ся з давньою хоть недорічною правописию, не раді були навикати до чогось иньшого. Ба і граматики вчитись їм, та ще й професорам, не було в голові. Своє незнаннє треба було покрити чим иньшим. Підняв ся рух против нашої правописи нїбито задля її непослїдовности; скликувано анкети, до яких однак мене як автора першої фонетичної шкільної граматики і нової шкільної правописи зовсїм не покликувано — і нарештї галицька рада шкільна краєва видала осібну, досить обємисту книжку „Руска Правопись“ і приписала її для шкіл.

Не можна сказати, щоб це нове рішеннє правописної справи було щасливе і успішне; річ безперечна, що поправка наступила де в чім in peiùs, головно задля того, що понехано фонетичну „засаду“ пиши, як правильно говорить ся. Нїкого отже не може здивувати, що ся „поправлена“ правопись не приняла ся загально і що останнїми часами почали знов гомонїти про правописний хаос і т. п.

Загально взявши, не можна-б, здаєть ся, після фонетичної правописи писати фальшиво, знаючи письменні знаки,

якими виражають ся звуки, і розуміючи добре їх значіннє. Це одно треба дійсно знати і розуміти, а цего чей не так богато і не тяжко навчити ся, які н. пр. звуки виражають ся у нас в письмі буквами я, є, ю, ї, в, л, які звуки вяжуть ся з знаками т, д, с, з, л, н, ц, а які з знаками ть, дь, сь, зь, ль, нь, ць, — які звуки виражають ся буквами та, да,... те, де,... ту, ду,... ті, ді,..., а які буквами тя, дя,... тє, дє,... тю, дю,... тї, дї... Це, як кажу, треба знати і розуміти, а тоді і пиши буква в букву кождий звук, або кожду сполуку звуків так, як говориш. В тім то і лежить велика вартість фонетичної правописи для школи і народньої осьвіти!

Аби показати, як коротко дадуться представити усї правила фонетичної правописи, наведу тут ті правила так, як ми їх уложили в шкільній граматиці. Ось вони:

Звуки української мови виражаються в письмі отсими 33 буквами: а, б, в, г, ґ, д, е, є, ж, з, и, й, і, ї, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, щ, ю, я, ь.

Змежи них означають 1. шість букв поєдинчі голосівки, 2. сімнайцять поєдинчі шелестівки, 3. три букві зложені шелестівки, 4. дві раз голосівки, раз шелестівки, 5. одна є лише знаком мягчення, 6. чотири означають сполуку шелестівки з голосівками.

1. Поєдинчі шелестівки є: а, е, и, і, о, у, н. пр. баба, тебе, бити, він, то, буду.

2. Поєдинчі шелестівки є: б, г, ґ, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ш, н. пр. біб, гора, ґазда, дім, жаба, за, кого, лис, мене, нива, по, робота, сукно, так, Федір, ходити, шило.

Зложені шелестівки є: ц, ч, щ, н. пр. цап, чути, що. В двозвуку ц є іменно т і с, в двозвуку ч так само т і ш тїсно з собою сполучені; щ є властиво шч. Для так само тїсних сполук д і ж, як в словах ходжу, дождженка, і д і з, як в словах: дзвін, родзинки нема осібних знаків.

4. Знак ь має перед голосівками, а в назвуку слів также і перед шелестівками, значіннє шелестівки, н. пр. вода, рівець, сливок, вложити, вторувати. З попередущими голосівками лучить ся в в двозвуки, в котрих означає тільки, що (не-

дочутне) у, н. пр. Европа, бив, півостров, лавка, сливка, пішов, був.

Буква й є лише перед о шелестівкою; йо подибується рідко коли, н. пр. сойок (сойка), байок (байка); зрештою хиба в чужих словах і нарічевих формах, н. пр. Йордан, його, йому. З попередущими голосівками лучить ся й в двозвуки, в котрих означає тільки, що (недочутне) і, н. пр. дай, байка, Мадей, бий, сойка, купуй.

5. Щоби означити, що якусь шелестівку, треба мягко вимовляти додаєть ся до тої шелестівки у визвуку складу, а также перед твердою шелестівкою і перед о знак ь: будь, зять, князь, місяць, біль, вогонь...; будьмо, батько, возьми, сьвіт, цьвіт, киньте...; мальований, пятьох, цього, всього...

Коли задля такого змягчення, що означене знаком ь, мягчить ся ще і друга шелестівка перед нею, так що дві мягкі шелестівки стануть побіч себе, то мягченнє першої шелестівки не означуємо з осібна, н. пр. гвіздь, кість, боязнь..., а не гвіздьдь, кісьть, боязьнь...

6. я, є, ї, ю є знаками сполуки звука й (по безголосих проривних шелестівках п, т, к — властиво безголосого й, т. зн. меньше більше дуже тоненького х, як його вимовляємо перед і) з поєдинчими голосівками, н. пр. я, мясо, пятий, краєм, краї, їв, вюн, бю, бє, Юрко... Знаки я, є, ї, ю мають це значіннє лише в назвуку слів, по других голосівках і по п, б, в, м, ф. По ж, ч, ш, щ вони не подибуються *). По шелестівках, котрі можуть мягчити ся, т. зн. по т, д; с, з, ц; л і н означають вони змягченнє цих звуків, так що дя, дє, дї, дю = дьа, дье, дьі, дьу — тя, тє, тї, тю, зя, зє, зї, зю, ся..., ця..., ля..., ня..., = тьа, тье, тьі, тьу, зьа, зье, зьі, зьу, сьа..., цьа..., льа..., ньа..., н. пр. дядина, дїд, тїло, ся, сїяти, лїд, люблю...

Змягчення ще другої шелестівки перед я, є, ї, ю не означуємо з осібна, н. пр. слїд, слїпий, снїг, стїна..., а не сьлїд, сьлїпий, сьнїг, сьтїна...

---

*) На Україні пишуть однак также лежять, ніччю, збіжжя аналогічно до хвалять, костю, життя (але лежати); в тім разї я, ю звучать майже як двозвуки (іа, іу).

Однак мягченнє звука л виражаємо з осібна знаком ь *):

а) в іменниковім наростку — альня, н. пр. читальня..., а не читалня. .

б) перед наростком — ця, н. пр. Юльця, а не Юлця...

в) в усіх відмінках іменників з визвуком на — лець і — лень, н. пр. стрільця, пальцями...

г) перед — нійший, н. пр. пильнійший, сильнїший, а не пилнійший, силнїший...;

накінець змягченнє звука л і н виражаємо з осібна знаком ь в цілій відмінї тих іменників, у котрих л, н вже в 1-ім відмінку одн. цим знаком змягчені, н. пр. культ, отже в культї, ненька — отже неньцї, а не ненцї...

Коли-ж до слова, що починаєть ся звуками я, є, ї, ю, долучить ся зпереду приставка з-, роз-, від-(од-), над-, перед-, то з і д звичайно не вимовляємо змягчено, а твердо, а я, є, ї, ю значать тільки, що йа, йе, йі, йу, н. пр. зїсти, зявити ся, відїхати... Также і в слові адютант і подібних чужих словах вимовляємо д перед ю твердо.

(По р не означають я, є, ю анї змягчення цего р, анї тільки, що йа, йе, йу, лише двозвуки з недочутним і, (отже меньше більше як іа, іе, іу), н. пр. ряд, пірє, хрюкати).

Ось і всї правописні правила!

Гадали ми, що чим меньше правописних правил, тим лїпше. Так нї! Замісць навчити ся тих кілька правил про це, що кож-

---

*) В першім виданню нашої Граматики (1893) не було установлено таких виїмкових правил для писаня ль. Ми добре знали, що декуди на Українї тай н. пр. на Буковинї є середнє л, т. зн. нї зовсїм мягке, нї зовсїм тверде (як от нїмецьке l), і там не говорять пильно, вільно, сильно, більше, а пилно, вілно, силно, білше. Знали ми однак также і це, що в иньших сторонах вимовляють на тім місцї мягке ль. Для того уважали ми тодї за найлїпше писати пилнїйший, палцями, читалня..., бо гадали, що і одні (читаючи це з середним л) і другі (читаючи це з мягким ль) будуть тим вдоволені. Не перечимо, що стояв тому на перепонї звичай писати пильний з мягким ль. Та вже в 2-ім виданю ми мусїли пристосувати ся до приписів »Рускої Правописи«, виданих Галицькою Радою Шкільною Краєвою на підставі ухвали анкети, і завести отсї виїмкові постанови для писання ль і в Граматицї (1907 г.); цей спосіб писання здебільшого приняв ся. Оправданнєм для писання ль в усїх цих разах служить це, що обі шелестівки належать до ріжних складів.

дий знак означає, і сьміло писати, жадають правил на писанне майже кождого, особливо-ж чужого слова. Дїти мусять в школї того вчити ся, а дорослим і не в голові, держати ся недорічних правил, бо naturam expellas furca, tamen usque recurret. Так і тут, розумна засада фонетична жадає все наново свого права — пиши, як говориш!

Вже в першім виданню нашої граматики (1893) мали ми правдиву мороку з всякими жаданнями в справі правописній і мусїли для сьвятого спокою то тут, то там попустити і доконечно ще деякі правила установити. Не хотїли нам вірити, що фонетична правопись дасть ся зовсїм коротко представити. А тепер казуїстика дійшла до крайнїх границь і для фонетичної нашої правописи надруковано цїлу книгу, цїлий словар („Руска Правопись"), так як би правопись нашої мови була така, як англїйська і т. п. І помимо того — сьміх людям сказати — правопись, як з усїх боків чути, все ще неуправильнена!

Коли розглянути ся в нашім письменстві за всякими правописними рїжницями, і коли ще окрім того зібрати все те до купи, що в правописній дискусії у нас про цї рїжниці говорило ся, то перед усїм кождий обєктивно мусить признати, що в порівнанню з дїйсною правописною анархією, яка панувала у нас ще так недавно (перед 20-ти роками!), теперішнїй стан правописної справи на цїлій українській території представить ся нам величезним, просто надзвичайним поступом. Наша теперішня правопись з всякими її рїжницями що до свого усталення і опанування письменства не уступає майже в нїчім перед сучасними правописями иньших, навіть значно більше літературно розвинених мов. На доказ того просимо приглянути ся докладно правописи пр. з одного боку Літературно-Наукового Вістника, Української Хати, Записок тов. ім. Шевченка, з другого боку правописи „Ради", а далї „Дїла" і т. п.

Рїжницї, очивидно, побачить кождий. Однак проаналїзувавши їх докладно, переконаєм ся, що одні мають свою причину в не зовсїм ще доконанім усталенню нашої письменної мови — це такі, які сама мова мусить вирівнати, а не правопись; а другі дадуть ся звести на прості непорозуміння.

До перших належать н. пр. такі річи, як чи писати в 3-ім відм. — ові, — еві, чи — ови, — еви, на землї, полї конї — земли, поли, кони, робить — робе, — ський, чи — ский, житя, бажаня і т. п., чи життя, бажання і т. д., людям, людем чи людїм, його, йому — єго, єму, до него — до нього, до його; сей, сего, сему — цей, цього, цьому; повісти, повістї; повістий *) — повістїв; писань — писаннїв; прошу — просю; ходжу — хожу, ходю і т. д. і т. д. — або чи сяк і так, бо чому-ж би нї, коли одні і другі форми дїйсно живі. З часом вони самі від себе вирівнають ся. Про це не будемо тут дальше говорити, а звернемо ся до джерела правописних непорозумінь.

У нас письменні люди ще занадто стоять тай стояли під впливом давньої правописи і під впливом правописий чужих мов і відси походить усе лихо.

На росїйській Українї нема української школи. Всї письменні люди привикли тут з письменними знаками лучити ті звукові вартости, які вони мають в росїйській школї, в росийській (а не українській) мові. А це таки велика ріжниця. Впливом росийської мови і правописи поясняємо собі такі писання на росийській Українї, як світ, свічка, святий, сміх, звізда замість сьвіт, сьвічка, сьвятий, сьміх, зьвізда..., ніс = ніс (носа) і нїс (несли)..., п'ять або пьять, пам'ять або памьять, п'є, б'є або пьє, бьє замість пять, память, пє, бє..., зьїсти зам. зїсти..., вчитися зам. вчити ся і т. д.

Такі писання противлять ся фонетичній засадї української правописи, вони противні звуковим законам української мови і я глубоко переконаний, що Українцї, осьвідомившись раз, що таке писання — це ознака чужих кайданів, визволять ся до решти зпід впливу росийської мови і правописи. Бо що і на росийській Українї говорять в таких разах скрізь сьвіт, сьвя-

---

*) Теж — повістей під впливом росийської мови і правописи. О тім переконуєм ся зовсім безпечно на таких прикладах, що в них наголос паде на закінченнє, як грудий, людий, свиний, плечий. В устах народу не почуєте на тім місцї — ей, тільки ий. І історія мови показує нам, що наше закінченнє виросло не із — ьи, а із ии, між тим як росийське із ьи.

тий, зьвізда з мягким сь, зь, про це сьвідчать зовсім безперечно між иньшим і фонетичні записки і фонограми Ярошенка з Полтавщини (гл. Извѣстія) отд. рус. яз. и слов. т. XIV, стр. 237—240, т. XVII, стр. 227—241) і фонетичні записки Сорочана з Поділля (гл. Извѣстія т. XVII, стр. 248—260) і т. д. Сьвідчить про це і Тимченко в Українській Граматиці стр. 27. Коли у нас принялась вже фонетична правопись, то чому-ж не визначувати і в тім разі мягкої шелестівки? Та-ж як не визначити її, то читати муть люди світ, звізда з твердою шелестівкою с, з, а це-ж не буде по українськи. Але не визначують її очивидячки тільки для того, бо так є в росийськім письмі. Це-ж для нас не рація! Ми не сьміємо одної з найважнїйших прикмет української мови, прикмети відмінної від мови росийської, в письмі затирати.

Що в українській мові, окрім кількох говорів, відріжняєть ся виразно ніс (носа), стіл (стола) з твердим н, т перед і, а нїс (несли), стїна з мягким н, ст перед і, про це сьвідчать также фонетичні записки. Коли ще до того сягнем в історію української мови, то переконаєм ся, що в нїй і доси, не так як в росийській мові, відріжняєть ся двояке і: таке, що є нащадком стародавнього ѣ і е — воно завсіди мягчить попередущу шелестівку, як що вона даєть ся мягчити; і таке і, що повстало із о в замкнутім складї — воно не мягчить попередущої шелестівки вже хоть би для того, що чергуєть ся з о, перед яким удержуєть ся тверда шелестівка. Це здержує мягчене шелестівки перед таким і. І в тім знов таки бачимо велику ріжницю між українською а росийською мовою, де кожде і мягчить попередущу шелестівку. На означеннє такого і, що мягчить попередню шелестівку, можна-б було приняти стародавнїй знак ѣ*). Однак з огляду на це, що в Росії цей знак (ѣ) міг

*) В тім значінню у нас на Україні бувало зовсім правильно його уживали. Воно у нас було колись найвиразнїйшим знаком для звука йі, і, так що навіть писалось часом і в такому разї, коли воно чергувалось з о, особливо після шелестівок нездатних до безпосередного мягчіння, як ось н. пр. пѣпъ (попа). А вжеж зовсім правильно писалось тѣло, дѣло, мѣра, вѣра, бѣсъ (бѣса), заплѣтати і т. п., а читалось не инакше, як тїло, дїло, міра, віра, біс, заплїтати і т. д.

би був дати причину до непорозуміня, бо тут під тою буквою розуміють звук је, приняв ся у нас знак ї. Його вже загально уживають в значінню ји. Треба ще піти оден ступінь наперед і уживати його также і в значінню ьі так само, як уживаємо я, є, ю в значіню ја, је, ју і ьа, ье, ьу! Цїла система звукова української мови і фонетична наша правопись цего вимагає.

Велике непорозуміннє виявляють такі писання, як п'ять або пьять, п'є, б'є або пьє, бьє і т. п. Ті, що так пишуть, бажають очивидячки остерегти тим способом читачів, щоб не читали українського слова пять по росийськи. Та Українців зовсїм не треба остерегати, бо вони вміють по українськи, і з давен давна нїколи не читали і тепер певно не читають пять инакше, як по українськи. А чужинцї мусять навчити ся не лиш пять читати по українськи, але і багато дечого иньшого. Як би ми українською правописю схотїли визначати в письмі всї ріжницї між українською а росийською мовою, то не сталоб нам нї апострофів, нї їрів, а мусїли б ми придумати Бог зна ще кілько иньших знаків. От перш усього треба би придумати ще якийсь знак н. пр. для цього, щоб борони Боже нїхто нашого слова вода не читав з росийська вода. Хто скаже, що наше ся читаєть ся так само як росийське ся? Ну, то треба би хиба і цю ріжницю в письмі у нас визначувати! Алеж бо нї! Правопись українська має служити тільки українській мові, вона собі сама для себе, самостійна, а хто з чужинців хоче по українськи читати, той мусить навчити ся, як вимовляють ся по українськи уживані нами букви. Сотки лїт писалось у нас завсїди пять, память, і ми уміли це по нашому, відмінно від росийського, читати, чомуж тепер заводити тут якусь зовсїм непотрібну новизну?

Так само зовсїм неоправдана, нї історично, нї фонетично, є заведена що йно в найновійших часах на Українї новина, писати зьїсти, зьїзд зам. зїсти, зїзд і т. д. Тут знакови ь надаєть ся значінне мало в давнину ъ, яке в першім виданню нашої шкільної граматики на жаданє декого надали ми апострофови ', а якого нїколи не мало ь. Знаком ь означуєть ся в українській пра-

вписи тільки мягчення попередущої шелестівки, більше нїчого. Писання зьїсти збиває длятого тільки з пантелику людий, бо заставляє читати це слово з мягким з (зь), а цего результату чей нїхто не бажав собі осягнути. Що з-, роз-, від-, над-, перед- є приставки, які в сьвідомости мовній навіть неписьменного чоловіка самі собою відмежовують ся від властивого слова, це річ безперечна. Зазначувати це розмежованнє з осібна, річ зовсїм непотрібна. Таке-ж є і в иньших мовах і свої тай чужі знають, як такі слова читати (Порів. нїмецьке Abart, яке, хоть цего в письмі нїяк не зазначено, читаєть ся Ab—art, а не A—bart). Колиб однак таки доконечно наважив ся хто цю річ зазначувати і в письмі, хоть по нашій думцї цего зовсїм непотрібно, то до того моглоб хиба ъ придати ся, а нїяким чином ь!

Дрібниця на око, про яку не варт і говорити, є писаннє ся враз з дїєсловом (вчитися). Тим меньше обставати муть Українцї за таким писаннєм, коли зважать, що в українській мові заїменник ся не лучить ся так тїсно з дїєсловом, як в мові росийській. Зовсїм добре преціньь сказано по українськи: як ся маєте? — инакше навіть нїхто не скаже. Так само нїхто не заперечить, що по українськи можна з таким самим правом сказати хотїлось би (з причепленим ся до дїєслова), як і хотїлоб ся (де між дїєсловом а заїменником ся стоїть би). А вжеж заїменник ся зовсїм правильно розмежовуєть ся від власного дїєслова в формах, як сьміятимуть ся = будуть сьміяти ся. Для того і тїсну сполуку ся з дїєсловом не можу собі инакше пояснити, як впливом росийської правописи (Гл. Тимченка Укр. Грам. стр. 173).

Все те властиво такі дрібницї, що про них не повинноб між нами бути нїякої суперечки, і нїчого не повинноб стояти на заваді, щоб в обговорених тут точках наша правопись вирівналась, стала одностайною. А що ми маємо рацію, то думаємо, що Українцї попустять і тим причинять ся не лиш до визволення української правописи зпід чужих впливів, але і до згоди в справі правописній між нами.

В шкільній правописи в Галичинї, приписаній в осібній книжцї „Руска правопись“, слїдний знов вплив польський,

а также сам собою добрий намір, все вирівняти, все набити на одно копито, навіть і те, що не дасть ся на нього набити. Це бачимо в таких писаннях, як Палєстина, аксиома, іскра, ігла, інший і т. п. З осібна мусимо ще ось що сказати. Це вправдї зовсїм вірно, що стародавний звук і розвинув ся в українській мові в звук и, але при тім запізнаєть ся факт, що українська мова переймила в новійших часах (коли ця зміна звукова не має вже так би сказати творчої сили) слова з чужим і, які і у нас чути лише з і. Хто у нас н. пр. каже Яґич, Єлячич? Навіть ті, що знають, що сей нарост відповідає нашому питомому нарості кови — ич, так не говорять! По щож так по „фонетичному" писати? Хто каже Цицерон? і т. д. і т. д. Не треба забувати, що і в правописи мода грає велику ролю, а тепер зайшла така мода, щоб усї чужі імена власні, імена ґеоґрафічні вимовляти оскільки можна так, як вони в тих чужих мовах вимовляють ся, відки ми їх переймили. Що дня чуємо ми по галицьких церквах (а так було колись, а може ще й тепер декуди трапляєть ся і на Україні) такі слова, як євангеліє, водосьвятіє, Василій, архидіякон і т. п. От і писатиб нам буква в букву все так, як чуємо і самі з церковна говоримо. Ба ні! Треба перекрутити язик задля якогось иньшого нїбито принципу! І от виходять такі дивогляди, як Василий, аксиома, Ариост, Антиох, ассоциация, Ахілль і т. д. Просимо лиш прочитати звук за звуком так, як ми їх звичайно лучимо з певними буквами, н. пр. слово Антиох. І хто так говорить? Але не в тім усе лихо. Таке писаннє спричинить ще в додатку, що зовсїм фальшиво і незгідно з дійсною вимовою стануть такі слова ще і вимовляти так, як написано, міркуючи собі, що так їх вимовляють ті чужі люди, відки ми їх переймили.

Одна ще ріжниця між шкільною галицькою правописию а писаннєм, що приняло ся у нас майже загально поза школою, і яка занадто впадає в очи, — се писаннє чужих наростків -ій, -ія, -іє, н. пр. Азия — Азія, Методий — Методій, милосердиє — милосердіє. Я думаю, що галицька шкільна правопись повинна-б доконечно подати ся за майже загально принятим способом писання і установити для школи правило, що наро-

сток -ія по всїх шелестівках пишеть ся -ія, тільки по л, н -їя. В наслїдок того і в наростку —іяльний буде після того самого правила зовсїди —іяльний або —їяльний (гімназіяльний, кольонїяльний). За тим одностайним способом писання цего наростка промовляє це, що він буде в згоді з писанням наростка —ій і —ієві що таким чином вийде взагалї більш одностайність в правописи, а можна це зробити зовсім без шкоди для фонетичної засади нашої правописи. Писанє звука в середині чужих слів повинно знов бути в згоді з правилом постановленим для писання чужих наростків —ік, —іка, —іс —ізм і т. д. (По п, б, в, л, ф; к, ґ, х і по голосівках — писати і, — по л, н — ї, по т, д, с, з, ц, ш, ж, ч, р — и*).

Хоть писанє наростка —ський не є справа правописна, то згадую про нього тут для того, щоб за одним заходом сказати, що і в тім галицька шкільна правопись повиннаб зробити уступку загально поза школою принятому способови писання —ський.

Коли розважимо всї правописні ріжниці докладно, то покажеть ся ясно як на долонї, що вони походять відси, що в нашій фонетичній правописи дехто під ріжними впливами відступає від фонетичної її засади. Колиж бажаємо щиро, хиби нашої правописи поправити, то треба нам усїм повернути до розумної фонетичної засади: пиши, як правильно гово-

---

*) Подамо тут кілька прикладів, як після цього правила повинніб у нас писати ся чужі слова (коли без них вже годї обійти ся). Отже: полємїка, епїка, атавізм, софіст, софізм, л(ь)оґїка, л(ь)огічний, монархічний, монархіст, архаізм, атеіст..., але акафист (так безперечно колись і на Украіні вимовляли); механїка, технїк, машинїст, провінціялїзм..., але публика (люди), бо публїка означає тілько, що ганьба, ледаща жінка, публичний, католик, євангелист...; медик, методика, артист, артизм, граматика, критика, критичний, практика, практичний, партийний, симпатичний, фізика, містицизм, публицист, цивілїзація, історик, полїтика, синод, принцип бандажист... В сполученню з наступним о, а так само, коли перед і стоїть якась голосівка, повинно ся писати тілько і: Сіон, місіонар, періода, патріот, Ніоба, Каін, Енеіда, руіна... Лише по л пишемо і в тих разах ї: Лїон, мілїон... Чужі приставки анти-, архи- повинноб ся так таки писати: антипатія, архикнязь, архимандрит...

рить ся. Пристосовуючи цю засаду до української мови, зовсім безпечно дамо собі з нею раду, а як десьнедесь побачимо трохи незвичайну форму діялєктичну, то це не велике нещастє, тай треба знати, що правопись цего не управильнить, а тільки дальший розвиток письменної мови. Цеж буває і у иньших мовах. Годї від правописи вимагати, чого вона сама нам дати не може. А чужі імена власні і чужі слова треба знов таки писати буква в букву звук за звуком так, як ми їх вимовляємо. Колиж напише хто Перікль, Лондон, Пушкін, а иньший Перикль, Льондон, Пушкин, бо оден поки що так, а другий сяк ті слова вимовляє, то чи справдї таки від того сьвіт завалить ся? Таке є і в иньших літературно далеко більше розвинених мовах.

Ми не перечимо, що школа і для писання таких слів потребує якоїсь сказівки. Ми хочемо тільки вказати на те, що та сказівка не сьміє противити ся живій вимові, не може бути иньша, як фонетична. В справах правописи завсїди ріщатиме дійсна вимова і нїчого не поможуть нїякі правила.

Наша правопись мусить отже звільнити ся від антифонетичних забаганок, не сьміє накидати штучних, „для консеквенції“ придуманих правил і фальшувати вимову, мусить пристосувати ся і завсїди наново пристосовувати ся до розвитку письменної мови.

Сьвяткуємо цього року столїтню памятку уродин нашого національного ґенія Тараса Шевченка. Нехай же це сьвято зазначить ся у нас як найтїснїйшим культурним єднаннєм! Усе, що стоїть на перепонї, щоб виявилась перед сьвітом наша національна єдність, повинні ми в таку пору усунути на бік. Письменна наша мова і її правопись зазначують як найвиразнїйше ту єдність. Нехай же зчезнуть в цю хвилю і всї ті невеличкі правописні непорозуміння, що справди не є виразом яких небудь глубших принципіяльних ріжниць, а лиш простих непорозумінь. Нехай з одного боку деякі українські видавництва на Україні росийській, а з другого боку галицька шкільна правопись, а за нею і галицькі наші видавництва в обговорених тут точках попустять, а вийде з цього велика користь для нашої письменної мови. Колиб Літературно-нау-

ковий Вістник завів у себе ще і писанне сьвіт, зьвізда, цьвіт, то це булаб та правопись, яку ми для цілої України захвалилиб, а це перепровадити преціньне велика річ. Оттак в мирний і лагідний спосіб полагодженоб у нас правописну справу, а я почував би себе дуже щасливим, колиб отсі мої замітки до того причинились.

Чернівці, в лютім 1914.

Др. Ст. Смаль-Стоцький.

* * *

Під срібними перлами маминих сліз
Я виросла квіткою в полі
І чула як красно шумів верболіз,
А сонце всміхалося долі...

Та в душу заглянув тихесенько май,
А в лісі зозуля кувала...
До милого нишком я бігала в гай,
Щоб мама не чула, не знала...

Він дивнее слово промовив одно,
Якого ніколи не чула;
Як трутка пекуче, солодке воно —
І в серденьку біль я відчула...

Я бачу! — не знала життя перед тим —
І душу нудьга розривала...
Та світ мені здався незнаним, новим,
Як очі його цілувала...

Ол. Неприцький-Грановський.

Етюд про футуризм.

I.

Недавно в книжечці д. Павла Савченка „Елілоги“ ми читали досить гарні вірші і з прихильністю зазначили про це в рецензії. Гарно звучить:

Квітнуть вулиці маками,
Під тинами мак рясний.
Гей, маки мої! між вами
Я самотний і сумний.

В цілому вірші такий акорд робить враження... Автор ще казав:

Од немилого минулого,
Од нудного нині
Мак червоний серця чулого
Перецвівся в синій.

Коли перечитати далі такі вірші, де зазначуються щаблі перейденого життя, вхопити історичну лінію душі автора, то можно напевне сказати, що автор радикально змінив щось, зійшов з якогось напряму, спалив щось, чому вклонявся і поклонився чомусь, що палив раніш.

Був я син Майдана,
Нині жрець Красі я.

Простіше сказавши: він був громадянином, приймав мабуть участь у визвольному рухові, постраждав за громадську роботу, розчарувався в ній і тепер — естет, прихильник Краси і чистого Мистецтва. Така еволюція в житті окремої свідомої себе індівідуальности в наш час — не новина, а справжня пошесть, яку уряд називає „успокоєнієм“, а „апостоли добра“ — реакцією. Ви зустрінете тепер якого-небудь ех-марксіста, що пильно кохається в старосвіцькій іконографії і без сорома-казка серйозно виступає в ролі „ученого“, „історика мистецтва“; другого — в ролі індівідуалиста і проклинателя міщанства; третього — в ролі прозорливця-містика або містика-еротика і т. д. Це все були „сини Майдану“, а нині „жерці“ чи краще

„пожирателі“ Краси... Ви почуєте в колах тих, що лишились „вѣрными завѣтамъ лѣтъ младенческихъ“, в гуртах всіх „патріотів“, народолюбців, страшно благородних громадян величезні нарікання, кпини, знущання, цькуванне „зрадників“, ц. т. жерців Красі. Винниченко, напр., з немудро-прихованою іронією виставляє цих „індівідуалистів“ на показ перед „товаришами“ і хоче нанести якийсь удар під-бік цим естетам.

Навколо цього з'явища топцюється сучасне наше життє і зазирає з вулишною цікавістю: ану що станеться з модерністами, ану як оскандаляться благородні творителі „добра громадського“. В пресі і літературі домінують благородні народники і патрісти, але чималий гармидер роблять і модернисти. (До-речі, у нас модернистами називаються всі, що критикують „Раду“, не читають віршів Грінченка, не хвалять бандуристів, не розмовляють в своїй родині по-російському, але читають „модерні“ вірші, хвалять Красу, пишуть все „в критичному успособленю“ і на зборах виступають проти „признаних“ авторитетів).

По-заяк це поки-що і є культурним життєм, то й мусимо цікавитись новими книжечками...

Далі помічаємо в „Епілогах“ Савченка такі вирази:

Жаль мені рим, що під галас буденний
Квилять б е з л у н н о,
Сил мені жаль, що в мені і круг мене
Сховані т р у н н о.

Або такий граціозний віршик:

Чару білого вина
Доповна налито,
Випито до дна
І розбито.

Ч а р н е в ч а р і ч е р г о в і й
П л е щ е п л и с к о м п ь я н и м.
Одхилять не смій —
Будь слухняним.

Або:

Над чорним чолом долу
Панікадильний б л и м.

Не плюскіт — ціла злива
Л а г і д н о л у н н и х хвиль
Спадає пестотливо
На мене звідусіль.

Я лишуся над труною,
Ти л ю л я т и м е ш колиску,

Вгорі с р і б л я н і с т ь тане,
А долі т е м е н а.

В наведених прикладах (в підкреслених словах) ми бачимо намір автора утворювати нові слова, щоб лаконізувати мову, щоб наддати більшої експресії словам, щоб орудувати ними зручніше. Нахил до вживання алітерації „Над чорним чолом долу“ або „Чорне в чарі черговій, плеще плиском пьяним“) і утворюваннє неологізмів — хоч це і прекрасна річ, але тут нічого нема нового.

Утворюваннєм неологізмів займались і займаються українці дуже щиро (Шевченко, Куліш, Старицький, О. Пчілка, і ин., а сучасні молодші — всі неологизують по мірі сил). Вживаннє алітерацій давнє — кожний дійсний поет кохається в милозвучіях, созвучіях; музика слова — це прикмета поезії, і не дивно, що споконвіку поети несвідомо навіть говорили музично. Алітерація — один з засобів обмузичення віршу.

У Шевченка ви читали відоме:

...Хто се, хто се по цім боці чеше косу, хто се?
...Неначе ляля в льолі білій.
...Нема голій школі волі.
...Гармидер, галас, гам у гаї.
...У пута кутиї не куй.
...Отак і їй: одній единій ще молодій моїй княгині.
... А у селах у веселих і люде веселі.
...З давнього давна у гаї над ставом.
і т. д.

А у Куліша хіба ви не читали:

Руйнували сіромахи корчми мальовані;
Де спіткали — порубали рандарські ридвани.
— — — — — — — —
Червоніють чорториї, підмивають кручи.
Втаборились сіромахи Потоцького ждучи.
— — — — — — — —
І Дунай сумує і Кубань у тузі.
Хто-ж панує бенкетує в Великому Лузі.
— — — — — — — —

Мовчки струни на бандурі я перебираю.
— — — — — — — —
Ой нема на рідний беріг броду - переходу;
Не знайти до роду броду через бистру воду.
— — — — — — — —
Ой заплачу - заридаю, рутою утруся...
— — — — — — — —
Нема ліпшого на небі над зорю в погоду:
Нема кращого на світі над дівочу вроду.
— — — — — — — —
Поміж балок Жовті Води кров'ю червоніють;
По городах обгорілі дворища чорніють.
— — — — — — — —
Позаймали гадамаки усі балки і бараки,
Всі дороги стіповії і всі стежки луговії.
— — — — — — — —
...Жваво втеком чешуть,
Тільки коні вороніï підковами крешуть.
і т. д.

Тут і алітерації, і внутрішні рими, і звукові наслідування.. У Куліша всі його „Досвітки„ — то чудова музика: як вібрують, горять, переплітаються його звукові гами на р... бр... ор... Така внутрішня сила чується в душі того, чія мова протікає звуками о, р, б, а... Читаючи його вірші, ви чуєте, що тут голосно сурмить сурма на *о*, стугонить тулумбас на *р*, бубон на *б*, кричить козак на *а*, сумує на *у*, ніжиться і милується на *і*... Тут всі звуки козацького походу, гуку, виблискування шаблею... шепоту палкого кохання... Читаючи:

Ой нема на рідний беріг броду - переходу;
Не знайти до роду броду через бистру воду —

хіба тут не чуєте що людина стоїть біля річки, чує всю музику течії — хотіла-б перебрести, але не може. Читаєте і чуєте, що ніби самі бредете через річку, ступаєте по камінцях і відчуваєте ногами перетирання хвиль між камінцями. Або читаючи:

...Тільки коні вороніï підковами крешуть —

хіба не чуєте отого короткого *к* по каміню? Як клацають підкови рітмично, рівно, виблискуючи искрами?

Коли хочете читати твори найбільшого майстра, артиста-музики української мови — читайте твори Куліша.

Тут лиш є артизм музичний, але не майстрованнє спеціальних однозвуків. Це не

Чарне в чарі черговій —

нанизаній штучно, незграбно і зумисне, нароком, обмірковано... Малювати — це творчість, а гаптувати — майстерство. Конкретно: Куліш малює брід, річку, а Савченко— гаптує, майструє свою „гарну чару чергову". Коли-б українці зразу не хапались за чужі моди, то могли-б і в сусідів прочитати щось дуже музичне, не вивихнуте, не випнуте під самий ніс.

Наприклад. Найбільший музика російського віршу К. Бальмонт грає:

Кони бурь.

Ржали громы по лазури,
Разоржались кони бурь,
И дождавшись громкой бури,
Разрумянили лазурь.

Завершивъ свой подвигъ трудный,
Ливень струй освободивъ,
Міръ растеній изумрудный
Весь прикрыли мглою гривъ.

Громы, рдѣя, розрывали
Крѣпость мраковъ, черный кругъ,
Въ радость радуги играли,
Воздвигали рдяность дугъ.

И промчались в небѣ взрытомъ,
Арку радуги дожгли,
И ушли, гремя копытомъ, —
Чу, послѣдній громъ вдали.

Чи не чуєте зараз роскоту веселого весняного грому? Хотіли-б ви почути, як шумлять очерети?

Камыши.

Полночною порою, въ болотной глуши,
Чуть слышно, безшумно, шуршатъ камыши.

О чемъ они шепчутъ? о чемъ говорятъ?
Зачѣмъ огоньки между ними горятъ?

Мелькаютъ, мигаютъ и снова ихъ нѣтъ.
И снова забрезжилъ блуждающій свѣтъ.

Полночной порой камыши шелестятъ.
Въ нихъ жабы гнѣздятся, въ нихъ змѣи свистятъ.

Въ болотѣ дрожитъ умирающій ликъ.
То мѣсяцъ багровый печально поникъ.

И тиной запахло. И сырость ползетъ.
Трясина заманитъ, сожметъ, засосетъ.

«Кого? Для чего?» Камыши говорятъ.
«Зачѣмъ огоньки между нами горятъ?»

Но мѣсяцъ печальный безмолвно поникъ.
Не знаетъ. Склоняетъ все ниже свой ликъ.

И вздохъ повторяя погибшей души,
Тоскливо безшумно, шуршатъ камыши.

От вам гамма звуків, натуральних, в гармонії з цілістю, з ніччю над очеретами, з нитками легенд по-між тростинами, з душею народу, що живе поуз береги озер і річок. Так от д. Савченко, що поклоняється Красі, а пише „чарне в чарі черговій"...

Разом з тим, по змісту його де-які вірші дуже гарні. Це не зразу помітно із-за нової моди — футуризму, що штучною тінню від хвоста словотворчества ліг на „Епілоги". Коли людина здобулась тільки на е п і л о г, то який-же тут футуризм? Де-ж п р о л о г тієї людини? Почати жити з епілогу — це сумно. Це справді по-українському: родитись з епілогом в душі, з тавром смерти на чолі... Де вже тут думати про творчість, про служеннє Красі, про бенкет упоювання душі Красою, — цією найбільшою вірою, найбільшою б а д ь о р і с т ю, найчервонішим цвітучим м а к о м життя. Д-ій Савченко, що говорить замогильним голосом, запирається од життя на десять замків, наїжачується проти усього світу, виступає в чорному доміно, — де-ж тут бенкет Краси? Це вже хіба якийсь шабаш чернецький, а не свято...

Футуризм тут і не ночував. То-ж не треба плести „чарне в чарі черговій", не треба вигадувати антиукраїнські сполучення бездумних слів, замісць „блимання" не говорити „блим". Що-до зверхньої форми свого видання, то можна не поміщати титульної сторінки, можна не позначувати ціни книжки, місця її друку і т. д., бо цього футуризм не потрібує: він не тутешній, не сучасний, а будучий.

Після книжечки д. Савченка я взяв найновіше виданнє української поезії: „поези" д. Семенка—„Дерзання" („Кверо"

№ 1, Київ — 1914 — февраль — ц. 11 коп.) і зрадів. Всього 8 сторінок малої вісімки, а скільки цікавого. Приміром, вірш:

В степу.

вн с тї к*)

і т. д.

Я звертаю увагу читача на цей вірш — це футуризм, ц. т. будучий вірш. Хе-хе-хе... Так йому, підлому громадянству! Хай читає... будучу поезію.

Це тобі не „могила з буйним розмовляє", не тирса колишеться, не „сонце гріє, вітер віє на степу козачім". Тут вн, тк, к, к, льо, льо, пі. Ти мені „сонце гріє, вітер віє", а я тобі вн, тк, вн, тк... Ти вимагаєш приличности, чепурности, а я тобі роздягнусь на-голо і колесом пройдусь перед твоїм носом. Тихше, тихше... Ти мені по-українському написав вірш „В степу", а я тобі прочитаю про цей же степ по-московському:

Ковыль.

Точно призракъ умирающій,
На степи ковыль качается,
Смотритъ мѣсяцъ догорающій,
Бѣлой тучкой омрачается.

И блуждаютъ тѣни смутныя
По пространству неоглядному,
И непрочныя, минутныя,
Что-то шепчутъ вѣтру жадному.

И мерцаніе мелькнувшее
Исчезаетъ за туманами,
Утонувшее минувшее
Возникаетъ надъ курганами.

Мѣсяцъ меркнетъ, омрачается,
Догорающій и тающій,
И, дрожа, ковыль качается,
Точно призракъ умирающій.

(К. Бальмонтъ).

Це те-ж „в степу", в-ночі при місяці коливається біла тирса, хвилі ходять по ній, хмари снують біля місяця, і далечінь тоне сама в собі... Цей вірш — нічна акварель, що передає навіть рух; преціньви-ж бачите, що в очах миготять лінії гнучкої розколиханої тирси, лінії рухливої глибокої перспективи... А що значить ваше вн, тк, вн, тк? Будучу красу, будучу поезію? Повірьте, цього мало, навіть за ту ціну 11 коп., що ви призначили за свої дерзости, а не дерзання.

Д-ій Семенко протестує. Всякий протест має значіннє, коли він протест. А тут що? Ми кажемо, що д. Семенко — людина

---

*) Див. «Укр. Хата«, кн. 3—4.

серйозна, з хистом, з розумом. А він затупотів проти цього, — протестує.

Д-ій Семенко творить щось нове, протестує проти Шевченка, пише вірші з новим змістом, утворює цілком нові цінности естетичні? Подивимось, який він оригінальний.

Зробимо маленьку мандрівочку в московщину. В одній московській книжці читаю вірші:

Счтрп трг ждвр
Смк чпр вчнц —

Чудесно! Це-ж навіть складніше, ніж у д. Семенка! У свого футуриста ми читаємо вн тк к к лі льо, а в московщині:

Счтрп вчнц ждвр!

Далі ще вірш:

ъ ъ ъ ъ ъ ъ ъ ъ ъ
Оз ззз ззз о
Ха дур тан
Еси Еси

Що-ж тут дивного: вірш як вірш. Але ще цей:

→ Кси
. . . . . ?
, , , , , , ?
?

І це гарний віршик. (Див. „Ослиный Хвостъ — Мишень")

и к
к и
о л
лика ве по
л п о л
е о е
в в в
о е
л

Вірш з тієї-ж збірки, але тут вже трохи краще: подібне до українського „В степу" Семенка. Але наш автор опізнився: бач які шедеври будучої поезії вже надруковані по-московському. Не оригінально написав д. Семенко свого вірша. Це

простий плагіят. В н т к значить в перекладі те-ж саме, що й Счтрп вчнц ждвр!

Далі. Д-ій Семенко пише „маніфест" про нове мистецтво і протестує:

„Ей ти, чоловіче, слухай сюди! *).

Чудово. Спалить „кобзарь" — це значить спалить всі мости за собою. Що-б не було вороття, „чоловіче". Д-ій Семенко і тут не оригінальний: спалили портрет Шевченка на вулиці „двуглавці", а Семенко спалив „Кобзаря". Двуглавці протестують проти Шевченка і Семенко протестує проти Шевченка. Москалі — футуристи сказали:

«Для нас Державинымъ сталъ Пушкинъ».

Європейські футуристи протестують проти д'Анунціо, Верлена, Едгара По, Толстого, Бетховена, Вагнера, Ніцше, Монтеня, Уота Уітмана, Шекспіра, Данте і т. д. — проти всіх авторитетів „старої епохи". Проти кого-ж міг протестувати український футурист? Розуміється, що проти Шевченка. І він протестує: задорикувато патякає, викривляючи губи, і „палить".

І все таки д. Семенко не оригінальний в своєму протесті навіть на українській ниві. Вже-ж раніше пролунала:

Перша еґофутурня пісня
На українській мові:
Всім набридли Тарас Шерченко
Та гопашник Кропівницький.

Це-ж сказав уже безподобний Василиск Гнідов, або краще Василискъ Гнѣдовъ, той самий, що:

Шекспиръ и Байронъ владѣли совмѣстно
80 тысячами словъ —
Геніальнѣйшій Поэтъ Будущаго Василискъ
Гнѣдовъ ежеминутно владѣетъ 80000000001
квадратныхъ словъ.

Ну, і що ж варт Семенко з своїм неосудним протестом — супроти такого авторитета, котрий має 80000000001 квадратних слів, якими закидає вас зразу на смерть. Василиск Гнідов дивись як чеше по українському:

Гриба будик цири чипіч—
Здвіна на хам дяки,
Коли за гичь будин цікавче
Тарас Шерченко будяче скавче—
Гуля ласкав стогма регота цвірка
Свитина ззіла санкэ.
Байдри шлига шкапік руко
На дьготі сила хмара
А я з зірок поїв опару.

*) Див. „Укр. Хата" № 3—4.

Що-ж супроти цього лексичного скарбу Семенко може наджерґотати своїми к к к... Тут вільна лінґвістична творчість, а на д. Семенка напала тільки хикавка: вн тк вн тк льо пі к к к...

В збірці д. Семенка цікаве те, що вона продається не по міщанській ціні — 11 коп. та що назва поміщена ззаду тексту. А що Семенко зве свої вірші „поези", так це те-ж плаґіят. Так свої вірші давно називає Ігорь Сѣверянін, москаль, що пише чудові по красі поезії („Громокипящій Кубокъ", „Златолира"). Опріч вірша „В степу" Семенко в збірці помістив кілька віршів написаних „минулою" мовою.

...„Я вкохався у кавьярні".
...Мої пісні світлосріблянії.
...Я у буттє своє закоханий.

Це все слабо, рівняючи, напр., з оцим:

Я геній, Игорь Сѣверянинъ, Я повсеградно оэкраненъ,
Своей побѣдой упоенъ. Я повсесердно утвержденъ.

А Василиск Гнідов називає себе скромніше:

Геніальнѣйшій Поэтъ Будущаго і пр. і пр.

Як і слід нашому оригінальному Семенкові, він вже пошився в европейці:

Ось я схилився на коліно.
До твоїх нїжок доторкнувсь.
Я умираю, Ізеліно!

При цьому грає „віоліна"'.

А позаяк у москалів вихваляється автомобіль, то й Семенко покинув ясну залю і поїхав кудись. „І вмер нікчемно в ухах з віоліною Марто".

І це все виробляється в якійсь паршивій кімнатці, де сидить наш поет, лащиться до якоїсь безносої Кулини, але патякає: О, Ізеліна... А та „Ізеліна", од якої тхне „гав'яжим жиром і каклєтами" морснула поета по губах, що аж „віоліна" заграла... Ще-б пак: в Європі там всякі Маргаріти, Аделіни, Габрієлі, так що-ж я в Бога теля ззів чи що? Кулина = Ізеліна, хоч здохни.

Безподобний футурист. Він з своїм „мистецтвом", наївно нахапаним, цілком компромітує футуризм. Він бундючно хоче підставити брехеньку в свою оборону і забезпечити йому будучність: „воно в нападах гартується". Подивимось, які вони загартовані будуть. Це правда, що воно не боїться нападів, але воно також передовсім боїться глупости і пошлости. Потім воно боїться — плагіятів. Боїться брехні. Мистецтво передовсім щирість. А яка-ж щирість у д. Семенка? Щирість в підписуванні під своєю нещирістю і кривлянням.

Протест проти Шевченка — найбільша нещирість; що Семенко спалив „Кобзаря" — неправда. Шевченкова смерть — бідолашна вигадка Семенка. Треба-ж розуміти, що Шевченко вже абсолют, закінчений, неподільний образ, що вже ніколи не зміниться, бо закінчений твір не має еволюції сам в собі. Шевченко вже непохитний абсолют. І в відносинах до Шевченка сам Шевченко не піддається зміні, з лише зміняються так або инакше ті відносини до його. Коли культ Шевченка, українофільська апотеоза брехні, є з'явище глибоко відразливе, то Шевченко тут ні до чого, — він стоїть скульптурно-закінчений, мовчазний осторонь, неподільний, незмінний. Навколо його танець апашів: патріотів, українофілів, „двуглавців", Семенка, Гнідова. А він собі мовчить незмінний, мусянжовий, вирізьблений, закінчений абсолют поезії.

І що-ж тут зроблять всі аспіди і василиски московського „футуризму", гади і жаби українофільского „демократизму", троглодити й бандити українського поміщицько-воровського „марксізму"?!. З Шевченком люде пороблялі вже такі штучки, що тепер нікого нічим не здивуєш. Препарували великого поета кожний на свій смак, і цим виясняли не істоту духа поетового, а виявляли своє відношеннє до його, цеб-то істоту свого духа. Клерикали доказують, що Шевченко був „їхній", візантієць; раціоналісти — що він „їхній", раціоналист; патріоти, соціялисти і т. д. всі експропріювали його собі, а він лишається сам собою. Лише „двуглавці", Семенко, Гнідов його нехтують. Лише недавно київська фракція українських „марксістів" назвала Шевченка батком укр. міщанства, а з міщанством ці великі марксісти, що живуть на чужий кошт, „воро-

гують". І все-таки що-б там ни було — Шевченко лишиться Шевченком, особливо нічого тут не поможуть нападки на Шевченка. „Любов до його" як вона і од кого виявляється це трохи таки компромітує його, бо... його „люблять" і українофіли і де-які чорносотенці, і клерикали і багато инших. І хто не знає Шевченка, той може зле подумати про його, взнавши хто його любить. Але все-таки і по-за цим Шевченко лишиться Шевченком, великим поетом, могучою індівідуальністю, творчим імпульсом відродження людини не Україні.

Коли у д. Савченка помітно чисто-формальний нальот „футуризму" як словотворчества, то це не новина: кожний поет споконвіку є творець мови так як і кожна людина. Діти також творять мову. Це не футуризм, а робота артистично-психологична. Формально все таки люде залічують д. Савченка до футуристів, до правого крила їх в Московщині, до так зв. его-футуристів, на чолі котрих іде Ігорь Сєвєрянин. Ліве-ж крило, так звані кубо-футуристи, мають на Україні свого адепта в особі д. Семенка, що почав досить щасливенько писати „минулою" мовою (збірка „Prélude), а зійшов на вн тк вн. Позаяк український футуризм пішов з московського, то значить він не має нічого спільного з футуризмом взагалі і з футуризмом европейським з окрема.

Воно то цікаво кожній людині, нічого не мавши і не добувши в сучасности, почати залякувати своєю будучністю, своїми будучими талантами, успіхами, геніяльностями. Цілком натурально, що векселі на будучину видає той, хто нічого не має в сучасности, але щоб дати вексель і щоб люде повірили вартости того векселя, ви мусите вже мати наочні докази своєї платіжної здатности. Тільки при цій умові можна розмахувати руками доброцільно, з шансами реалізувати помахи своїх рук. А коли почати просто так собі махати, як Ти, Господи, бачиш, то це враження не робить. Тут скільки не лякатимеш, що ти футурист, що ти будуча людина, що ти не визнаєш Шевченка, глупо палиш великого „Кобзаря" — вище свого носа не стрибнеш і нікого не здивуєш своєю жахопо-

добною клоунадою. Стрибни, брат, в поезії вище Шевченка, вияви силу духа більшу Шевченкової, з'умій працювати і страждати, з'умій бути палієм душ людських, а не паперу, з'умій бути щирим в усіх своїх думках і вчинках, — тоді я повірю в твої заяви, тільки в заяви поки-що, а потім може і в стремління.

Хто не може зрозуміти якогось з'явища, цеб то його причинового зв'язку і еволюційного росту, той хапає назву з'явища і галасить про свої будучі скарби. Це називається: пане, позичте мені 20 коп., а завтра я одержую вагон золотом і віддам вам з гаком. Ми не віримо такій заяві. Д-ій Семенко помиляється, думаючи, що за „вн тк" ми повіримо в його будучність. Українське письменство ще не має своєї мови, письменники ще не мають своїх думок. Українці поки-що живляться чужим, передержують чуже, що їм достається не зовсім легальним шляхом. Перекласти счтрп на вн тк ккк — це не „хвакт". Треба ще чогось. Навчитись треба попереду своєї „минулої" мови, а тоді вже братись за вн тк. Українського мистецтва поки-що нема, то-ж нема чого нарікати на його, одкидати його. Коли у нас є ріжні „чоловіки", що говорять про мистецтво з таким же правом, як і д. Семенко, це не значить, що у нас є мистецтво. У нас є „розговори", балачки про мистецтво. Ну, а це річ инша. Розмахувати в повітрі накраденими ганчірками і кричати, мов його ріжуть вн тк — це дешевенька річ. Ви краще заховайте літературні „отмички" і „фомку", та здобудьтесь на що инше. Просто, з'умійте прочитати і зрозуміти дійсний футуризм, хоч так, як про це чужі люди казали в Європі. Той же самий Марінетті, батько футуризма, як літературної течії, нічого спільного не має з футуристами московськими і українськими. Недарма-ж його збойкотували московські кубо-футуристи, коли він цієї весни приїздив у Москву і Петербург читати лєкції про футуризм. Він вже не дійсний футурист, він вже міщанин, а ось вони, полутатарські виродки і потвори, вони найсправжніші. Вони завжде були „більшими монархистами, ніж сам монарх", вони брали вище в усіх виявах, ідеях, течіях; завжде хотіли плигати вище свого носа. Подивитись, в які форми виливається

в Росії всяка нова людська думка чи напрям: скрізь воно випнуте, наиндичине, вивихнуте. Такий тут марксізм, соціялізм, демократизм, гуманизм, мистецтво, письменство, толстовство, іліодоровщина, савенко-щоголівщина, антисемитизм — обов'язково погроми... І т. д. Все гіпертрофоване, угловате, недотепне, злобне, доґматичне, нечесне, полохливе, роспутне. Така й революція була... Найкращі революціонери, борці за волю, сектанти, мученики, герої — в Россії! Найкраще ідейне суспільство в Россії! А подивіться яке воно многомільонно-безнадійне, безпомічне, полохливе, кривоноге!.. Який воно пшик з революції зробило, яке воно рабоугодне, як його можно чистити помордасам, як його купка зухвальців може перти запотилишниками куди захоче. Але за те тут все найсправжніше: тут, брат, „послєднєє слово наукі": самий кращий соціялизм, самий кращий марксізм, самий кращий футуризм і т. п. І так завжде українські кацапчуки кажуть: послухайте українофілів — вони найкраще все знали, знають і знатимуть; українські „ніби-марксісти" що не мають за плечима ні одного хочби для сміху „пролетарія" — найкращі соціялисти, кричать від імени робітництва, з яким вони нічого спільного не мають, що вони найкраще все розуміють і т. д. Українці, що їдять тільки з московської миски, що не вміють по-українському навіть говорити, — вони слідком за москалями також самі справжні. Недарма, в Росії родився термін і с т і н н о-руські... Инакше вони не можуь, як і с т і н н о. Але як потріпують Європу! Вони кращі європейці, ніж вся Європа! Все таке у їх розумне, поступове, європейське... От візьміть такого футуриста Семенка: він не знаючи „минулої" мови української, вже творить будучу! Та ще з яким апломбом... Бідолашне гноїще трупів і жахляків — воно страшно уїдливе в своїй хаті, ортодоксальне, благородне і ще якесь. Воно сидить по-коліно в смітнику, белькоче московською українщиною про самі найновіші і найбудучіші річі, а як тільки урядник заборонить „Наталку Полтавку"—так і шморгне в шуршу, втягши голову межи-плечі.

Коли-ж задумає стати письменником, то нічого ще не написавши, видряпається на пригорбок, роскорячить ноги, висолопить свого язика і дурноляпствує, воропає з таким

хамським апломбом, наче Василько в „Раді“, або Черкасенко в „Дзвоні“, чи Семенко під звуки віоліни.

І що-ж... Ми мали всі наймоднійші вироби з Европи, всі найрозумнійші слова перепатякали, а українська справа — „сиротою по-над Дніпром плаче“. Нас послідній дворник, послідній хам за ухо водить куди схоче, або ми самі з переляку тікаємо в катакомби („Ми з великим жалем в катакомби підем“—скіглила недавно одна патріотична дама), у нас нема мови, нема вільної людської ходи, ми не маємо ще права говорити українською мовою! Люде добрі, лишіть останні слова Європи, а заговоріть вільно, голосно українською мовою в своїй хаті. Раби послідні, справжня непотріб московська! Де ваша сміливість, творчість, розмах хоч би в елементарному, хоч би в тім, що мужик український має: в мові. Ви розумієте, що кожний наш мужик в тисячу разів більше українець, ніж ви, московські вироби. Я ладен підтримувати найкрайніше лозунги, але я гидую вашим футуризмом, демократизмом, марксізмом, модернизмом, символизмом, чортизмом, вашою „Радою“ вашим Садовським, пріснопамятним українофілами, вашими останніми модами, лозунгами, стрічками, плахтами, кобзарями, — бо... всі ми вкупі і поети, і музикуси, і архітекти, і богослови, і філологи — всі ми не маємо право слова сказати по-українському, всі ми українствуючі неукраїнці, у нас нема хоч паршивенької школи, мови, хати... У нас є лише один найвеличніший, феноменальний, божевільно-сміливий, патетичний, заплаканий, зі стисненими кулаками похований Шевченко, у нас є лише один футурист, единий будучий, неосудний українець. І що-ж тут пиндюченнє жаб? Що тут „Рада“, що тут Семенко, що тут всі паразити великих слів — коли у нас нема мови... Чого-ж тут носитись з великими словами, коли ви можете жити тільки ізмами, амизмами, ідіотизмами, розбоєм, брехнею.

Ах, моя доле! Стільки у нас „останніх слів“, будучих жестів. Всі ми з усякого погляду... будучі. Нам ще й розуму, грамоти, мови треба, всього не маємо, ми всі... будучі, бо в сучасному ми тільки — ізми. З цього погляду ми всі футуристи,

будучі генії, будучі люде, а в сучасному ми порожнє місце, дірка з бублика, претензія на будучину.

Можно-б і не запалюватись (з нагоди будучої поезії), але річ в тім, що такий собі д. Семенко є символ української дійсности. Він протестує проти того, за що в холодну не посадять, — він типовий українець: не знає української мови, хикає вн тк, видаючи це за будучу мову, він символ українського розкладу і цинізму, продукт отого патріотичного хамства, що хапається за всі найновіші лозунги, не знаючи їх змісту, обмацує і ялозить їх, сучиться до вас з кулаками, а справді — з оголеною душею чоловічок, з випаленим степом, де сяк так розтикані ідіотизми вн тк к к к... Він не розуміє, що оте „в степу“ — то у його з душі, як у того славнозвісного маляра-артиста, що хвалився силою своєю уяви, кажучи, що малює кізяки не з натури, а з голови.

Бандитизм — не література, вн тк — не мова; паленне „Кобзаря“ — не сміливість борця, а хамство харциза, дерзання — не дерзости та мерзости — з цим багажем далеко не підеш. Людина не з кинжалом, а з „фомкою“. Будуча мова це не вн тк, а мова серця, мова духа, крила щирого запалу, це видющі очі, тонке ухо. Будуча мова — мова вільних людей, а не обмежена гамма звуків дегенерата. Станьте вільними людьми у вас буде вільна, музична, елястична мова, що звучатиме сімфонією чарівних звуків. Та мова, що блещатиме і горітиме в очах, ламатиме красивою жестикуляцією руки, хвилюватиме в роскошах ваше тіло. Будуча мова — Краса. Будуче життє — Краса. Та мова, що лунатиме з уст вільних людей, а не од сучасних зухвалих одірви-голов, незнайків, дикарів в жовтих черевиках і стовбоватих комірцях. Та мова не чернецьке чаклуванне „чарне в чарі черговій“, не ідіотична хикавка вн вн, не українофільська московщина, не пережвакуванне чужих думок і слів, а деклямація екстатичного духа, зрозуміла вищій породі людей, що вмітимуть говорить українською мовою.

Але вільні люде не будуть задерикувато метушитись, палити книжки, не будуть висолоплювати язика стоячи на розка-

рячених телячих ніжках... Тоді буде стояти лише тишина повна соняшного сяйва, дихання квіток, музики безмовних віршів, краси перехрещених в повітрі промінів...

І та творчість буде повна сонця і тишини. Час той настане тоді, як умруть останні ізми, а остануться люде з серцем, розумом і з свободою.

М. Срібляньский.

До і після свят.

Тільки искорки холодні,
Тільки зоряні огні
Грались блиском золотим
В синій далечі безодній
В світосяйній таїні
На величнім передодні
Святковим.

Вже пройшло, минуло свято,
Та чекай ще инших свят,
Свят негаснучих повік;
Буде блисків так багато
Для палаців і для хат,
Що горітимуть завзято
З року в рік.

Свято хатнє і вселюдне
Розіллється навкруги
Невмираючим огнем;
Зникне горе непробудне
І полинуть вороги,
А за ними все облудне
Ми здмухнем!..

Гр. Чупринка.

З приводу двох процесів.

(Рефлєксії).

Дивні рефлєксії збуджують два останні процеси о державну зраду в Австро-Угорщині: Мармарошський і Львівський. Не дивує в них те, що вийшла на яв перфідна й без краю підла робота людей, в руках котрих увільнені, обсипані квітками ренеґати були лише платними аґентами. Се-ж преціньпродовженнє тої самої роботи, що велася в XVII віці в Глухові і Батурині, в XVIII — в Варшаві і Ґродні...

Не дивує нас і просто неосудиме поводжінне Поляків з сліпим завзяттєм риючих власними руками провалле не лиш для краю й для нас, але й для себе. Не що иньше преціньробили і їх духовні батьки: всі сі Коссаковські, Щепени-Потоцькі та иньші герої Тарґовіци...

Не так вже дивує нас і тупа безпорадність рішаючих кругів дунайської монархії: стала-ж ся безпорадність предметом загального подиву цілого цівілізованого світу!

Ні, зовсім иньші рефлєксії тиснуться нам до голови з приводу сих двох процесів. Вони ясні як день і може для того стає від них так лячно... Обжалованими на мармарошськім процесі — були українські селяне. Два українські з походження священники, український студент і журналіст — сиділи й на лаві обжалованих у Львові. Властиво-ж на сій лаві була — як вони сами хвалилися — ціла маса одурених і отуманених ними українських хлопів, жертв — їх аґітації. І — як в однім, так і в другім процесі — обжаловані виступали, свідомо чи несвідомо, яко аґенти панмосковитизму! Чи щось подібне мислиме є в якої будь иньшої нації?! Де-інде також від часу до часу виряджуються процеси о державну зраду: знаємо процес Дашнакцутюна, процеси P. P. S., зрештою кроатські „Hoch verrats processe", але там на лаві обжалованих ніколи не сиділи ренеґати...

У нас інакше. Угорщина край, в котрім живе кількосот тисячів — жменька! — Українців. Хто в широкім світі знав вза-

галі що вони там є? Тепер, по Мармароші вони є відкриті для Європи. І ким? Росією. Росія відкрила їх, як свої заблудші діти, що й сплять, а бачуть як би дістатися під її опікунчі крила...

Що досі робили на Угорщині українці? Майже нічого. Ні ґазети, ні книжки туди не доходили, аґітації не велося. Наша нація там — яко гуртова одиниця — перестала, здається, істніти. Мармарош показує, що так не є: що там навіть виник масовий рух на національно-релігійнім підкладі, і сей рух був... москвофільський!

Галицька Україна. Сей нещасливий, густійш як наше Поділє польським елєментом перемішаний край. Хто не був свято переконаний, що москвофільство там доживає свої останні дні? „Старорусини“ зникли з політичної арени, проводжені глузуваннєм чужих і щирою втіхою своїх скрайнійших товаришів. Новокурсники раздавлені на останніх сеймових виборах. Коли раптом — сей процес! Не о внутрішній силі сеї чесної компанії говорю. Ся сила міститься виключно в їх і їх протекторів кишенях, але... але все-ж перед нами пройшов довгий ряд свідків; ми довідалися про систематичне вихованнє свіжих ренеґатів по їх численних бурсах; довідалися про десятки українських хлопців в семинариях Житоміра і Холма, довідалися про сотки й тисячи селян, що довірливо прислухались їх нікчемній й злочинній аґітації, готові — в критичній хвилі, — кинутися на осліп за своїми провідниками. Знаємо добре причини сеї аґітації, але не зважаючи на се, факт зостається фактом: в Галичині, сій — як здавалося — твердині („П'ємонті“!) українства міг відбутися процес, котрий як і угорський — знов вивів синів нашого народу перед форум культурного світу — яко аґентів панмосковитизму!

А на Україні? На Україні ще гірше. Бо там наші перекінчики сидять не на лаві обжалованих, а на кріслах законодавців! Українців в Думі тепер ніхто не чує. Але за те всі чули, як Савенко, ґр. Капніст і Родзянко — котрім навіть вороги не відбирають їх українського походження — з цілим „малороссійскимъ самоотверженіемъ“ ренеґата день-в-день опльовують найкращі ідеали свого народу в імя тої самої ідеї, що при-

свічувала Бендасюкові і иншим „героям“ львівського процесу.

Ні, на Україні інакше. На Україні не сидять під ключем за державну зраду. Ані навіть за належність до „преступнаго сообщества, поставившаго себѣ цѣлью etc“. Се було колись. Давно пора ся минула. Навіть не сидять за закладанне „недозволених приватних шкіл“, як се трапляється в королівстві Польськім а навіть: серед поляків на Україні. Правда, недавно в кількох місцях відбувалися походи з „преступными возгласами“, але сі „возгласи“ в тій хвилі заперечено як чужими, так (ще стараннійше!) своїми. З факту, про котрий з здивованнєм писалося в німецьких, французських та анґлійських ґазетах, зроблено плід злістної фантазії нововременського кореспондента.

Ми, правда, мали також і 12 квітня, мали і процес 101-го. Але перший був — актом одиниці. Другий — відруховим, не попередженим систематичною акцією протестом інтеліґенції. Зрештою льокального характеру після своїх цілий, які-б шляхотні вони не були.

Хвилевим протестом був і з'їзд учителів в Росії. Не чулося за всім тим того непевного, грізного гомону мас, — най підло одурених — але мас, — котрий власне і творив такий зловістний фон обох москвофільських процесів...

Скажуть: вище себе не підскочиш! Ніхто не зможе роздвинути ті рамки, в котрих у нас обертається суспільна діяльність і орґанізація. Але на Угорщині сі рамки для українців є ще вужчі, а одначе їх розсунуто... Скажуть: що дивного? Австрія країна констітуційна. Там все можна. Але забувають, що львівські „мученики“ робили власне те, чого навіть і там не вільно було робити. Рамки констітуції, ґарантуючі одиниці свободу ділання — і там розсунуто, і увільняючий присуд присяжних нічого в сім факті не зміняє...

А коли нам скажуть: та-ж ціла причина москвофільських „успіхів“, що за ними стоїть сильна, упосажена в гроші й звязки, орґанізація! — відповім: ніколи не посунемося і о крок наперед, наколи с и л і і о р ґ а н і з а ц і ї переможців не протиставимо к о о р д и н о в а н и й е н т у з і а з м підбитих. І коли ми

признаємо, що рублі в нас мають більшу орґанізуючу силу, як ентузіазм свідомої своїх цілий нації — волів би, що би вже раз загинули!

Не дивно, що в таких обставинах — з недовіррєм ставляться до нас чужинці.

Знаю кількох горячих прихильників Українства серед Поляків, котрі в його будучину не вірять. О. Бауер — рівно-ж прихильник нашої нації — в примітці до одної з своїх статтей в „Kampf" - і скептично відзивається про перспективи будучого розвою українців, яко осібного народу. Недавно довелося мені розмовляти з одним анґлійцем, великим симпатиком австрійських недержавних націй, (в тім числі і нашім) автором великої і найліпшої книги про полудневих Славян. Він не вірив в польське москвофільство, бо се би був „ідиотизм" з їх сторони. Признавав, що й для нас се не було-б дуже мудрою річию, але в наше москвофільство вірив. Не міг не вірити. Припускав можливість у нас всяких „ідиотизмів"...

Брак нашому рухові ширшого ґесту, ширшого розмаху, щоб змусити й найбільших скептиків з респектом перед ним зупинитися. Двадцятий вік є віком нової „весни народів", народів забутих історією. Але даремо шукали-б ми в українськім відродженню анальоґії з стихійним напором мас в сорок восьмому році, що нищив все на своїм путі, як гірський потік, зриваючий мости й ломлючий з кориннєм прибережні вільхи... Українське відродженнє йде поволі, мляве і кволе. І — хто знає може ми знов — як в сорок восьмому році — стягнемо на себе прокляттє цілої демократичної Європи, як сліпі попихачі реакції!

Час змити з себе сю ганьбу. Найвищий час. Чи-ж і до віку найсвятійші визвольні змагання нашої нації визискатимуться ad majorem gloriam забійчої для нас ідеї? Чи-ж по-вік будемо представлятися на вні, яко темна маса, ідуча на паску платних аґентів? Чи-ж би для нас було неможливим те, що доконали вже иньші?

— — — — — — — — — — — — — — —

Такі рефлєксії насувають два минулі процеси. Чується, що чим скорше мусить прийти якась зміна. Прийти зараз таки,

в тій хвилині. Бо ще момент і ніяка людська сила не здолає вздержати нас перед тою пропастю, в котру поволі зсуваємося.

В муках родиться наша нація. Але досі не можемо сказати, чим скінчиться порід. Старі правники римські вимагали, щоби признати дитину за уроджену, аби вона „окричала стіни хати", в котрій прийшла на світ. Інакше не вважили її за істнуючу. Повивачі нашої нації не є такі педанти. Бо інакше-б не зацитькували так дитини, хоронячи чутливі вуха присутних від непотрібного галасу і иньших „некультурностий". А сього крику нам треба! Пронизливого, голосного крику, котрий би вирвався з міліонів уст нації, що рветься до нового життя! Котрий би віщував народити нового великого орґанізму і давав йому право на істнованнє.

Пасіфікаторам, „культурникам" і людям з слабими нервами нема що тут робити і вони-б найліпше зробили, як би відсунулися на бік... Порід є неестетична і страшна річ. В муках і крові видобувається на світ чоловік...

В муках і крові приходить на світ і нова нація.

Дм. Донцов.

СПІВАНКА.

З Альфреда Мюссе.

Larsque on perd par
triste occurence
son espérance...
Poes. nour.

Як поховають сумні події
Квітки надії —
Ясні часи —
Тоді від туги найкращі ліки,
Се — скарб музики,
Се — міць краси!
Лице вродливе нас потішає,
Перемогає
Міцніш мечів,
Й немає в світі гарніш нічого
В час суму злого
Як любий спів!

Олесь Жихаренко.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Михайл Семенко. *Кверо-футуризм.* Поезопісні. Київ, 1914, ст. 24, ц. 40 к.

Д-ій М. Семенко, випустивши першу свою збірочку віршів »Prélude«, цього року видав ще дві мініятюрні збірки »Дерзання« — поези і »Кверо-футуризм« — поезопісні, виступивши вже представником футуризму. Футуризм з 1909 р. з'явився в Європі, а позаяк Азія калічить все европейське, то в Московщині футуризм зразу приняв инші форми: еґо-футуризму (Ігорь Сєвєрянин і К°) і кубо-футуризма (Бурлюки, Маяковський і К°), цеб-то петербургське і московське крило. Європейський футуризм сміливий, широкий, иноді бликучий трансформувався в Азії в дивацтва і ідіотизми, а на Україні в пляґіяторську лехкодухість. Навіяне чуже, не передумане, не пережите — виливається в потворні форми. Після »першої еґо-футурньої пісні на українській мови« безподобного Василиска Гнідова залунали оці ніби футуристичні вихватки д. Семенка, що взяв з футуризму тільки негативне (розв'язність і вульгарний тон) і хоче це представити за футуризм. Ми ніяк не можемо згодитись на елемент шукання в його нових писаннях, що швидче характеризують не футуризм, а ніби-футуризм. Замісць дерзаннів робити дерзости — це не імпонує, це старовинка... Будучність тут ні до чого...

В передмові до вищеназваної брошюри д. Семенко дає спробу виявлення суті футуризму, але в побіжних, уривчастих фразах не можна відшукати чогось нового. Мистецтво — як процес (дінамичність) — про це говорено було давно. Вірші з »Кверо-футуризму« роблять дивовижне враження: иноді гарні, поетичні акорди, більшість — щось штучне, крикливе, нарочито-вигадане як наслідуваннє московських форм футуризму. Вже шаблон обхопив д. Семенка в свої лапи. Наслідуваннятадивацтва — ці риси цілком обезцінюють виступ д. Семенка. Я розумію — протест у нас потрібний, це у нас покищо культурний фактор, але протест! Не дивацтва!.. Навіть такий вірш д. Семенка не оригінальний: Стеклюблюплю. Москалі дали більші шедеври.

До незрозумілих дивацтв належить також і такий кунстштюк, що ніким чином не відноситься ні до мистецтва, ні до футуризму, а лише до »друкарського оригинальства«: гарний віршик надруковано новим способом, з такими секретами:

тихоплеще сярічка душі
книйсхиливши сясплять комиші
біломісяць урічці заснув
тишу небайземлі пригорнув
— — — — — — — — —

Ну, що-ж тут футуристичне? поєднати слова і склади не так, як це виробилось віками, а навпаки конструкції людської мови — це не серйозно. Взагалі д. Семенко хибно зрозумів футуризм, приняв тільки його вивихи і, орудуючи ними, здається успішно веде боротьбу проти росповсюдження футуризму на Україні. Так компромітуються і великі ідеї — злобною карикатурою на їх. А шкода. У европейському футуризмі є де-які розумні ідеї, а загалом його опозиційність — могли-би внести освіженнє і в українське засняділе життє. На лихо д. Семенка вхопився за дуже злобний спосіб нищення нового руху — прикинувся футуристом і пише карикатури на його разом з тим і марнуючи свій хист і чуттє поезії, яке у його єсть. Українське громадянство, що цікавиться літературою, матиме дуже хибне поняттє про футуризм, коли опиратиметься на виступи укр. футуриста.

М. Сріблянський.

Христя Алчевська. *Пісні серця і просторів.* Видання Венгжина. Харьків. 1914. Стор. 102. Ціна 50 коп.

Се вже третій збірник поезій Х. О. Алчевської. Отже він мусить уже показати чи справдилися надії критиків на неї, як на майбутню визначну поетесу. М. Євшан писав якось про Алчевську: «надмір чуття і нераз екзальтації в тоні не дають їй дійти до повної пластики поетичних образів та скуплення в настрою». Та, здається, на цей раз шан. критик помилився. Пластики в поезіях Алчевської справді нема, й не тільки в поетичних образах, а й у стилю. Порівнюючи її твори з поезіями Олеся, Чупринки й новійших поетів, помічаєш, що Алчевська не вміє так, як вони, орудувати словом. І се походить не від екзальтації, що навпаки мусіла би сприяти тому, лише від... незнання мови. І що це так, свідчать великоруські поезії її, в яких не видно того неприємного »шукання вислову«, що дає себе почувати в українських творах поетки. Та, очевидно, й не в силах Алчевська цілком опанувати українським віршом, поки вона писати-ме по російському. Бо згідно з думкою такого авторітетного в справі псіхольогії творчости вченого як Потебня, поет н е м о ж е писати двома мовами. От-же як би д. Алчевська мала й визначний талант (чого я не бачу в її писаннях), йому чимало зашкодила-б її «двоязичність». Про те порівнюючи поезії Алчевської до творів Кибальчич можна помітити, що в неї є все-ж таки поетичний хист, а не одна »екзальтація«. Навпаки, часто помічається, що поетка в свої твори не вкладає душі й ій бракує тієї інтімности, що єсть характерною рисою поезій Кибальчич.

Так усі патріотичні писання Алчевської не мають нічого спільного з поезією. В малюванні природи шаблон. Кращі поезії чисто-ліричні, суб'єктивного змісту, але одним з них бракує чуттє, иньші якісь неврастенічно-мелянхолійні. Є кілька й гарних пісень, але загалом усю збірку ніяк неможна назвати піснями серця і просторів.

Додам до того, що часто в поезіях Алчевської проступає якась тенденція, позичена нею з чужих творів. Може, сим поетка хоче догодити критикам à la Єфремов і Стешенко. Але що спільного мають такі твори з поезією?

Значну частину збірки займають «пісні» про Кудеяра. Сей кримський хан, якого чомусь узялася виспівувати Алчевська, є героєм відомої повісти Костомарова. Але в прозаічному оповіданні історика образ цей вийшов куди поетичнійшим як у поетки Алчевської. Ці пісні немов-би являються спробою Алчевської писати більші речи як лірики, й не жаль спробою невдатною.

Про те загадувати що далі станеться з поетичним талантом Алчевської я не маю наміру, але особливих надій покладати на неї, немає підстав.

В. Михайленко.

Орест Левицький. *Волинські оповідання.* З життя XVI і XVII вв., Київ. 1914 р., ст. 214, ц. 90 к.

Перечитуєш ці оповідання раз, другий і дивуєшся: в чім сила чару, що привязує до їх, примушує думати про сумних »героїв« їх, глибоко відчувати біль якийсь невіджалуваний?.. Яким секретом володіє д. О. Левицький, щоб за його оповіданням тягнулась думка з жадобою пізнати правду до кінця? Мені здається, що після П. Куліша здібність малювати нашу історичну правду має один д. Левицький. З об'єктивністю літописця д. Левицький перегортає сторінки тієї книги, якої дуже мало людей вміє читати — історії, читає її таємні знаки і переписує вже нашою мовою їх дійсний зміст і значіннє, показуючу всю душу історії в усій її нагій дійсности... Документи, цітати з судових,

актів, — а як вони промовляють під пером д. О. Левицького! Тут встає картина сумного життя, що свідчить про повний розклад українських »руководящих« сфер в минулому: їх феноменальну тупість, злодійство, розбишацтво і лицемірство. Ці сфери скінчили всі сумно — стали ренегатами, злобними ненавистниками українського народу. Такими вони є й досі. На підвалинах того життя виросло повне рабство і денаціоналізація — те, що ми тепер маємо. Про культуру не може бути мови там, де людське життє було дешевше табачної понюшки. Які чудові картини змалював д. О. Левицький! Яку божественну ненависть збуджують вони в душі! Ці зразки історичного битописання будуть докором тим мазилам, що тепер взялись за фабрикацію історичних оповідань і без сорому, як типові бездари, віспівують хвалу розбою, граючи на темних інстинктах нашої патріотичної черні. Писати історичні оповідання — для цього треба розуміти історію і відчувати живих людей, як теперішніх, так і минулих. Цей дар, сполучений з епічною мудрістю літописця, виявляється в оповіданнях д. О. Левицького з чарівливою принадністю. Бажаємо, щоб автор далі виводив на денне світло ганебних наших предків і звіроподобних ворогів, потомки яких і тепер шарпають Україну з середини й окола.

М. Сріблянський.

Сергій Єфремов. Шевченко. Збірка. В—во »Вік«. Київ, 1914. Стор. 263. Ціна 1 карб.

В сій збірці вміщено аж 20 статейок про Шевченка і коли брати на увагу лише число, то збірка варта чого-небудь, але коли, ми візьмемо що иньше крітерієм оцінки, то мусимо признати се виданнє цілком непотрібним. За-для кого воно? На що?

Для розвідок наукових статті Єфремова занадто прімітивні; популярними знов таки не можна їх назвати ані по способу викладу ані по самій мові.

За-для чого, напр. було заводити у збірку такі статті, як «Недбале видання«, »Пропала книга — книга знайшлася«, »Знов пропала книга«. А остання статейка була до того ж уміщена у збірці »За рік 1912-й«. Там-же було вміщено, що правда під иньшою назвою (але це вже трохи некрасиво) й статейку: »Клерикали проти Шевченка«. Де-які з видрукованих у новій збірці творів було видано й окремо. Т. ч., принаймні, дві третини в сій збірці зайвого. Більшої уваги заслуговують отсі статті: »Апостол правди«, »Поезія всепрощення«, »На переломі«, »40-і роковини«, »Щасливий Шевченко«. Але що до перших двох статтів, то в них ясно видно тенденційне освітленнє творів Шевченка, особливо, коли прагадаємо останні статті Луначарського й Винниченка які слідом за Драгомановим, називають Шевченка грізним пророком. »На переломі« написано на ту-ж тему, що й »Три літа« О. Грушевського (у »Шевченківському збірнику«). Порівнанне виходе не на користь Єфремову. У Єфремова є чимало навіть фактичних помилок, а період життя Шевченка в Петербурзі передставлено в цілком неправдивому освітленні. (Порівн. »з петербурзьких років« О. Олександренка). У вихвалювані Шевченка Єфремовим, яко страстнотерпця й апостола я не бачу справжньої пошани до генія, лишь ту »любов«, про яку писав М. Сріблянський в »Укр. Студенті«.

Але »найкраща« стаття се »40-і роковини«, з якої наведу закінченнє. »Ми певні, що... під час 50-х роковин Шевченкової смерти не знайдеться й жадної на Україні і в Россії культурної людини, котра-б не знала Кобзаря, не шанувала його, і разом з тим не шанувала-б і того письменства, якого найбільшим діячем був, єсть і буде Шевченко...

Так писав Єфремов в 1901 році... Писатиме так певно й у 1921-му.

В. Михайленко.

Taras Schewtschenko der grösste Dichter der Ukraine. Zur Jahrhundertfeir seiner Geburt. Herausgegebeu von D-r Wladimir Kuchnir und Alexander Popowicz. Wien 1914. Verlag »Ukrainiche Rundschaü«.

Книжка солідної форми, на ліпшім папері, з пятьма іллюстраціями і портретом Шевченка (в шапці) на обгортці представляється поважно, як се і пристало зі взгляду на її ціль: інформования европи. На першій сторонці хоч коротка, та вичерпуюча прегарна »Присвята« Івана Франка. Дальше ряд статей: Д-р Т. Галіп »Найбільший співак України«, О. Попович »Ш—ко як лірик«, М. Данько »Політичні мотиви в поезиях Ш—ка«, І. Труш »Малярство в житю Ш—ка«, К. Широцький »Штихи Ш—ка«, Д-р М. Волошин »Поезиї Ш—ка, як жерело музичної творчости«, Д-р В. Кушнір »Ш—ко, як представник українських політичних тенденцій свого часу« — написанних з хистом з котрих остатня особливо цікава через зручне зґрупованнє і освітленнє нових матеріялів. Опріч автобіографії, важнійших дат з життя Ш—ка, перекладу деяких місць з дневника, споминів сучасників Н. Тургенєва і Мих. Мікешина та Кулішевої оди до Ш—ка в пер. О. Поповича занимають нималу частину книжки переклади поезій Ш—ка. Переклади зладжени в більшій части Артуром Бошом ✕9✕ і О. Поповичем ✕8✕, І. Франком, Юлія Віржінія, П. Ґ. Обріст і С. Шпойнаровський по одному, представляються ріжнородно, але все-ж, — ніде правди діти, — є лише слабим і зломаним відгомоном оригіналу. Перекладчики майже не дотримуються ритмичної будови Ш-кових поезій і се робить їх переклади меньше вартними. Виїмком є Артур Бош і через се переклади його видають найбільше удатними. Загалом освітлює книжка Шевченка всесторонно і належито. »Ukrainische Rundschau« зробила сим виданнєм українству велику прислугу.

М. В.

„Украинскій народъ въ его прошломъ и настоящемъ". Подъ редакціей проф. Ѳ. К. Волкова, проф. М. С. Грушевскаго, проф. М. М. Ковалевскаго, акад. Ѳ. Е. Корша, проф. А. Е. Крымскаго, проф. М. И. Туганъ-Барановскаго и акд. А. А. Шахматова. Томъ І. С.-Петербургъ, 1914 г. ст. 360, изд. М. А. Славинского.

Перший том оповіщеного видання, що представить капітальну працю що-до вивчення становища української нації в минулому й сучасному, вже вийшов після довгого чекання в зацікавлених колах. Видання такого нема ще й укр. мовою, бо ініціятори його думали, очевидно, в першу чергу сказать правду про укр. нарід російському громадянству: розвіяти ілюзійні погляди на „руськість" українців, розвіяти полицейсько-участкову концепцію укр. історії якою заражене все російське і українське громадянство, одкрити основні тенденції і прикмети укр. національної стихії, — взагалі сказати дійсну правду про українську націю. Задача безумовно почесна, хоч і важка, бо де проломлюється віковічна крига — там треба роботи титана. Перечислені в горі імена редакторів цілком імпонують на прикладі до зазначеного завдання, як ми розуміємо. Люде науки, досвідчені і фахові в народознавстві — вони винесуть з честю на своїх плечах важку працю, до якої вже взялись. Коли все виданнє вийде на люде, тоді не повинно бути місця тому, „незнанню", яким оправдується і російське і наше громадянство що-до українських справ. Це епохальне виданнє мусить покласти кінець всякому верхоглядству в обох громадянствах на укр. справи.

Переходимо до І тому. Він складається з двох праць невтомного проф. М. С. Грушевського: 1) „Развитіе украинскихъ изученій въ XIX вѣкѣ и раскрытіе въ нихъ основныхъ вопросовъ украиновѣдѣнія" (ст. 1—37) і 2) „Исторія украинскаго народа" (ст. 37—360)

Перша праця уявляє з себе побіжний огляд трудів, починаючи з кінця XVIII в., аж до останніх часів що сяк або так розкривають життє українського народу. Нема чого казати, що такий огляд, що держиться не тільки хронології, а й стежить за генезисом кожної думки по українознавству, вхоплює її щаблі од примітиву до тонкости мислення в наш час, — має першорядну вагу для всякого, хто, хоче студіювати питання українського життя; він дає вихідні точки, без яких в нетрях сирих матеріялів доводиться тільки блудити. Сінтетичний характер цієї роботи проф. М. Грушевського дає стислий, але виразний малюнок пройденого шляху в українознавстві. Такий же характер стислого і блискучого сінтезу носить і друга праця нашого славного історика — „Исторія украинскаго народу". Вона вся оперта на величезному фундаменті попередніх праць проф. М. С. Грушевського (головно на „Історії України - Руси") і уявляє собою не фабулярне оповіданнє, а сінтетичний огляд сил і ідей, що так або инакше надавали ходу нашої історії, оформлювали думки і тенденції кожного часу, означали панованнє одних і занепад инших образуючих сил. Труд проф. Грушевського дає розложені в генетичному звязку глибоко наукові дедукції, од яких може брать початок всяка громадська робота передовсім наукова і літературна, на Україні, а для читачів инших націй дає основу для вироблення, що так скажу, філософії історії українського народу. Я не буду посилатись на »спеціялистів«, що провірять правільність методу і висновків цієї праці бо доведеться послатись на самого проф. М. Грушевського. Ми, як громадяне - читачі, приймаємо ці висновки, поправки до яких дасть хіба вже сама історія, як единий компетентний судія. Опріч наукової об'єктивности мушу зазначити ще прикмету цих праць. повний брак сантиментализму, що псує всі роботи українських діячів, а натомість високий тон життєвої енергії, буяннє творчої стихії, що проймає праці проф. М. Грушевського. Це витаннє мусить бути на столі у кожної людини, що хоче звати себе інделегентною.

М. Сріблянський.

Літературна хроніка (нові книжки).

Михайл Семенко. *Кверо-футурізм,* поезопісні. »Кверо« № 2. К. 914. ц. 40 к.

Василь Пачовський. *Сфинкс Европи,* драма в 3 діях. Музика Ст. Людкевича. Ст. 68. Ціна 1. 60 к. Львів. 1914.

Іван Франко (перер. з нім—го): *Лис Микита.* Накл. укр. рус. видав. спілки у Львові. Київ, 1914. Стор. 152, 16°, (з мал.) Ц. 50 к.

Гаврило Левченко. *»Цівільний шлюб«,* п'єса на 3 дії. Вид. Є. В. Пустовойтова. К. 1914. Стор. 35, 16°, Ц. 20 к.

А. Т. Грабина. *Чарі весни* (оповід.) 15 ст., ціна 15 коп.

Збірник, присвячений Іванові Франкові в сороколіття письменскої діяльности. Записки Наук. Т-ва ім. Шевченка. Рік 1913. Том CXVII і CXVIII.

Taras Schewtschenko. Der grösste Dichter der Ukraine. Zur Janrhundertfeier seiner Geburt. Herausgegeben von Dr Wladimir Kuschnir und Alexander Popovicz. Wien. 1914. Verlag »Ukrainiche Rundschaü«.

П. Чижевський. *»Про земство та як обірати земських гласних«.* Видав. »Вік« № 70. К. 1914. Стор. 27, 8°. Ц. 10 к.

Гр. Коваленко. *»Як побороти нашого ворога?«* (про туберкульоз). Бібліотека Життя і Знання. Полтава, 1914. Стор. 27, 8°. Ц. 10 к.

С. Русова. *»Нова школа«.* Вид. »Укр. пед. Бібліотеки« № 4. К. 1914. Стор. 24. Ц. 4 к.

С. Панасенко. »*В сучасній школі*«. Вид. »Укр. Пед. Бібліотеки« № 3 К. 1914. Стор. 31, Ц. 5 коп.

С. Рудницький. »*Коротка географія України*«. Вид. »Укр. Педаг. Т-ва у Львові. Стор. 224, 8° з 48 ілюстр. Львів, 1914. Ц. 3 корони.

Д-р Іван Франко — *Темне царство*. Студия з приводу Шевченкових поем »Gon« і »Кавказ«. Ст. 1 — 48. Ц. 40 сот. Львів. 1914.

М. Павлик. *До Боротьби за право*. Львів, 1914. ц. 10 с.

Михайло Возняк. *Павлин Свенціцький*, (Павло Свій) з портретом. Львів, 1914.

Богдан Лепкий. «*За люд*« в сотні роковини уродин Тараса Шевченка, Краків, 1914 р. ст. 24 з 5 ілюстр. Накладом автора.

Матеріалы по исторіи Малороссіи. *Письма къ И. П. Забѣлѣ и его вдовѣ (1867—1713)*. Подъ редакціей В. Л. Модзалевскаго. Изд. Музея украинскихъ древностей В. В. Тарновскаго. Черниговъ, 1912. Ст. 60. Ц. 50 к.

„Объ отмѣнѣ стѣсненій малорусскаго печатнаго слова (перепечатано съ частнаго петербургскаго изданія 1910 г.). Кіевъ, 1914· Стор. 42, 8°. Ц. 20 коп.

Петровський А. Ф. — *Берегите могилы!* (къ 100-лѣтнему юбилею со дня рожденія Т. Г. Шевченка). Одесса, 1914. Стр. 15. Ц. 6 коп.).

К. В. Харлампович. »*Малороссійское вліяніе на великорусскую церковную жизнь*«, в XXIV+LXVI+878 стор. т. І. Казань. 914. Ц. 7 р.

Л. М. Мельников . Я. Г. Кухаренко и Т. Г. Шевченко въ ихъ взаимныхъ отношеніяхъ. Екатеринодаръ. 914. ст. 49.

U. Stepankovsky. The Russian plot to seize Galicia (Austrian Ruthenia). London. 914. стор. 30. 8°.

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА

4 руб. на рік
і
2 р. 50 к.
півріч.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА
на 1914 рік
(РІК ВИДАННЯ ШОСТИЙ)

4 руб. на рік
і
2 р. 50 к.
півріч.

УКРАЇНСЬКА ХАТА

літературно-критичний, громадський український місячник.

Розпочинаючи 6-й рік видання журналу „Українська Хата", Редакція має на думці йти заздалегідь наміченим шляхом, підбадьорена численими голосами своїх прихильників і постійних читачів. Редакція не має наміру викладати всю свою програму в оповістці, натомість викладаючи її в журналі, що робила вже 5 років. Українські свідомі громадяне не дістали від своїх попередників ніякого наслідства—в буквальному і переносному розумінні, через те відомі українські злидні можуть бути загальмовані в своїм розвитку тільки нашою загальною вірою в свою працю, вірою в своїх сподвижників.

Редакція „Укр. Хати", приступає до роботи в новім році з випробованою вірою в своїх співробітників і читачів—передплатників що дадуть їй змогу рішати по можливости намічені тут коротко завдання:

Завданнєм журнала „Укр. Хати" є—**по можливости повне освітлюваннє процессу ідейного, духового життя України з метою викривання основних моментів національности, що є базою всякої живої творчости.** Література, як головний виразник його, розкриваючи се життє в його основі, займе перше і найповажніше місце на сторінках журнала. „Українська Хата", обслуговуючи інтереси української інтелігенції, буде відкликатися на всі важливіші **громадські події** українського і світового життя, а також на розвій **мистецтва** в ріжних його проявах.

Журнал „Українська Хата" має відділи: а) **художньо-літературний** (поезії, нариси, малюнки, оповідання, новели, повісти, романи, драми і т. д. оригінальні і перекладні); б) **критичний** (критичні статті, літературні огляди, характеристики письменників); в) **науковий** (теорія, історія і філософія літератури, псіхологія творчости та ин.); г) **публіцистичний** (статті, в котрих обговорюватимуться ріжні події українського і світового життя); д) **мистецький** (статті про музику, театр, малярство, архитектуру та инше), е) широко поставлена **бібліографія** і з) **літературна хроніка** буде занотовувати всі новини українських видань.

Працюють в журналі кращі сили, при близшій участи:

П. Богацького, Д. Донцова, М. Євшана Г. Журби, О. Кобилянської, Ол. Неприцького-Грановського, М. Сріблянського, Ан. Товкачевського, Гр. Чупринки, М. Яцкова.

Хто внесе цілорічну передплату **до кінця 1914 року** той одержить в додаток **великий портрет Івана Франка.** Додаток буде вислано після 1 жовтня с. р.

ПЕРЕДПЛАТА РІЧНА НА „УКРАЇНСЬКУ ХАТУ"—4 рублі

(в Австрію 12 корон річно і 6 кор. піврічно; в Америку: 2½ доляри на рік і 1½ дол. —піврічно) **півроку—2 руб. 50 коп., ½ року—1 руб. 25 коп. окрема книжка 35 коп. (з пересилк. 40 коп.).**

Передплатити і добути журнал „Українська Хата" можна: **В ГОЛОВНІЙ КОНТОРІ ЖУРНАЛА—КИЇВ, ДІЛОВА 4.**

В Київі: в книгарні „Л. Н. Вістника"—Фундуклеєвська, 12;
в крамниці „Час"—Володимірська, 53;
в „Українській Книгарні"—Безаківська, 8;

В Харькові: „Українській Книгарні"—Петровський пр., 18.
В Петербурзі: в „Українській Книг."—Пет. Стор. Б.-Проспект, д. № 1.
В Полтаві: в „Українській Книгарні"—Петровська площа.
В Одесі: в Українській Книг. „Діло"—Преображенська, 11.
В Катеринославі: в Українській Книгарні „Слово"—Поліцейська, 36 та в книг. Є. Лозінської—Проспект д. Вебера.
В Кам.-Подільську: в Т-ві „Просвіта".
В Ахтирці: Кіоск Д. Ф. Наумця.
В Катеринодарі: в „Українській Книг." ул. Катерини № 34.
В Кременчузі: „Українській Книгарні" коло Собору.

ЗА КОРДОНОМ:

у Львові: „Книгарня Науков. Тва ім. Шевченка", Ринок, 10.
у Станіславові: в „Народнім Базарі", ул. Собіського.
в Чернівцях: Равх і Лебединський—Ратушева—4, Пасаж. „Бек".
В Америці: Chicago. 4105 N. Avers ave Mr. A. Granovsky.

Комплекти за минулі роки (1909 крім № 1—1913) продаються в конторі журнала: для наших передплатників по 3 рублі кожний з пересилкою, а для всіх по 4 рублі.

Пробний № висилається **тільки за три 7 коп. марки.**

Адреса Контори і Редакції журнала: Київ, Ділова—4.

Ціна окремої книжки 35 коп.
З пересилкою 40 коп.

Редактор-Видавець
Павло Богацький

Друкарня Акц. Т-ва «Петро Барський у Київі», Хрещатик, 40.

Дс-3191

1914 г.

4-